

Z. STANISLAVOVÁ / T. REVAJOVÁ / J. KAČALA / I. GAL DRZEWIECKA
/ B. PANÁKOVÁ / V. ANOŠKINOVÁ / M. ŽILKOVÁ / L. KEPŠTOVÁ

BIBLIANA²

revue

XXIV. ROČNÍK
Cena / 0,70 €

o umení pre deti a mládež

/ 2017

Zuzana STANISLAVOVÁ

ČINY A POČINY 1

(Tvorba pre deti a mládež v roku 2016) / 1

Toňa REVAJOVÁ

O PIEŠŤANOCH PO PIEŠŤANOCH

(34. ročník Dní detskej knihy

10. – 12. apríla 2017) / 11

Viera ANOŠKINOVÁ

OBRÁZKY, KTORÉ MAJÚ DETSKÚ DUŠU

(Nedožité deväťdesiatiny Ladislava

Nesselmana) / 18

Ondrej SLIACKY

PROJEKT NAPŕŇAJÚCI GENERAČNÝ ČAS

(Odborná reflexia tvorby pre deti a mládež
v roku 2016) / 21**Zuzana STANISLAVOVÁ**

DREVENÉMU TATOVÍ K JUBILEU / 29

Ondrej SLIACKY

JAZYKOVEDEC, KTORÝ SI ČÍTA

DETSKÉ KNIHY / 34

Ján KAČALA

KEĎ SA HRABE, AKO SA MÁ

(Jazykový a štylistický pohľad na prózu

Dany Hlavatej Našej mame hrabe) / 36

Ľubica KEPŠTOVÁ

AJ DO PRÓZY PRE DOSPELÝCH SA MI VŽDY

PRIPLETIE NEJAKÉ DIEŤA

(K životnému jubileu spisovateľky Jany

Šimulčíkovej) / 46

Milena ŠUBRTOVÁ

TAJEMNÉ PŘÍBĚHY NA ŠPILBERKU / 49

Iveta GAL DRZEWIECKA

KNIŽNÁ GARDERÓBA

(Ilustrátorská tvorba v roku 2016) / 51

Beata PANÁKOVÁ

AJ TAK...

(Za Libuškou Friedovou) / 60

Marta ŽILKOVÁ

POZNÁME NAŠE DETI? / 62

RECENZIE / 64

Peter Naščák / Viera Švenková: Anička má prázdniny; **Marta Žilková** / L. Frank Baum / Čarodejník z krajiny Oz; **Peter Naščák** / Erich Kästner / 35. Máj alebo Konrád cvála do Oceánie; **Dávid Dziak** / Patrick Ness / My ostatní tu len tak žijeme.

NAJKRAJŠIE KNIHY**SLOVENSKA 2016 / 70****VÝSTAVY V BIBIANE / 72**

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava, tel. 02/ 54 41 84 88; IČO 00 682 357

Obálka a typografická úprava: Dušan Babjak

Tlač: DOLIS, s. r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Na prvej a štvrtej strane obálky sú ilustrácie Ladislava Nesselmana z knihy Márie Haštovej Kamarát Cézar.

Číslo vyšlo v júni 2017

ISSN 1335-7263

zuzana stanislavová

Činy a počiny I.

Tvorba pre deti a mládež

v roku 2016

Zorientovať sa v každoročne vydanej pôvodnej tvorbe pre deti a mládež (teda prečítať, čo sa dá) je vždy neľahké. Pravdaže, nikdy sa nepodarí všetko ani pozháňať, ani prečítať. Kombináciou „dištančného“ a „zatvoreného“ čítania (Moretti 2014) možno však naprieť tomu dospieť k predstave o (po) činoch a (naplnených i nenaplnených) ambíciách profilujúcich hodnotový reliéf jedného kalendárneho roka.

Ten minulý, teda rok 2016, sa k slovenským deťom zachoval tak žičlivo, ako už dávno nie. Nielenže vydavatelia pre ne vydali takmer stovku kníh poézie a prózy, ale v tomto vysokom počte ponúkli aj (na naše pomery) vskutku slušné promile dobrých, výborných, ba priam vynikajúcich opusov. Je teda o čom hovoriť, a tak tohtoročné bilančovanie bude mať štruktúru miniseriálu. V tejto prvej časti sa pozrieme na knihy, ktoré sa ukazujú ako skutočné počiny (v zmysle Krátkeho slovníka slovenského jazyka, 2003: činy „významné, progresívne“), resp. výrazné činy roka; nazvali sme ich *top sedmičkou*. Je však potešujúce, že v pokračo-

vaní, teda v druhej časti hodnotiaceho „seriálu“, bude možné hovoriť o knihách, ktoré (aj keď nie sú „top“) ešte stále dôstojne naplňajú ambície kvalitného detského čítania – a je ich naozaj dosť. Až v tretej časti bilančného hodnotenia sa budeme (tak trochu systémom „pars pro toto“) zaoberať knihami, autori ktorých mali vyššie ambície, než aké dokázali umelecky plnohodnotne naplniť.

Pri zaradení publikácie medzi najlepšie knihy roka (pravdaže, našom subjektívnom) sme akceptovali päť kritérií: 1. významovú vertikálnu príbehu; 2. symbolickosť obrazu, ktorý ešte stále zostáva zrozumiteľný; 3. reagovanie na aktuálne problémy človeka; 4. autenticitu stvárnenia detského sveta; 5. estetickú mieru jazykovo-štylistickej stavby umeleckej výpovede.

1. LITERÁRNE POČINY 2016

1.1. PRÍBEH NA BÁZE ROZPRÁVKOVO KREOVANEJ FIKCIE

Dva imaginatívne príbehy prečnievajú nad kontextom minuloročnej autorskej rozprávky. Prvým z nich je príbeh

Daniela Pastirčáka Rozprávka o lietajúcej Alžbetke (Artfórum, il. Veronika Klímová) – krehká, básnivá reflexia o živote a smrti, o láske a rodine, o neviditeľných putách, ktoré spájajú rodičov a ich deti. Detskému čitateľovi ponúka povrchový plán – rozprávanie o tom, ako sa podivnému páru, starenke Anči a starčekovi Jančimu, narodila Alžbetka, ako dostala od rodičov krídla a ako jej ich vzali pre lásku, ktorú nepriali; o jej nešťastí z toho, že ju chcú vydať za bohatého, ale prázdneho ženicha, a o láske k Blahoslavovi-Jánovi, s ktorým prežije život; o ich troch deťoch, ktoré sa rozletia za svojimi túžbami, o sile materinskej lásky, ktorá ich zachráni a ochráni, keď sú doráňané svetom, až po odlet do imaginárneho Modra. Odchod (smrť) však nie je koncom všetkého: zostáva potomstvo, ktoré sa bude rovnako trápiť i radosť, rovnako túžiť po lietaní a po tom Modrom, ktoré je nadpozemsky vysoko, mimo človeka. Text má hlbokú významovú vertikaliť vystavanú prostredníctvom symbolov; jeho filozofický rozmer smeruje skôr k dospelému čitateľovi, ale kultivovaný detský čitateľ ho zaiste tuší. V postavách starčka Jančiho, starenky Anči, v ich konaní a vzťahu, je vyjadrená podstata patriarchálneho otcovského a materinského princípu v rodine; lietanie a krídla sú semiózou voľnosti, samostatnosti, lásky, ktorá chráni, no v rámci ochrany mnohokrát aj zraňuje (zákaz pre Alžbetku stretávať sa s dúhovým vtáčikom – a naopak: príkaz vydať sa za bohatstvo bez srdca). Darovať krídla znamená poskytnúť dieťaťu možnosť rozletu; odobrať krídla znamená obmedziť ho v mene ochrany (napr. pred ľahkovážnosťou). Obidvoje môže zraňovať. Lietanie a krídla sú teda v príbehu symbolom samostatnosti, konti-

nuitu života i lásky; ak ich človek raz dostal, neprestane po nich túžiť – a túžia po nich všetky generácie. Aj preto Alžbetka opätovne zacíti krídla pri stretnutí s Jánom. Láska pozemská (rodičovská, partnerská, starorodičovská) je teda darom, obmedzením, útočiskom aj obetou – ako taká v človeku dozrieva postupne; princíp vyššej, duchovnej – večnej lásky je symbolizovaný imaginárnym Modrom. Zatextové súvislosti rozprávkového príbehu D. Pastirčáka ukazujú na rodinné zázemie autora; to je však diskkrétne ukryté za príbeh s univerzálnym a nadčasovým posolstvom.

Pastirčákova umelecká výpoveď o dôležitosti, sile a hodnote lásky, rodiny, domova svojou podstatou korešponduje s posolstvom druhej príbehovej metafory, s prózou *Mareka Vadasa Útek* (OZ Brak, il. Daniela Olejníková). Príbeh sa zdá byť reakciou na pohyby vo svete, ktoré pripomínajú novodobé sťahovanie národov s nedeziernymi následkami. Jeho lokalizácia na africký kontinent nie je explicitná: potvrdzujú ju však africké reálie (flóra, fragmenty kultúry a životného štýlu a pod. – podporené ilustrátorkou). Marek Vadas tento kontinent dôverne pozná, jeho geokultúrne a mentálne dimenzie viackrát literárne spracoval a svoje poznanie inkorporoval aj do predmetného príbehu. Ten však možno vnímať ako všeobecnejšie platnú výpoveď o situácii človeka vo svete priepastných sociálnych i kultúrnych rozdielov, materiálnej nenásytosti a rozpadu tradičných humánnych hodnôt. Na postave protagonistu sa zviditeľňujú dôsledky globalizácie, ktorá nesie so sebou „naštepnie“ praktik konzumnej civilizácie do priestoru s diametrálne odlišnou kultúrou a hodnotami (napr. prírodných spoločenských). Iba v prvom,

LADISLAV NESSELMAN / Ján Navrátil: Uzlík a Nitka

povrchovom pláne textu je teda útek fyzickým presúvaním sa protagonistu v priestore pod tlakom existenciálneho strachu, hľadania azylu pred násilím, odmietaním, ľahostajnosťou, byrokraciou. V skutočnosti je to hlavne prostriedok na konfrontáciu humánnej morálky a životného štýlu človeka s princípmi, ktoré túto prirodzenosť a morálku rozkladajú (beh v tejto súvislosti vôbec nie je náhodný). V tom zmysle má symbolický význam fakt, že protagonistom je dieťa, ktoré len čiastočne rozumie odludšteným prejavom spoločnosti, s ktorými je postupne kon-

frontované. To (vrátane prítomnosti psa a sebaupokojujúceho interpretovania vlastnej rýchlosti) zasúva fakt existenciálneho ohrozenia hrdinu hlbšie do podtextu. Jednotlivé destinácie, v ktorých sa chlapec zastaví, zobrazujú rozpad (pozitívnych) hodnôt uznávaných v pôvodnom spoločenstve (žičlivosť, tolerantnosť, súcit, miernosť, vzájomná dôvera, pomoc a úcta, radosť a pod.). Najvyššou hodnotou (a to Vadasovu knihu spríbuzňuje s Pastirčákovou), zotrvávajúcou do konca, je emočný rozmer domova (pozri Dziak, 2016), symbolizovaný otcom a psom.

Dieťa si zrejme knihu prečíta ako príbeh o úteku a utekaní, ktoré má v sebe (vdaka africkému priestoru a spomínanej neurčitosti príčiny, pre ktorú sa musí utekať) dávku exotiky a dobrodružnosti. Tón melanchólie, podtextovo sprevádzajúci obraz chlapca unikajúceho pred stále novým nebezpečenstvom či odmietaním najprv spolu so svojím otcom a psom, potom už iba so psom, vyúsťuje napokon do jeho zániku. Smrť je stvárnená náznakovo, ale čitateľnými znakmi (duch; chlapcov záverečný, najrýchlejší beh; stúpanie do výšky; stretnutie s otcom na vysnívanom mieste). Detský čitateľ bezpochyby cíti tristnosť finále, ale autor mu necháva možnosť nepriať tragiku a stoťožiť sa s pozitívnym, prvoplánovým záverom. Jednoduchosť, opakovateľnosť sekvencií sujetu vedie k zdanlivej kompozičnej stereotypnosti, ktorú však v skutočnosti možno považovať za zámer (blízky rituálu). Kompozičnej a sujetovej stereotypnosti zodpovedá jednoduchá priama narácia detského narátora, ktorá kladie vedľa seba až stroho formulované výpovede, a z toho vyplývajúca sporadická, funkčne využitá naivita detského pohľadu. Oboje vytvára netextový priestor na vyjadrenie bezvýchodiskovosti situácie nielen hrdinu. Marek Vadas, zdá sa, našiel optimálnu cestu na výpoveď o ohrození človeka dôsledkami globalizácie.

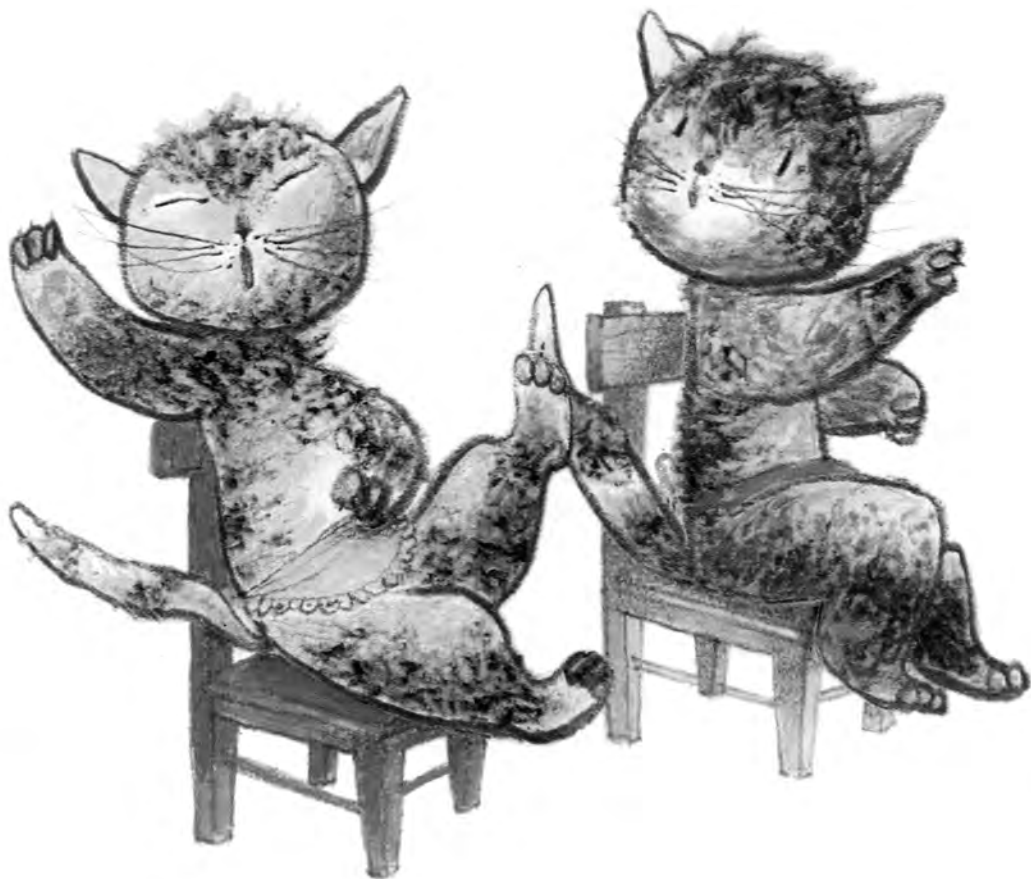
1.2. PRÍBEH NA BÁZE REALISTICKY MODULOVANEJ FIKCIE

K najlepším minuloročným titulom, tentoraz však zo žánrového okruhu spoločenskej prózy, patrí aj kniha *Petra Karpinského Adela, ani to neskúšaj!* (Perfekt, il. Ľubo Paľo). Titul anticipuje postavu, ktorá nepatrí k „učesaným“

literárnym hrdinkám so pseudoproblémovým životom; je to dievča s chlapčenskými spôsobmi (nedorozumenia s nesprátnymi rieši bitkou) a záujmami (najradšej hrá futbal a odmieta nosiť sukne), s vyvinutým zmyslom pre spravodlivosť a férovosť, potýkajúce sa s vážnymi životnými problémami. Po tom, čo matkina psychická choroba vypukne naplno, dostáva sa aj so svojimi dvoma mladšími bratmi do azylového domu, ktorý vedú rehoľné sestry. Stratu domova, hoci aj nebol naplnený priam pokojom, hoci v ňom často musela pri starostlivosti o domácnosť prebrať na seba aj rolu matky, nenesie ľahko a azylové centrum („Žltý dom“) je pre ňu cudzie. Túto skutočnosť vyjadruje spôsob, akým je tento objekt približovaný čitateľovi: vecne až „odcudzene“, postupne a iba v náznakoch. Aj sociálne pozadie Adelinho života (duševná choroba matky), pre ktoré sa ona a jej súrodenci dostali do azylového centra, autor načrtáva ako návratný problém. Postupnosť, s akou sa skladá obraz pôvodného domova, má však inú funkciu: evokuje skutočnosť, že spomienka je pre protagonistku boľavou intimitou. Pod povrchom rebelky sa takto a aj cez vzťahy s postavami detí a dospelých, ktorými je zaľudnený jej sociálny priestor, postupne črtá obraz čistého a silného detského charakteru (podrobnejšie Kuderjavá, 2016). Karpinský presvedčivo stvárnjuje, ako vzťahy Adely s deťmi i dospelými zmnožujú pozitívne rozmery jej života a nenápadne ju formujú. Autentickou zmesou detsky naivného a dospeláckeho je vzťah Adely k malému bratovi, postavený na láskavej ochrane i prirodzenej autorite staršej sestry; rehoľná sestra Klára je pre Adelu tichou školoú partnerstva a tolerancie; v neuveriteľných hrdinských mystifikáciách

starého jednorukého kotolníka, ktorý si sám kompenzuje telesný hendikep, Adela nachádza útechu v stavoch smútku a nebadane od neho preberá rolu podobného utešiteľa, teda schopnosť vytvoriť mystifikujúcou sebaštylizáciou chvíľu dôvernosti, ktorou možno inému zahnať tieseň, pocit osamelosti a bezradnosti. Nečakaný odchod starého muža zo života prvýkrát konfrontuje Adelu so smrťou. Pred čitateľom teda vyrastá postavička, v ktorej sa spája tvrdosť a drsnosť (motivovaná tým, že život sa s ňou už stihol „nemaz-

nať“) so statočnosťou a detským optimizmom. Jej vnútorná citlivosť sa navonok vyjavuje prostredníctvom útržkovitých spomienok na mamu, cez vzťah k súrodencom a k deťom v centre. Modelovanie detských postáv a vzťahov medzi nimi zužitkúva autorovu dôvernú znalosť súčasného detstva, detskej duše, detského správania a vyjadrovania. Aj preto príbeh napriek vážnej téme vôbec nie je traumatizujúci; vďaka nepoddajnosti hrdinky zachováva si vyvážený podiel tieňov i svetla. Vážne problémy sú nadľahčené šťast-

LADISLAV NESSELMAN / J. Blažková: Ako si mačky kúpili televízor

ným spojením imaginatívno-emočného princípu s racionálno-realistickým, opierajúcim sa o pôvab detského spôsobu uvažovania, konania a vyjadrovania sa. A tak detstvo ani v atypických podmienkach, keď absencia láskavého rodinného zázemia bolí zvlášť intenzívne, nestráca čaro a vtipnosť. Zachováva si ich aj až katarzne vyznievajúca pointa príbehu: explicitné vyjadrenie mentálneho obrazu vlastnej životnej situácie („*Keby tu bola moja mama*“) padne v momente, keď padá hviezda a možno teda vysloviť pranie. Fakt, že je to hviezda z vianočného stromčeka, humorom uvoľňuje tenziu, ale zároveň podtextovo relativizuje možnosť vrátiť Adele späť jej pôvodný svet.

1.3. LITERÁRNY POČIN NA BÁZE FAKTUÁLNOSTI

Na rozdiel od mnohých predchádzajúcich rokov, keď literatúra faktu pre deti a mládež ťahala za kratší koniec, v roku 2016 to tak nebolo. V najlepšom zmysle slova napĺňa požiadavky na kvalitu tohto okruhu tvorby publikácia *Ondreja Sliackeho Pavel Dobšinský. Život s rozprávkou* (DAJAMA). Napísať dobré životopisné dielo, v ktorom sa faktualnosť dokáže spojiť s fikciou do organického, voči faktom korektného a zároveň čitateľsky príťažlivého tvaru, nie je také jednoduché. V prípade O. Sliackeho sa pod výsledný tvar podpísala faktografická korektnosť a dokumentárna precíznosť literárneho historika, kreatívnosť a imaginácia skúseneho tvorcu literárnej fikcie, štylistická poetickosť esejistu, kompozičná vynaliezavosť autora literatúry faktu. Výsledkom je príťažlivý text koncipovaný ako mozaika vytvorená z fikcie, to znamená z naratívnych životopisných

pasáží a citačných odkazov na ríšu slovenských rozprávok, a faktov, teda z fragmentov autentických dobových dokumentov či fotodokumentácie. Takáto koncepcia autorovi dovolila jednak členito priblížiť čitateľovi životné osudy Dobšinského od narodenia až po smrť, v tom zmysle aj formovanie jeho vzťahu k rozprávkam, jednak informácie o ňom osadiť do širšieho dobového a generačného rámca štúrovských snažení. V prepojení osobného a spoločenského Sliacky zviditeľňuje mnohorakosť Dobšinského kultúrnych aktivít so špecifickým zreteľom na jeho záujem o folklór. Necháva pred čitateľom vyrastať charakter tejto osobnosti a zároveň odкрýva podmienenosť jeho životných peripetií politickými a kultúrnymi pohybmi v štúrovej generácii a v dobovom Uhorsku. Chronologicky podaná topografia života Dobšinského (od miesta jeho narodenia, Slavošoviec, cez detstvo v Sirku, štúdiá až po poslednú štáciu v Drienčanoch) vytvára pevnú „mriežku“ na mozaiku osobných i spoločenských udalostí, faktualných informácií, aj fiktívnych epizód, ktorými autor faktografiu oživuje. Fikcia je v zásade dvojakého typu: niekedy súvisí s rozprávkovou materiou (napr. motív troch sudičiek pri narodení chlapca, smrť stvárnená ako starena s kosou), inokedy má podobu rekonštrukcie dialógov, ako sa mohli (ale nemuseli) odohrať pri stretnutí Dobšinského s vybranými osobnosťami nášho kultúrneho života (napr. s J. Franciscim, J. Chalupkom a ďalšími). Oba modely fiktívneho sú v texte od faktografie korektne odlišené typograficky (farba, kurzíva), resp. rozprávačovým priamym signalizovaním odklonu od dokumentárnosti. Striedavá orientácia na faktografiu (geografickú, kultúrnu, osobnú) a na fikciu dynami-

LADISLAV NESSELMAN / Ágnes Bálintová: *Gruľko Hrozienko*

zuje a dramatizuje obraz Dobšinského osudov a tvorby, stimuluje čitateľovu pozornosť, zvyšuje zážitkovosť diela. V osudoch P. Dobšinského, podaných v širších súvislostiach, konkretizuje Sliacky aj to, ako sa v živote našich vzdelancov v čase formovania slovenského novodobého národa, jeho jazyka a kultúry, intímne a osobné spájalo so spoločenským. Osobnosť Pavla Dobšinského, zaujímavú pre nášho človeka už samu osebe, portrétuje s nefalšovaným zaujatím, ale objektívne – v sympatizujúcich, no aj kritických kontúrach.

2. LITERÁRNE ČINY 2016

Problematika spolužitia s ľuďmi, ktorí sú z určitých dôvodov iní ako ostatní, je v dnešnej spoločnosti vysoko aktuálna. Na rozdiel od českého prostredia (kde túto problematiku okrem iných systematicky spracúva napr. Ivona Březinová) slovenská literatúra nie je bohatá na diela takejto tematickej orientácie. V roku 2016 však problém človeka odlišného od ostatných tematizovala v autorskej rozprávke ***O Bezvláske*** (Dobry anjel, il. Miroslav Regitko) skúsená a populárna prozaička

Gabriela Futová. Za tým, že sa zamerala na inakosť práve zvoleného typu (t. j. dievča bez vlasov), je zaiste (v knihe priznaná) osobná skúsenosť a súvislosť takejto odlišnosti so zdravotným postihnutím istého typu. Pre vytvorenie hlbšieho významového plánu textu a jeho poslovania je však smerodajný predovšetkým hlboko zakorenený rodový stereotyp (vlasý sú pre ženu nevyhnutnosť, ba považované sú za korunu ženskej krásy), vďaka čomu sa bezvlasosť ako problém priam hendikepujúci stáva zrozumiteľným aj dieťaťu. Do rozprávkového rámca o princeznej, ktorá sa narodila bez vlasov, sa G. Futovej podarilo organicky zapracovať proces, akým v súlade s prechodom detstva do dospievania prebieha postupné uvedomovanie si vlastnej odlišnosti a jej vyhodnocovanie ako hendikepu, teda ako niečoho, čo vytvára medzi človekom a ostatnou spoločnosťou bariéru. Vnímať svoj hendikep znamená nutkanie neustále sa porovnávať s ostatnými, vedomie bariéry znižuje úroveň sebahodnotenia postavy – v tomto prípade najmä v elementárnej sociálnej role (žena). Vyústenie do autoizolácie je jednou z možných reakcií na pociťovaný hendikep. Autoizolácia v podaní Futovej dobre zapadá do klasickej rozprávkovej schémy zakliatia; potom možno vnútorný posun postavy od neprijatia seba samej k seba prijatiu napriek holohlavej existencii čítať ako rozprávkový proces odklínania, oslobodzovania z kliatby, pričom autorka obrazne vyjadrila aj nevyhnutnosť participácie sociálneho prostredia na eliminácii hendikepu jednotlivca (dobrovoľne vyholené hlavy tých, ktorí majú Bezvlásku radi). Čitateľným signálom prekonania vnútornej bariéry protagonistky a akceptácie vlastnej odlišnosti je jej výzva k ostatným,

aby si opäť nechali narásť vlasý, resp. uvoľnený, ale aj radostný vzťah k rovnako bezvlasej dcére, ktorá sa po čase Bezvláske narodí (ozdobou holej hlavy sa stanú kresby). Príbeh sa teda javí ako metaforický, ale pre deti dobre čitateľný obraz ťažkého procesu vyrovnávania sa človeka s vlastným hendikepom. Záver symbolicky (tak trochu až explicitne) vyjadruje presvedčenie, že hodnoty človeka treba hľadať inde než v tom, čím sa líši od ostatných.

Ak sme v súvislosti s publikáciou O. Sliackeho upozornili na evidentný nárast (kvantity, ale hlavne kvality) literatúry náučného typu v minulom roku, mali sme na mysli ešte dva tituly. Autorkou jedného z nich je opäť *Gabriela Futová*, ktorú však v knihe ***Môj malý zverinec*** (AlleGro, il. Juraj Martiška) poznávame ako milovníčku zvierat. Niežeby téma zvierat bola v jej tvorbe novinkou; v tomto prípade však ide o autopsívne až autobiograficky ladené epizódy o tom, ako sa v rodine žije so zvieratami, ak ich máme radi. V pôvodnej slovenskej próze máme niekoľko takých príkladov, keď sa majiteľ domáceho zvierťa rozhodne zdôveriť so svojimi radosťami a starosťami deťom; nie vždy to dopadlo dobre. V prípade G. Futovej máme však do činenia s príbehmi, v ktorých autorka pútavo a vtipne rozpráva o zvieratách rozličných druhov, aké mala alebo má vo svojej domácnosti. Na tomto rozprávaní je okrem ľahkého podania sympatická autentickosť, otvorenosť, s akou odkrýva svoje postoje a pocity, prípadne aj svoje súkromie. Jej rozprávanie prezrádza, že pozná svet zvierat, rešpektuje ho, vie sa naň i na seba pozrieť z humorno-vážneho nadhľadu a prechováva k živým tvorom priazeň oslobodenú od akejkoľvek maznavosti či iného typu sentimentality. Autorka si

zachováva racionálny pohľad na spolužitie, nezakrýva ani starosti a obmedzenia, aké prítomnosť zvieráťa v rodine prináša. V záverečných kapitolách ponúka vo forme vtipne formulovaných chovateľských rád hutné zhrnutie poznatkov o tom, čo treba urobiť a čoho sa vyvarovať v spolužití so zvieratom. Publikácia teda od začiatku do konca ponúka zaujímavé, humorné, múdre a zásluhou odkazov na zažitú skúsenosť presvedčivo láskyplné rozprávanie o svete, prostredníctvom ktorého sa dnes tak často vyjavuje ľudská bezcitnosť.

LADISLAV NESSELMAN / Gianni Rodari: Jazmínko v krajine klamárov

Z celkom inej tematickej oblasti a aj metódy tvorby je publikácia *Martina Vaneka Opera nehryzie!* (Dixit, il. Tomáš Eniac Cíger), ktorá je v istom zmysle moderným pendantom o polstoročie staršej knihy N. Tanskej Počkej, ešte nehrajme! Ibaže kým Tanská bola sústredená na divadlo, Vanek v zmysle názvu zaostriel pozornosť na problematiku opery – teda na niečo, čo býva súčasným deťom a mládeži spravidla až príliš vzdialené a málo príťažlivé. Zábavným a úsmevným spôsobom vedie mladého čitateľa po svete tohto druhu umenia, pričom na zdynamizovanie tohto pohybu, na avizovanie obsahového zamerania jednotlivých kapitol (či dovysvetľovanie niektorých informácií a tak trochu aj na zvýšenie interaktívneho rozmeru textu) použil rámcovanie výkladu komunikáciou rozprávača s imaginárnou opernou divou Violettou Rizzi Pizzi. Ponúka sa tu krátke nazretie do histórie opery, do procesu jej tvorby, do tajov operného spevu, ozrejmuje sa čitateľovi, čo všetko predchádza a súvisí s inscenovaním opery na javisku a aké rôzne profesie sa na tom podieľajú. Pripomenú sa vybrané veľké spevácke osobnosti a napokon je predstavených sedem slávnych operných príbehov (Mozart: Čarovná flauta, Caetano Donizetti: Nápoj lásky, B. Smetana: Predaná nevesta, Gioachino Rossini: Barbier zo Sevilly, Giacomo Puccini: Turandot, A. Dvořák: Rusalka, Engelbert Humperdinck: Janko a Marienka). Treba konštatovať, že ide o vydarenú a potrebnú publikáciu, ktorú si možno predstaviť aj ako súčasť mediálnej výchovy v škole.

ZÁVER

Knihy z pôvodnej tvorby 2016, ktorým sme predbežne venovali pozornosť, signalizujú charakter druhovo-žánrovej štruktúry minuloročnej produkcie: najvyššie zastúpenie má autorská rozprávka a popri nej spoločenská próza, a (ako bolo spomenuté vyššie) potešujúci je nárast literatúry faktu. Ak v našej top sedmičke chýba poézia pre deti, nie je to preto, že by chýbala aj v ponuke roka 2016; bolo to preto, lebo v najlepších opusoch iba potvrdila dobre známu kvalitu (D. Hevier, T. Janovic). (Pokračovanie)

Poznámka: Text je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu VEGA 1/0233/15 Svetová literatúra pre deti a mládež v slovenskom preklade po roku 1990.

Literatúra

- DZIAK, D., 2017. Marek Vadas: Útek. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. Roč. XXIV., č. 1, s. 65 – 66. ISSN 1335-7263.
- KUDERJAVÁ, M., 2016. Skúšaj to, Adela! In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. Roč. XXIII., č. 4, s. 19 – 20. ISSN 1335-7263.
- MORETTI, F., 2014. *Grafy, mapy, stromy. Abstraktní modely literární historie*. Praha: Univerzita Karlova Karolinum 2014, 121 s., ISBN 978-80-246-2609-3

toňa revajová

O Piešťanoch po Piešťanoch

34. ročník Dní detskej knihy
10. – 12. apríla 2017
v Piešťanoch

Tohto roku boli Dni detskej knihy skutočne veľkolepé. 56 podujatí, ku ktorým patrili najmä besedy so spisovateľmi a ilustrátormi, výtvarné workshopy či výstavy a ich vernisáže, navštívilo spolu 5 921 detí (treba však priznať, že sa medzi ne zamiešalo aj zopár dospelých). Podujatia boli v meste – v priestoroch mestskej knižnice, Domu umenia, Elektrárne Piešťany, v Piešťanskom informačnom centre...

Množstvo ďalších stretnutí sa uskutočnilo aj v materských, základných, stredných, špeciálnych a základných umeleckých školách po celých Piešťanoch a nielen tam. Besedy či tvorivé dielne boli aj v Drahovciach, Banke, Moravanoch nad Váhom, Krakovanoch, Chtelnici, vo Veselom a vo Vrbovom (a tam dokonca v dvoch školách). Na Dni detskej knihy pricestova-

li deti z osemnástich materských a základných škôl okresu Piešťany.

Z týchto údajov jednoznačne vyplýva, v čom bol zásadný problém. Človek skrátka nemohol byť všade, kde by chcel. V rovnakom čase prebiehali aj štyri zaujímavé akcie. A ako inak – každá na inom mieste.

KTO VŠETKO PRIŠIEL?

Spisovatelia Roman Brat, Kveta Dašková, Dušan Dušek, Peter Glocko, Andrea Gregušová, Daniel Hevier, Tomáš Janovic, Branislav Jobus, Barбора Kardošová, Peter Karpinský, Ľubica Kepštová, Pero le Kvet, Jozef Lenhart, Petra Nagyová-Džerengová, Beata Panáková, Toňa Revajová, Marta Šurinová, Ján Uličiansky, Igor Válek, Pavol Weiss.

Ilustrátori Ďuro Balogh, Miroslav Cipár, Vladimír Král, Martin Kellenberger, Stanislav Lajda, Juraj Martiška, Martina Matlovičová, Ľuboslav Paľo, Miroslav Regitko, Katarína Slaninková, Peter Uchnár, Bystrík Vančo, Ale-na Wagnerová.

Zástupcovia vydavateľstiev BUVIK, SLOVART, TRIO Publishing, Vydavateľstva Q111, Regent a Vydavateľstva Matice slovenskej.

Zástupcovia osemnástich knižníc (od Vranova nad Topľou po Komárno – s tajuplnou výnimkou Bratislavy) a jednej českej (Městská knihovna Praha so 45 pobočkami). A prišli mnohí ďalší, ktorí by si zaslúžili aspoň spomenúť. Napríklad piešťanský primátor Miloš Tomajka. Oficiality ho neminuli, ale hneď po nich nezaváhal a prispel do programu slávnostného otvorenia prednesom časti Bottovej Žltej lalie. Alebo jubilant Peter Procházka. Ten síce veľmi na Dni detskej knihy nechodieval, ale tentoraz musel, lebo sa tam otvárala jeho výstava fotografií Literárny život na Slovensku.

Ešte väčším jubilantom bol Tomáš Janovic. Vyhodnotenie celoslovenskej výtvarnej súťaže pri príležitosti jeho neuveriteľných 80. narodenín trocha poprášila smútkom iba správa, že malý autor víťaznej práce neprišiel. Prišli však mnohí priatelia detí: Trpaslíci, Snehová kráľovná, Muflón Ancijáš, Traja kamoši, Štastenka, bolo tam Slniečko, nechýbali Červík Ervín ani Osmijanko, Cinka panna zahrala na husliach, pohotovosť mal Doktor Jajbolíto, vyriešila sa Záhada stratejnej sochy. A ešte aj... No fakt! Dofrčala Analfabeta Negramotná. Zdá sa, že sa konečne rozhodla skamarátiť s písmenkami, lebo... Dobré vidím? No hádajte, či u knihy ukradla! Moju žltú Johanku. Taká pocta ma v tých Piešťanoch stretla.

CHVÍLKA S DANIELOM HEVIEROM

Za zázrak považujem už to, že taký veľký autor si našiel čas. Lebo kaž-

dý vie, že Daniel Hevier napísal pre deti toľko kníh ako asi nikto iný – a je v tom próza i poézia, scenáre a rozhlasové hry (zámerne si nevšímam tvorbu pre dospelých alebo skvelé texty piesní, ktoré všetci poznáme)... A to všetko je múdre a hlboké, pritom hravé a veselé.

„Na toto podujatie prišlo veľa autorov a veľa osobností,“ hovorí majster nad majstrov, „a tak verím, že bude mať aj ohlas medzi deťmi a dospelými divákmi. Zároveň je to všetko aj intímne, pretože kniha je tiež taký intímny predmet či fenomén. Intímne stretnutie blízkeho druhu medzi autorom, ilustrátorom a čitateľom. Takže som rád, že napriek takému veľkému množstvu ľudí sa môže stretnúť človek s človekom, dospelý s dieťaťom alebo autor so svojím čitateľom.“

■ Otázka, či sa mu v priebehu festivalu stalo niečo mimoriadne, vyvolá na tvári Daniela Heviera úsmev.

„Áno. Bol som vo Veselom, celkom zámerne, pretože je to obec, odkiaľ sú korene nášho rodu. Jeden chlapec sa prihlásil a povedal: ‚Ja som tiež Heviel.‘ Určite sme nejaká vzdialenejšia rodina. Bol pyšný a aj ja som bol pyšný. Dostal som i pár zaujímavých otázok, dokonca aj takých, s akými som sa ešte nestretol. Napríklad, či sa autorovi môže stať, že zrazu ide dole. Klesá, lebo vrchol má už za sebou. Či to zbadá. Takéto malé deti – a už také otázky. To poteší, ale aj zarazí. Povedal som, že určite sa to môže stať, ale že je to troška zložitejšie, a nie je zákonité, že od mladosti až po starobu sa iba zdokonaľujeme, alebo naopak upadáme.“

■ No pekne. A čo Daniel Hevier pre deti pripravuje teraz?

„Teraz nepíšem, ale chystám sa na

Miroslav Cipár na výstave svojej tvorby pre deti

*Úspešná čítačka v Elektrárni Piešťany
(zľava Ján Uličiansky, Peter Karpinský, Roman Brat a Petra Nagyová – Džerengová)*

knihu, ktorá bude zvláštna v tom, že ju spolu so mnou budú tvoriť deti. Niečo medzi skautingom, geocachingom, hľadaním Pokémonov: Kniha, ktorá vstúpi do reality a realita detí sa odrazí v knihe. Niečo, čo som ešte v živote nerobil, a deťom hovorím, že to bude moja labutia pieseň.“

O tom je hádam ešte priskoro rozprávať, pomyslím si, ale spýtam sa na niečo úplne iné: Budú to konkrétne deti?

„Do dnešného dňa je ich 1400. Je to naša výprava, ktorá je otvorená, takže stále prichádzajú ďalší jednotlivci, školy, knihovníci, rodiny, spoločenstvá. Majú len jednu podmienku – musia si dať fantazijné meno. Celý ten projekt sa volá Chymeros podľa chlapca, ktorý sa stratí, a my ho budeme hľadať – v živote aj v knihe. Máme stránku chymeros.sk, prihlásili sa aj deti z Prahy, deti Slovákov z Dublinu, z Berlína... až to ľaká, aké rozmery to nadobúda.“

Supernápad, superodozva, nie? (A správa pre tých, čo neveria: bola som tam, chymeros.sk naozaj funguje. Ale po stratenom chlapcovi zatiaľ ani stopy.)

STRETNUTIA NARÝCHLO

Ľubica Ďurišinová z Ministerstva kultúry SR je v ostatných rokoch verným účastníkom DDK. I keď prezrádza, že vždy to tak nebolo:

„Pravidelne chodím na jednu výnimočnú konferenciu, každoročné hodnotenie literárnej, ilustračnej a dramatickej tvorby pre deti a mládež, ktorú vždy na jar organizuje Pedagogická fakulta UK v spolupráci s BIBIANOU. Hovorí sa na nej o tom najlepšom, čo sa na Slovensku pre deti v uplynulom roku vytvorilo, ale aj sa otvorene poukazuje na to, čo sa nevydarilo.

Pravda je, že na takéto konkrétne podujatia som sa veľmi nedostala. Ale potom som si povedala, že veď toto je možnosť, kde ľudí, o ktorých tvorbe sa hovorí na konferencii, vidíme v realite. Takže teraz chodím povinne – a veľmi rada. Človek tu spozná mimoriadne cenných ľudí a každé z tých stretnutí je pre mňa obohatením. Najhoršie je, že nemôžem byť všade. Každé z množstva pripravených podujatí ma chytí za srdce. Tešila som sa čítaniu viacerých uznávaných autorov v Elektrárni, ale obdivujem aj všetky tieto výstavy, a celá sprievodná časť, ktorú pripravili, je naozaj na vysokej úrovni. A keď na tom našom milom ministerstve tvoríme rôzne materiály, môžem sa sem v duchu vrátiť a hneď je všetko jednoduchšie. Mám námety, mám širší obraz, vidím tie veci inak ako od stola.“

Petra Nagyová-Džerengová už zďaleka vyzerá, že si stretnutia s deťmi užíva. Ochotne to potvrdí:

„Pre mňa sú všetky podujatia, kde sú tvorcovia, vydavatelia a všetci, ktorí majú radi knižky, najmä detské, naozaj výnimočné. Práca spisovateľa je také otroctvo tela, aj keď sloboda duše. A keď vychádzame z tej svojej kobky, z tej samoty pri počítači, tešíme sa, že môžeme stretnúť kolegov aj čitateľov. Deti sú úžasní čitatelia a dajú človeku toľko energie...“

■ **Prezradíš nejakú otázku, ktorú si dostala?**

„Áno. Mohol by som si ťa zobrať za ženu? Koľko máš rokov?“

Roman Brat nešetří slovami uznania:

„Piešťanskú knižnicu mám veľmi rád. Pani riaditeľka je veľmi šikovná manažérka a všetko, čo robí, má hlavu a pä-

Analfabeta Negramotná medzi deťmi

Večne plné industriálne priestory Elektrárne Piešťany

tu a najmä zmysel. Takže veci fungujú a ja z toho celého mám veľmi dobrý pocit. Užívam si ľudí, veľmi som sa tešil na stretnutia, našiel som si čas, aby som v Piešťanoch mohol byť tri dni od začiatku do konca. Keby som povedal, že najmä kvôli deťom, nebol by som úprimný. S deťmi sa stretávam často, deti si ma vždy nájdu, alebo ja si nájdem deti, ale svojich kolegov, ľudí, ktorých mám rád, spisovateľov a ilustrátorov, stretnem v takejto zostave len raz do roka.“

■ Čo ti dávajú stretnutia s deťmi?

„Sú to pre mňa dva zdroje poznania. Je to spätná väzba, reakcia na moje knihy, dozviem sa, či im rozumejú, či ich majú rady. A potom je to žriedlo nových impulzov, tém, problémov, potrebujem sa s deťmi stretávať ako s adresátom, získavam obraz o tom, pre koho píšem, ako sa deti vyjadrujú, či sa mení jazyk, slang, už nemám doma deti, sú dospelé a zastabilizované ako dospelí jedinci. Ako sa menia technológie, do ktorých sa deti ponárajú a ktoré ich ovplyvňujú. Toto všetko potrebujem vedieť, aby som o nich mohol písať.“

■ Vyprovokovali ťa k niečomu? Chcu viac informácií, chcu podrobnosti?

„Raz sa ma jeden chalan spýtal: ‚Ujo, vy keď hovoríte, že ste športovec, prečo ste ešte nenapísali knihu o športe?‘ Mal pravdu. Napísal som knihu *Druhé podanie*, ale nie je to kniha primárne o športe, je o drogách a o láske. Tak... uvidíme, či sa mi podarí splniť mu želanie.“

Alena Wagnerová vôbec netají, koľko radosti zažije s deťmi, keď sa im podarí niečo pekné spolu vytvoriť.

„Dni detskej knihy ma vždy fasci-

nujú, vidím, že naša práca má zmysel a nie sme osamotení. Nezávisle od všetkého stále niečo robím, ale je dobré zistiť, že iní robia to isté. Kým ešte vládzeme, mávame krídlami. Od roku 2000 mám pocit, že svet detí akoby niekto vykrádal. Rodičia to nemajú ľahké, doba nie je naklonená rodine. Spoločenská požiadavka je tlačiť na ľudí, aby sa donekonečna venovali niečomu inému ako sebe a svojej rodine. Naše knihy – to je dar, ktorý im môžeme dať.

Napriek tomu som veľmi šťastná a verím, že tá univerzálna tvorivosť, ktorú v sebe máme, nás dokáže zachrániť. Tak to cítim. Na tvorivých dielňach sa pre deti vždy snažím vymyslieť niečo jednoduché. Tento rok sa to volalo *Bod, čiara, čarbanica*. Deti prekvapilo, že nechcem viac, niečo uhladené a komplikované, ale pustili sa do toho. Nájde sa však dieťa, ktoré stojí nad tým a bojí sa, no ty ho posmelíš: ‚To nič nie je, len si uvoľníš ruku a uvidíš, čo je v tebe.‘ Odhodlá sa a potom je spokojné, usmieva sa. Nestane sa, že niektorým dieťaťom nepohnem. Idú a urobia, čo im poradím, a dáme tam nejaké drobnosti, ktoré ich potešia a milo prekvapia. Šnúrkky, koráliky, farebné kúsky textilu. Maličkosti, ktoré dokážu veľa.“

Ak aj každé dieťa nepozná meno **Miroslav Cipár**, každé pozná nesmrteľnú *Zlatú bránu*. „Kresba pre deti,“ definuje tento náš vari najvšestrannejší súčasný výtvarník, „to je samostatná planéta v tom mojom vesmíre.“

Práve tejto planéte sa venuje jedna z výstav, ktoré boli sprievodným podujatím Dní detskej knihy: Miroslav Cipár – detská ilustrácia. A k čomu sa maestro vráti, keď príde domov z Piešťan?

„Robím *Jajkeleho* pre Tomáša Janovica. A zároveň robím návrh na oltárny

obraz pre kostol na kalvárii. To je dosť veľké rozpätie.“

To teda je.

ANI ORGANIZÁTORI NESKRÝVAJÚ SPOKOJNOSŤ

Prezidentka Slovenskej sekcie IBBY **Timotea Vráblová** to vidí úplne jasne:

„Čaro tohto podujatia je v tom, že sa stretáva komunita čitateľov a tvorcov kníh a môže svoje dobré vzťahy ešte viac utužiť. Skrátka, sme rodina a cítime to na každom kroku.“

Riaditeľa BIBIANY **Petra Tvrdoňa** milo prekvapil otvárací ceremoniál, najmä industriálna budova, v ktorej sa uskutočnil.

„Priestory Elektrárne Piešťany majú svoju atmosféru a je to ukážka, že nie je dobré zbúrať všetko, čo je staré. Mali by sme si zobrať príklad aj v Bratislave. Organizačne je celé podujatie pripravené veľmi dobre, radi sem chodíme a už dlhé roky máme s piešťanskou knižnicou úzku spoluprácu, napríklad pravidelne preberajú naše výstavy a workshopy.“

Margita Galová (áno, presne tá, ktorú spomínal Roman Brat) je tiež spokojná.

„Mám skvelý pocit, lebo vidím, že ľudom bolo dobre, že sa usmievajú, všetci sme plní zážitkov z podujatí. Všetci sme sa vám usilovali vytvoriť príjemné

prostredie, všade, kde ste prišli, chceli ukázať to najlepšie, čo majú – aj v školách, aj v materských školách, niekde prišiel aj pán starosta alebo pani starostka, napríklad vo Vrbovom. Lebo zmyslom podujatia je stretávať sa s vami. V číslach je to viac ako 30 spisovateľov a ilustrátorov. Nepočítam mladých výtvarníkov zo Školy úžitkového výtvarníctva, z VŠMU alebo študentov z Ateliéru muzikálového herectva JAMU v Brne, ktorí robili program naozaj na vysokej úrovni a snažili sa spríjemniť pobyt napríklad na vernisážach. Teším sa, že pozvanie prijali aj niektoré vydavateľstvá a zapojili sa do sprievodných akcií. To je veľmi dôležité – oni sú dôležití pre nás a my pre nich.“

A ĎALEJ?

Žezlo či prípravu 35. ročníka DDK preberá Krajská knižnica v Žiline. Už podľa toho, koľko dám z tejto knižnice som v Piešťanoch stretla, usudzujem, že to berú vážne. „Obdivujem, ako sa pani Galovej darí zapájať do činnosti knižnice predstaviteľov mesta,“ povedala mi jej riaditeľka Katarína Šušoliaková. To obdivujem aj ja. Ale obdivujem aj prácu žilinskej knižnice, krásu tohto mesta a jeho okolia, a tak už fakt začínam byť zvedavá, čo nám zarecituje žilinský pán primátor.

Foto knižnica Piešťany

Obrázky, ktoré majú detskú dušu

12. 7. 1927 – 11. 3. 1987

viera anoškinová

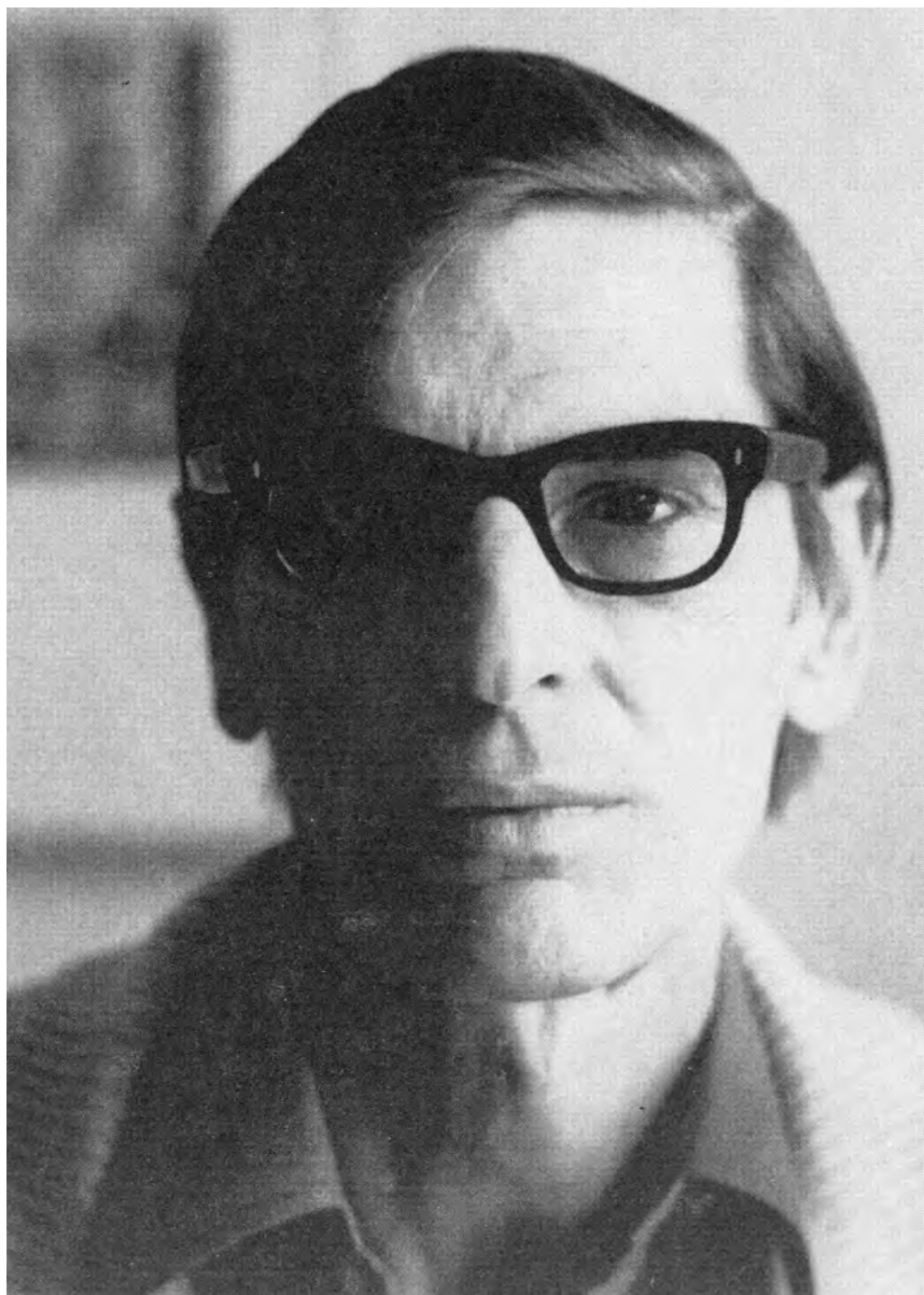
V tomto roku si pripomíname 90. výročie narodenia významného slovenského ilustrátora Ladislava Nesselmana. Narodil sa 12. júla 1927 v Zlatých Moravciach. V rokoch 1946 – 1951 študoval maľbu v maliarskej špeciálke u profesorov K. Minára a M. Hollého na Akadémii výtvarných umení v Prahe. V rokoch 1957 – 1974 pracoval ako výtvarný redaktor vo vydavateľstve Mladé letá. Ilustroval množstvo kníh pre deti a mládež, prispieval do časopisov Slniečko, Zornička, Ohník a iných.

Patril k významným slovenským ilustrátorom najstaršej generácie, ale jeho ilustrácie poznajú aj súčasní detskí čitatelia. Dlhodobu pracoval vo vydavateľstve Mladé letá, pre ktoré aj ilustroval väčšinu kníh. S jeho ilustráciami sa stretávalo niekoľko generácií malých čitateľov. Svojimi ilustráciami sa prihovára do duší detí, ukazuje im pozitívne a optimistické obrázky plné farieb (*Kamarát Cézár*, 1974). Tie sú vo veľkom kontraste s dnešnou niekedy neosobnou počítačovou ilustráciou. Ilustračný prejav Ladislava Nesselmana bol založený na kresbe a odvíjal sa od jednoduchej perokresby po maliarsky poňatý pastel či akvarel (*Ako si mačky kúpili televízor*, 1967).

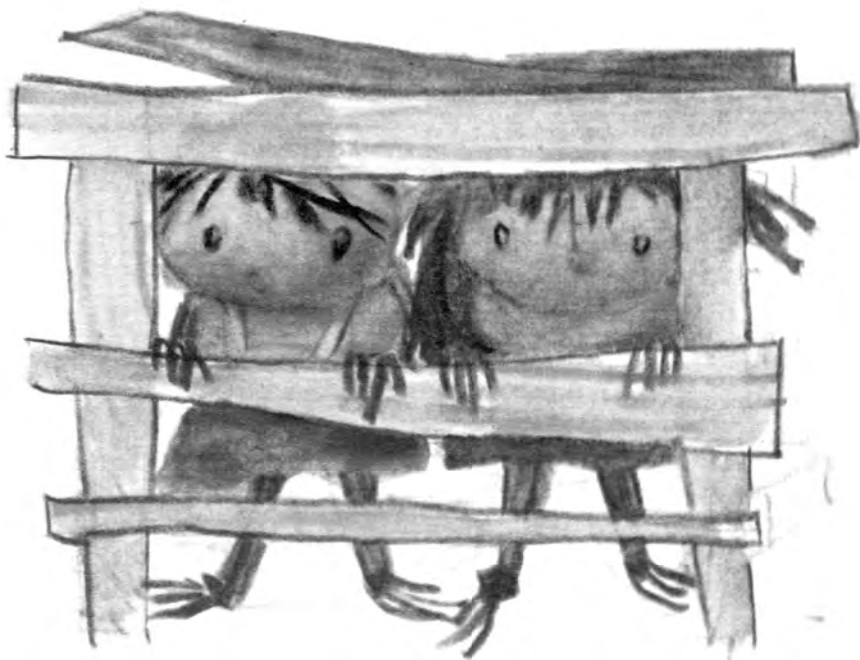
Pre jeho ilustrácie je charakteristické realistické cítenie, úzky kontakt s obsahom textu a prevaha epického prístupu (*Zatúlané húsa*, 1974).

Často riešil výtvarné poňatie kníh komplexne, vrátane ilustrácie a grafickej úpravy. Vždy reflektoval vzťah medzi ilustráciou a textom. Dôležité pre neho bolo to, že ilustrácia detskej knihy je naviazaná na textovú predlohu a je ňou ovplyvnená a dokonca text podmieňuje typ a podobu ilustrácie.

Jeho ilustrácie sú epické a vždy vhodne dokresľujú text knihy s akcentovaním dejových rovín. V texte vedel nájsť najpodstatnejšiu dejovú líniu a tú potom čistou a jasnou kresbou stvárnil vo svojich ilustráciách. Využíval jednoduchú kompozíciu prvkov, ktorú dotvoril nevťeravou pastelovou farebnosťou. Bolo pochopiteľné, že k epickému druhu literatúry používal epickú formu výtvarného spracovania a vecnejší výtvarný prejav (*Jazmínko v krajine klamárov*, 1964). Epická poloha jeho ilustrácie akcentuje predovšetkým dejové roviny literárneho textu. Sústreďuje sa na priamu komunikatívnosť prostredníctvom zobrazenia. Z ilustrovaného textu selektuje najdôležitejšie javy a deje a tie adekvátne vyjad-

L. Nesselman

LADISLAV NESSELMAN / Ján Navrátil: *Uzlík a Nitka*

ruje jasnou a čistou kresbou s jednoduchou kompozíciou prvkov. Ilustrácia tak nielen vizualizuje, ale aj obohacuje samotný text.

Detskú knihu obohatil nezameniteľným štýlom a výtvarným výrazom. Bol si vedomý výtvarno-výchovného aspektu ilustrácie, a preto sú jeho ilustrácie pre deti nie len čitateľné, ale dokážu obohatiť ich fantáziu. Ako ilustrátor pre deti preukázal veľkú farebnú citlivosť. Každý jeho obrázok má do detailov premyslený koncept. Veľmi pôvabné sú jeho ilustrácie rozprávok s témou zvieratiek (*Zatúlané húsa*, 1974, *Macko Puf*, 1981). Postavy zvierat majú často ľudský charakter aj ľudské správanie. Mnohé z jeho ilustrovaných titulov vychádzajú v reedíciách i v súčasnosti, a tak sa s jeho ilustráciami môžu stretnúť aj dnešné deti.

Dielo Ladislava Nesselmana si vyslúžilo mnoho významných ocenení: Čestné uznanie v súťaži Československá naj-

krajšia kniha roka za ilustrácie ku knihe *Jazmínko v krajine klamárov* (1964), Cena vydavateľstva Mladé letá za ilustrácie ku knihe *Dovidenia, Zuzanka* (1965), Čestné uznanie v súťaži Československá najkrajšia kniha roka za ilustrácie ku knihe *Uzlík a Nitka* (1974), Cena vydavateľstva Mladé letá 1973 za ilustrácie ku knihe *Uzlík a Nitka* (1974), Cena Ľudovíta Fullu za ilustračnú tvorbu pre deti a mládež (1977), Prvá cena v súťaži Československá najkrajšia kniha roka za ilustrácie ku knihe *Kronika Pickwickowho klubu* (1982), Čestné uznanie v súťaži Československá najkrajšia kniha roka za ilustrácie ku knihe *Gruľko Hrozienko* (1984), Čestné uznanie v súťaži Československá najkrajšia kniha roka za ilustrácie ku knihe *Jahniatko v batohu* (1985).

Okrem výročia narodenia tohto roku si pripomíname i tridsiate výročie umelcovej smrti. Ladislav Nesselman umrel v Bratislave 11. marca 1987.

Projekt napíňajúci generačný čas

ondrej
sliacky

*Odborná reflexia tvorby
pre deti a mládež
v roku 2016*

Na celoslovenskej konferencii o literárnej, dramatickej a ilustračnej tvorbe pre deti a mládež, ktorú už vyše šesťnásť rokov usporadúva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti a mládež, spolu so Slovenskou sekciou IBBY a Katedrou slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty UK v Bratislave, roku 2014 po prvý raz odznel referát aj o odbornej literatúre reflektujúcej tvorbu pre deti a mládež. To, čo malo byť samozrejmom súčasťou už predchádzajúcich konferenčných stretnutí, čo dokonca malo tradíciu v uplynulých vývinových obdobiach i v akademických aktivitách najmä nitrianskej a prešovskej univerzity, sa konečne stalo organickou súčasťou aj týchto výročných hodnotiacich podujatí. Po úspešnom začiatku, na ktorom sa prezentovalo takmer desať odborných monografií predovšetkým z prešovského vedeckého pracoviska, v ďalšom konferenčnom ročníku už počet týchto prác poklesol natolko, že tretí

raz reflektovanie odbornej tvorby na hodnotiacom seminári, ako sme si dôverne nazvali naše stretnutia, absentovalo. Vonkoncom to však neznamená, že na slovenských spoločensko-vedných fakultách aktivity literárnych vedcov zameraných na výskum detskej literatúry chýbali. Kolektívny i individuálny výskum pokračoval naďalej, i keď už nie vo fáze prezentačnej, ale tvorivej. Úradníkom spoločenských fakúlt, žijúcim z tvorivej činnosti svojich kolegov pedagógov a výskumných pracovníkov, je však v tejto súvislosti nevyhnutné pripomenúť, že odborná činnosť nie je továrenskou produkciou, ale zložitým tvorivým procesom, ktorého cieľom je rozširovanie a prehĺbovanie poznania a nie každoročná výroba monografických jednotiek predstavujúcich len bibliografické čísla v príslušných úradných formulároch. Nehovoriac už o tom, že hodnotiaci systém, ktorý má svoj pôvod v akreditačnej byrokracii, je nastavený tak, že skôr odrádza ako motivuje tvorivých pracovníkov. V našom priestore tak, že napríklad lexikografiu, významnú pomocnú

LADISLAV NESSELMAN / Ch. Dickens: Kronika Pickwickovho klubu 1

literárnovednú disciplínu, presunul do najnižších hodnotiacich postov, takže jej tvorcov skôr diskredituje než berie na vedomie. Pritom vytvoriť kompetentný literárny slovník, teda slovník, ktorý nie je telefónnym zoznamom, ale analyzujúcou, výkladovou príručkou, skladajúcou sa z množstva miniatúrnych monografií, znamená dôverne ovládať všetky literárne disciplíny, ich jednotlivosti i celý vývinový kontext. Inou absurditou, demotivujúcou odborných pracovníkov, je preradenie takej závažnej disciplíny, akou je literárna kritika a recenzistika, do kategórie „a iné“. Vrcholom tejto úradníckej scestnosti je neakceptovanie konferenčných príspevkov i konferenčných zborníkov ako dokladov odbornej činnosti, hoci vystúpenie na konferenčnej pôde vždy bolo pre autora významnou príležitosťou na zoznámenie vedeckej komunity s výsledkami svojho odborného bádania. Vrcholom toho, o čom hovorím, je fetišizácia inštitútu tzv. karentov. Ak napríklad literárny historik detskej literatúry, ktorý skúma osudy slovenských čítaniek pre elementárne školy z konca 18. a prvej tretiny 19. storočia, nemá šancu dostať sa do medzinárodnej karentovanej spoločnosti, je to zdanlivo pochopiteľné. Kohože už len táto téma môže zaujímať v Juhoafrickej republike, ale hoci aj vo Francúzsku či Taliansku. V domácom kontexte má však jej výskum svoje opodstatnenie, pretože ťažko odignorovať, respektíve spochybniť zmysel tejto elementárnej školskej literatúry, ktorá zásadným spôsobom participovala na utváraní kultúrnej identity jedného malého stredoeurópskeho národa. Ak napriek všetkým týmto úradníckym faktorom odborný výskum detskej slovesnej kultúry na Slovensku nekolabuje, ale pokračuje naďalej, je to vďaka nielen

grantovým agentúram akou-takou mierou podporujúcich odborný výskum i takým pracoviskám, akým je Katedra komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. Práve tu pred piatimi rokmi vznikol „časopis pre otázky rozvíjania komunikačnej a literárnej kompetencie“ s názvom **O dieťati, jazyku, literatúre**. Vďaka prof. Zuzane Stanislavovej, prof. Ľudmile Liptákovej a ich mladým spolupracovníkom máme na Slovensku prvý vedecký časopis orientovaný na výskum jazyka a literatúry detí a mládeže, a to so všetkými náležitosťami, ktoré k takémuto časopisu patria. Napríklad vedeckou radou, v ktorej sú zastúpené najvýznamnejšie osobnosti stredoeurópskych univerzít, predovšetkým českých, čím boli vytvorené prvé predpoklady na vstup nášho odborného výskumu do medzinárodného kontextu a súčasne aj oficiálne akceptovanie toho, čo sme začali nazývať „prešovskou školou“. Výsledky jej výskumu, doložené modernými metodologickými spôsobmi a širokými tematickými zábermi, nie sú aktualizovanými reprízami predchádzajúcich výskumov. Sú to originálne projekty, ktoré rozširujú našu vednú disciplínu a jej renomé. Dôkazom toho sú i štúdie a články dvoch čísel časopisu tejto „školy“ z roku 2015 a 2016. Obe sú výstupmi z grantového projektu agentúry VEGA, nazvaného Svetová literatúra pre deti a mládež v slovenskom preklade po roku 1960. Po dvoch individuálnych literárnohistorických výskumoch z minulosti, výsledkom ktorých sú syntetizujúce *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1960* a *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960*, ide o najrozsiahlejší novodobý výskum detskej literatúry. Navyše literatúry importovanej, ktorá

napriek tomu, že výrazne ovplyvnila vývin pôvodnej tvorby a formovanie našej čitateľskej kultúry, v tomto prípade v jej modernom štádiu, zostávala dosiaľ mimo pozornosti odbornej komunity. Nepochybne na jej reflexiu musel dozrieť čas a predovšetkým vedomie, že bez znalosti inonárodnej detskej literatúry, jej diel, ktoré za rôznych spoločenských súvislostí vstupovali do nášho kontextu a v prevažnej miere ho pozitívne ovplyvňovali, nespoznáme do hĺbky vlastnú tvorbu pre deti a mládež. Nepochybne túto skutočnosť mala na mysli profesorka Zuzana Stanislavová, ktorá celý projekt vypracovala a manažovala, keď dôsledne dbala na to, aby jednotlivé rekognoskácie inonárodných literatúr neboli referenčnými súpismi odtrhnutými od domácej tvorby, ale analýzami, ktoré v intenciách komparatívnych metód ozrejmiť rôzne, dosiaľ neidentifikované aspekty našej vlastnej literatúry. Presne takto potom postupovala Markéta Andričíková z košickej Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika vo svojej štúdii *Kultúrny a axiologický význam prekladov vybraných diel severskej literatúry pre deti a mládež*. Aj keď jadrom jej štúdie je interpretácia diel Astrid Lindgrenovej a Tove Janssonovej, dvoch najvýznamnejších predstaviteľiek nielen severskej literatúry pre deti a mládež, a skrze nich identifikovanie kultúrnych modelov severskej literatúry, ich poetiky a významov smerujúcich k odkrytiu univerzálnych estetických a etických hodnôt, brilantnosť štúdie zabezpečuje i jej ambícia dotknúť sa slovenského kontextu. Z heuristického, ale i analytického hľadiska vzbudzuje pozornosť i štúdia Ivany Kupkovej *Preklady ruskej detskej literatúry do slovenčiny včera, dnes – a zajtra?* Od zmeny spo-

čenského systému z totalitného na demokratický na začiatku 90. rokov minulého storočia nevznikla štúdia, ktorá by sa s takou objektivitou a dokumentárnou vierohodnosťou, ako je táto, zaoberala ruskou a sovietskou literatúrou pre deti a mládež v slovenskom literárnom a percepčnom priestore. Pri zoznamovaní sa s ňou si opäť musíme uvedomiť, do akého nekultúrneho štádia sme sa zásluhou politicko-školských hochštaplerov od začiatku 90. rokov minulého storočia dostali, keď sme ruskú literatúru, a to nielen detskú, vyhodnotili z ideologických pozícií a vzápätí ju vykázali z edičných plánov našich vydavateľstiev. Najhoršie, čo sme však mohli urobiť, bolo odstránenie ruskej kultúry, v našom prípade literárnej, zo školského vzdelávacieho systému. Tak sa stalo, že dnešná mladá generácia nielenže nepozná ruský jazyk, ale nepozná už ani klasické diela ruskej literatúry, ktoré sa podieľali na formovaní európskej a svetovej literárnej kultúrnosti predchádzajúcich generácií. „*Na perestrojku celá naša spoločnosť reagovala pomaly,*“ konštatuje v závere svojej literárnohistorickej štúdie jej mladá autorka Ivana Kupková, „*a prekladová detská literatúra,*“ pokračuje, „*už potom zameškané nedobehla, a tak o súčasnej ruskej tvorbe pre deti a mládež dnes nevieme nič. Navyše jedným z dôvodov, prečo zatiaľ nemáme preložené knihy Genricha Sapgi- ra, Ľudmily Petruševskej, Sergeja Kozlova, Sergeja Sedova, Tatiany Rikovej a ďalších autorov,*“ konštatuje vo svojej diagnóze našej nekultúrnosti, „*je aj nedostatok prekladov z ruštiny. Zostáva len dúfať, že sa nejaké objavia,*“ vypointúva, „aby takýto údaj: A. P. Čechov – Gaštanka (2007) z francúzskeho originálu s prihladením na neme-

LADISLAV NESSELMAN / Ágnes Bálintová: *Gruľko Hrozienko*

ký text..., nebol predzvesťou zajtrajška v prekladaní ruskej literatúry pre deti a mládež do slovenčiny."

Spoločenský rozmer, ktorého sa autorka analýzy ruskej detskej literatúry v našom kontexte len dotkla, naplno rezonuje v štúdiu *Ideologické aspekty v prekladoch vedecko-fantastickej literatúry v 60. rokoch 20. storočia*. Jej autor a suverénny znalec vedecko-fantastickej literatúry Peter Karpinský z prešovskej Filozofickej fakulty na vybraných dielach predovšetkým sovietskej sci-fi uvedených do nášho kontextu v 60. rokoch minulého storočia presvedčivo odhalil jej ideologicko-

-propagátorské konštrukcie, a teda na rozdiel od iných ruských a sovietskych kníh, najmä autorských rozprávok, poukázal na jej poklesnutú umeleckú úroveň. Konštatovanie o bezcennosti žánru znehodnoteného aplikáciou totalitnej politickej propagandy do literárnej ideovej štruktúry nie je, pravda, literárnohistorickým objavom. Ten sa skôr objavuje sekundárne, akoby vo význame „pridanej hodnoty“; doterajšie výskumy povojnovej detskej literatúry totiž dokazujú, že pofebruárové obdobie schematickej literatúry pre deti a mládež vďaka literárnym i mimoliterárnym aspektom spadá do

prvej polovice 50. rokov minulého storočia, pričom v druhej polovici – opäť pod vplyvom už kvalitatívne iných literárnych i mimoliterárnych podnetov – začína sa proces jej estetickéj resuscitácie. Štúdiá Petra Karpinského teraz naznačuje, že ideologické aspekty v prekladoch vedecko-fantastickej literatúry, aj keď už len umelo, ale predsa len, etapu tzv. socialisticko-realistickej propagandy udržiavali pri živote – hoci len ako politicko-literárny relikť – ešte aj v 60. rokoch 20. storočia. V každom prípade importovaná vedecko-fantastická literatúra pre mladých čitateľov, zobrazujúca šťastnú, bezkonfliktnú budúcnosť ľudstva v ružovej záhrade celosvetového komunizmu, vývin našej literatúry i čitateľskej kultúry smerujúcej do kvalitatívne modernejšej vývinovej fázy už zvrátiť nemohla. Z historického hľadiska je pritom kuriózne, že to bola práve sovietska zideologizovaná literatúra pre deti a mládež, ktorá u nás začiatkom 50. rokov takými dielami, akými boli Pavko Morozov, Timur a jeho družina či Mladá garda, otvárala fázu tzv. socialisticko-realistickej detskej literatúry a zideologizovaným, až straníckym typom vedecko-fantastického žánru, zmnoženým podobnou produkciou vybraných ľudovodemokratických literatúr, ju uzatvárala. Prešovský výskum inonárodnej literatúry v druhej polovici 20. storočia si však zakladá na objektívnosti a komplexnom prístupe, nie na tematickej atraktívnosti jednotlivých etáp či ich problémov v takom alebo onakom zmysle. Dôležité je, že popri takých analýzach, akou je štúdiá Petra Karpinského, v podstate diskvalifikujúca jeden zo žánrov inonárodnej literatúry, prešovský časopis publikuje interpretačnú štúdiu profesorky Anny Valcerovej z Inštitútu prekladateľstva a tlmočníctva Filozofickej fakul-

ty Prešovskej univerzity *Pán Malilínček a veľryba Juliana Tuwima v preklade Miroslava Válka*. Hodnota štúdie spočíva v prezentácii Tuwimovho textu ako činu, ktorý sa podieľal – pri troche zveľičenia možno hovoriť až o historickej iniciatíve – na základnej prestavbe výrazových prostriedkov slovenskej poézie na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov minulého storočia. Tento fakt naznačuje i reflexia profesorky Evy Tučnej z Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, nazvaná *Preklad – inšpiračný zdroj modernej slovenskej poézie pre deti*. Nad všetko očakávanie literárna historička, kritička a esejistka, ktorá v minulosti patrila k pilierom nitrianskej interpretačnej školy, no dnes už len zriedka – na škodu odborného výskumu tvorby pre deti a mládež – prezentuje svoje rozsiahle znalosti tohto literárneho systému, predpokladanému zámeru sa na prvý pohľad elegantne vyhla. Namiesto očakávaného zreálnovania svojej hypotézy o inšpiračnom zástoji prekladov inonárodnej poézie pri inštalovaní modernej básnickej tvorby pre deti začala s adoráciou na jedinečnú zbierku esejí a štúdií Stanislava Šmatláka *Básnik a dieťa* z roku 1963. Napriek tomu, že vskutku ide o dielo, ktoré svojou myšlienkovou hodnotou, sugestívnym esejistickým výrazom bolo skvelou obhajobou zmyslu a poslania detskej literatúry v živote človeka, nielen malého, pre nezainteresovaného či nezorientovaného percipienta jeho zaradenie do prešovskej analýzy prekladovej tvorby mohlo vyvolať rozpaky. Prirodzene, skúsená esejistka vzápätí všetko uviedla na správnu mieru, keď sa sústredila na tú časť súboru, v ktorej fenomenálny literárny vedec, posledné roky svojho života pôsobiaci na Katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej

fakulty UK, na analýze českých básnikov i pre deti Jana Čareka, Vítězslava Nezvala a Františka Hrubína sugestívnym spôsobom identifikoval princípy a poetologické inštrumentárium modernej detskej poézie. A nielen to. Súčasne dokázal, že jej výnimočnosť spočíva v tzv. recipročnom princípe, to znamená v navzájom ovplyvniteľnom vzťahu, v ktorom dieťa nie je len adresátom básnikovej metaforickej výpovede, ale je aj jej inšpirátorom a cez prítomnosť detstva v básnikovi je vlastne jej spolutvorcom. Suma sumárum; rozsahom neveliká štúdia profesorky Evy Tučnej nám opäť pripomenula hneď dve nezvratiteľné historické skutočnosti; po prvé, že to bol Stanislav Šmatlák, ktorý v jednom z najvýznamnejších diel slovenskej literárnovednej esejistiky definoval podstatu modernej slovenskej a českej detskej poézie, vlastne modernej literatúry pre deti vôbec, a po druhé, že to mohol urobiť len vďaka inonárodným literárnym podnetom, ktoré na začiatku 60. rokov minulého storočia radikálnym spôsobom zmenili štatút detskej literatúry. I táto skutočnosť potom zvýznamňuje zámer prešovského projektu na komplexnej úrovni – zapojením vlastných riešiteľských kapacít i pracovníkov z ostatných slovenských a českých univerzít – preskúmať inonárodnú literatúru pre deti a mládež a jej vplyvy na pôvodnú tvorbu. V tomto úsilí pokračuje redakcia časopisu *O dieťati, jazyku, literatúre* aj v 2. čísle jeho 4. ročníka. Na rozdiel od predchádzajúcich prezentácií tentoraz publikuje výsledky projektu VEGA č. 1/2033/15 s názvom *Svetová literatúra pre deti a mládež v slovenskom preklade po roku 1990*, a tým uzatvára projekt, ktorý v podmienkach našej detskej literatúry svojím rozsahom, počtom riešiteľov, predovšetkým

však svojimi výsledkami, nemá obdobu. A aby sme však nemuseli spomínať na lanský sneh, časopis už avizuje publikovanie ukážok z nového projektu profesorky Zuzany Stanislavovej a jej tímu nazvanom *Človek s hendikepom v literatúre pre deti a mládež* (AP-VV-15-0071). Odlišnosť človeka s rôznymi typmi hendikepu má v našej literatúre pre deti a mládež svoje špecifické tematické zastúpenie, dosiaľ však chýbala jeho literárnovedná reflexia. Zásluhou „prešovskej školy“ máme teda nádej, že táto závažná tematika, najmä ak bude vnímaná aj v spoločenských súvislostiach – hendikep ako duchovno-ideová inakosť -, má šancu znova zaujať literárnovednú, ale aj pedagogickú verejnosť. Predovšetkým tú, ktorá sa fenoménu detí s hendikepom venuje profesionálne.

Založenie prvého vedeckého recenzovaného časopisu skúmajúceho kultúru dieťaťa z didaktických, jazykových a literárnych aspektov bol teda čin, ktorý sa už etabloval ako významný akt, posúvajúci reflexiu detskej literatúry na náročnú úroveň dokonca v medzinárodnom kontexte. Navyše obava, že jeho vznik vytesní z pozornosti odbornej i laickej verejnosti dovtedajšiu Bibianu, revue o umení pre deti a mládež, sa ukázala byť neoprávnená. Vďaka tomu, že jedno periodikum má vedecký a druhé odborno-popularizačný charakter, môže sa každé z nich sústredenejšie venovať svojmu zameraniu. A ak už hovoríme o Bibiane, oficiálnom orgáne Slovenskej sekcie IBBY, ktorú s finančnou podporou Ministerstva kultúry garantuje BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti a mládež, nemožno nekonštatovať, že súčasťou jej tematického záberu nie je len samotná literatúra, ale celá kultúra zasahujúca detskú populá-

ciu, teda i kultúra výtvarná, v rámci nej najmä medializácia dvoch prestížnych svetových podujatí BIB-u a BAB-u, kultúra jazyková i percepčno-čitateľská, kultúra rozhlasová, televízna a divadelná. Mimochodom, vďaka Mgr. Art. Lenke Dzadíkovej, ArtD., z bratislavského Divadelného ústavu, ktorá svoje kriticko-recenzenské hostovanie v Bibiane pred niekoľkými rokmi zmenila na pravidelnú, systémovú spoluprácu, možno rozšíriť zoznam usporiadateľov našich hodnotiacich konferencií o túto významnú vedecko-kultúrnu inštitúciu. Ale nielen tento fakt by si zaslužil pozornosť. Hodnotenia revue Bibiana by mali byť pravidelnou súčasťou našich konferencií, tak ako je hodnotenie vedeckého periodika O dieťati, jazyku, literatúre. Keďže jej šéfredaktor je

zároveň hodnotiteľom odbornej tvorby, prirodzene k tomu nedochádza, čo však nie je problém vyriešiť formou nezávislého kritického auditu. Dvadsaťpäť rokov, ktoré na budúci rok uplynie od vzniku Bibiany, môže byť dokonca príležitosťou na zorganizovanie celoslovenského odborného seminára, na ktorom by sa vyhodnotil jej zástoj pri popularizačnom reflektovaní všetkých oblastí detskej kultúry, tak ako ich pred štvrtstoročím vymedzil vtedajší prezident Slovenskej sekcie IBBY Ján Uličiansky. Súčasťou stretnutia by malo byť nepochybne i uvažovanie o spôsoboch, ktoré by Bibianu v novej fáze jej existencie nasmerovali na reflexiu nových problémov tak, aby sa nesprenoverila svojmu poslaniu.

Literárna, ilustračná a dramatická tvorba pre deti a mládež v roku 2016

Už vyše pätnásť rokov BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Slovenská sekcia IBBY a Katedra slovenského jazyka Ústavu filologických štúdií PdF UK usporadúva celoslovenskú vedeckú konferenciu o literárnej, ilustračnej a dramatickej tvorbe pre deti a mládež. Najnovšiu, ktorá sa uskutočnila 26. 4. 2017, otvorila vedúca Katedry SjaL a prodekanka PdF UK Mgr. Eva Faithová, PhD. Po prof. PhDr. Z. Stanislavovej, CSc., ktorá zhodnotila literatúru pre deti a mládež vydanú v roku 2016, vystúpila doc. PhDr. M. Šubrtová, CSc., z Masarykovej univerzity v Brne s referátom Hodnoty súčasnej českej literatúry pre deti a mládež. Ilustračnú tvorbu v roku 2016 prítomným bratislavským spisovateľom a študentom predstavila Mgr. I. Gał Drzewiecka, CSc., mediálnu drámu Mgr. Adela Mitrová, CSc., obe z PdF PU v Prešove. Mgr. art. L. Dzadíková, ArtD., z Divadelného ústavu v Bratislave vypracovala analýzu dramatickej tvorby, prof. PhDr. O. Sliacky, CSc. ocenil iniciatívy odborného výskumu detskej literatúry prešovskej pedagogickej fakulty. Súčasťou konferencie bolo i vystúpenie prof. PhDr. Jána Kačalu, DrSc., s jazykovo-štylistickým rozborom knihy Dany Hlavatej Našej mame hrabe. Keďže sa prof. J. Kačala 8. apríla dožil významného životného jubilea, riaditeľ BIBIANY P. Tvrdoň spolu s prezidentkou Slovenskej sekcie IBBY T. Vráblovou a tajomníčkou sekcie E. Cíferskou mu odovzdal Pamätný list BIBIANY. Prítomní vzdali jubilantovi poctu standing ovation.

(sl)

Drevenému tatovi k jubileu

*„Žime tak,
aby sa v našom živote
dobre cítili iní.“*

zuzana stanislavová

Tomáš Janovic (22. 5. 1937) – básnik, prozaik, prekladateľ, textár, scenárista, humorista... V rozhovoroch vždy tvrdí, že nie je dobrý rozprávač, a preto píše len krátke texty: epigramy, aforizmy, veršované aj prozaické bájky, humo-

resky, satirické dialógy a vtipné sentence pranierujúce najrozličnejšie spoločenské neduhy a ľudské slabosti. Ťažko posúdiť jeho rozprávačstvo, ak ste sa s ním naživo stretli len raz v živote. Také stretnutie však ukáže, že v spoloč-

Účastníci rekreačného pobytu vzorných pionierskych dopisovateľov časopisu Vpřed, pionýři do Prahy v roku 1951. Tomáš Janovic je v prvom rade druhý sprava. Archív Luby Belohradскеj.

nosti ľudí, s ktorými ho zvedie dohromady príležitostné podujatie, pôsobí ako človek mierny, hlbavý, ktorý skutočne nerozpráva veľa a už vôbec nie do vetra. Ale koľkože je na Slovensku takých majstrov, ktorí dokážu do miniatúrneho textu umiestniť slová maximálne natesno a myšlienky maximálne navoľno? A urobiť to vtipne a múdro – s neodolateľným šarmom a humorom (ak ide o dospelého adresáta, neraz veru i s hryzavou satirou).

Autor, akým hovoríme aj „dvojdomý“: z jedného domu vynáša texty pre dospelých, z druhého pre deti – oboje však vychádza spod spoločnej strechy humoru, tej formy komického, v ktorej vždy býva popri smiechu aj dávka smútku z poznania... V jednom zo

starších rozhovorov sa Tomáš Janovic ohradil proti podozreniu, že by v tvorbe pre deti používal iróniu. Jednoducho nepovažuje ju za primeranú detskému svetu, pretože môže detskú dušu neadekvátne zraňovať. Pritom nemožno povedať, že by bol zástancom nejakého bezbreho „ochranárskeho“ postoja voči deťom; iba si je vedomý toho, že dieťa k svojmu zdravému vývinu celkom istotne nepotrebuje výsmech, ale celkom istotne potrebuje porozumenie a smiech od srdca. Pretože (s odvolaním sa na rozhovor s Jánom Štrasserom, 2007) pri básnení pre deti o rodičovsko-detských vzťahoch alebo o čomkoľvek inom stojí vždy na strane detí. Ak si už teda z niekoho

utiahne, potom je to on sám a skostnatená dospelosť.

Ako viacerých na Slovensku, aj jeho k systematickej tvorbe pre deti doviedla (popri detstve vlastných detí) normalizačná situácia 70. rokov minulého storočia, keď – ako konštatuje v už spomínanom rozhovore s Jánom Štrasserom: „Rozmýšľal som, čo mám robiť. Satiru, humor do šuplíka? Jedného dňa ma niečo osvietilo a povedal som si, že skúsím napísať niečo pre deti. Ako určitý únik.“ Pravdaže, v skutočnosti bol už vtedy v tomto smere „osvietený“; do poézie a rozprávok pre deti si „odskakoval“ síce zriedka, ale pomerne systematicky celé 60. roky. Mal za sebou poetickú knižku *Malá samoobsluha* (1963), leporelo s roztomilou nonsensovou básňou *O cestovaní nosa Dlhonosa z paneláku na Island* (1965, neskôr súčasť zbierky *Dín a Dán*), recesistickú rozprávkovú knižku *(Ne)ukradni tri vajcia* (1968) vytvorenú spolu s Mariánom Vanekom a aj básnickú drobnosť *Zakopol som o kalamár* (1973). Vo všetkých prípadoch však išlo o miniatúrne veci. Ako nezvalovský „človek pre deti“ sa ale aj tak javil od samého začiatku a definitívne sa vyprofiloval v 70. rokoch, keď našiel svoju postać „dreveného tata“. Od polovice 70. rokov s takmer pravidelným dvojročným odstupom postupne zverejnil trilógiu (dá sa povedať aj tetralógiu) nielen o (vo svojej nešíkovanosti tak trochu dojímavom smiešnom tatovi) a jeho láske k „veľkej Kate“ a „malej Táni“, ale aj básne motivované spoločnými potulkami (s Vladom Bednárom a Júliusom Satinským) po prírode. Knihy *Rozprávkové varechy* (1975), *Dín a Dán* (1977), *Drevený tato* (1979) a *Jeľňvizer* (1982) tvoria dodnes živú, či-

tanú a recitovanú sériu veselých kníh. Prozaické i veršované rozprávky, briskné veršované miniatúry celé desaťročia úspešne prebúdajú detský smiech prameniáci z dôvtipnej a zmysluplnej jazykovej hry, z dôverného prekárania sa a do istej miery zo zadostučinenia z toho, aká komická dokáže byť „všemocná“ dospelosť vo svojej bezradnosti. Rovnako však prebúdajú aj dospelácky úsmev (občas možno trochu krivý), prameniáci z vtipného, absurditou koreneného pripomenutia toho, čo všetko zostávame svojim deťom dlžní. Humor postavený na absurdite, na vtipnej, intelektuálnym podloží spevnenej myšlienke zostáva v jeho tvorbe prítomný až doposiaľ. Pripomeňme si hoci verše na motívy školy, školských predmetov a povinností v knihe *Kto sa nehrá, z kola von* (1986) či vydania veršov z úspešnej trilógie v novej konštelácii (*Veselá knižka do prvej lavice*, 2001; *Zažmúr očká*, 2016).

Ešte raz sa odvolajme na rozhovor Štrasser – Janovic, tentoraz na múdrosť v ňom vyslovenú: „Dobrý humor sa skvele dopĺňa dobrým smútkom“. V literárnej tvorbe Tomáša Janovica pre dospelých je takého smútku nemálo; v literárnej tvorbe pre deti autor malým čitateľom smútok nenosí. Ak ním veľmi opatrne, takmer neviditeľne prisála radosť, optimistickú a číňorodú tvár detského sveta, je nasmerovaný nie k deťom, ale k dospelým.

V rozhovore s Evou Muchovou (Literárna revue 2004/4) T. Janovic namiesto definície života poskytol radu: „Žime tak, aby sa v našom živote dobre cítili iní“.

Majstre, Vám sa to podarilo; malí i veľkí slovenskí čitatelia sa vo Vašom živote cítia veľmi dobre.

Utiahol až osemdesiatku

V deň životného jubilea Tomáša Janovica, 22. mája 2017, v knižnej predajni LIC v Bratislave sa uskutočnila prezentácia jeho najnovšej knihy *Dínom-dánom*. Ako sa uvádza na webstránke Literárneho informačného centra, „vydanie knihy inicioval a výber z autorovej tvorby pre deti zostavil šéredaktor Slniečka Ondrej Sliacky, ilustroval ju Tomáš Klepoch a výtvarný dizajn vymyslel a realizoval Palo Bálik.

S gratulačnými príspevkami vystúpili Ján Štrasser, autor knihy rozhovorov s Tomášom Janovicom *Humor ho!*, zostavovateľ knihy Ondrej Sliacky, prozaik Dušan Dušek, kunsthistorička Ľuba Belohradská a vydavateľ Peter Chalupa.“ Všetci prítomní mohli ochutnať z narodeninovej torty, ktorou jubilanta prekvapila riaditeľka LIC Miroslava Vallová. Torta bola príznačne vyzdobená autorovým aforizmom „*Kto si vie utiahnuť zo seba, veľa utiahne.*“

Vedúca propagačného oddelenia LIC mi navrhla, že ako zostavovateľ výberu z básnickej tvorby Tomáša Janovica pre deti mal by som pri prezentácii knihy čo-to povedať. „Dobre, ale čo?“ prikývol som. „Niečo o vzťahu k Janovicovi,“ dodala. „Ale ja,“ ošívam sa, „som s Janovicom žiadny vzťah nemal.“ „S jeho poéziou vari áno,“ nechcela si to dať vyhovoriť. „To hej,“ prikývol som, „s tou áno.“ Vyšiel som s farbou von a začal som uvažovať, čo teda na prezentácii poviem. Prirodzené by bolo stratiť slov-

ko-dve o tom, ako sa výber Dínom-dánom rodil, uvažujem. A zároveň poďakovať všetkým, ktorí mi radili, čo doň dať a čo nie. „Hlavne nie tú básničku o varechách,“ vystríhali ma priatelia. „Niektoré mladučké pani učiteľky a liberálni rodičia by to mohli chápať ako provokáciu. Udri dnes decko, a máš – v tom lepšom prípade – na krku jeho štátnu ochrankyňu.“ „Ale veď,“ zrozpačiteľ som, „Janovic nie je bitkár, ak sa bije, tak len rozprávkovými varechami.“

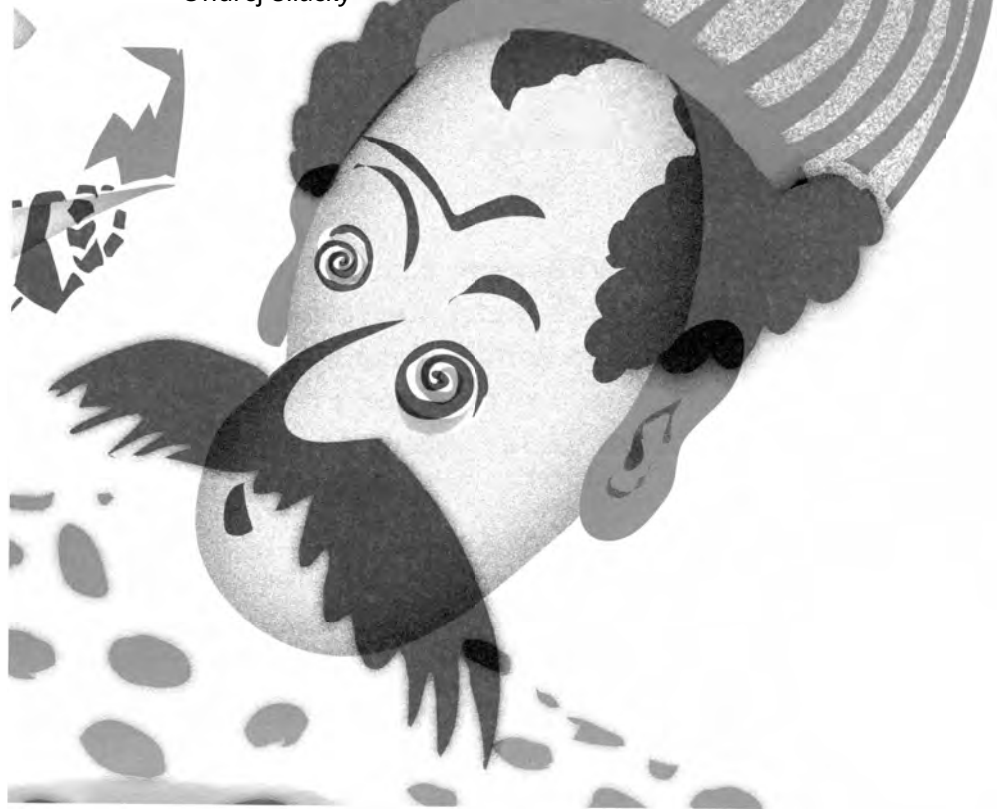
V tej chvíli som už vedel, že nebudem hovoriť o svojom výbere, ale pripomeniem knižočku, ktorá Janovicovej slávnej trilógii Drevený tato a jeho rozprávkové varechy, východisku môjho výberu, predchádzala a ktorá ho vlastne ako tvorivý erb sprevádzala celý život. Pár rokov po tom, čo sa tiež kompetentní priatelia detí a ich literatúry posťažovali na bratislavskej Hlbokej ulici – nachádzalo sa tu sídlo ÚV KSS -, že Feldekovej Hre pre tvoje modré oči nerozumejú, a preto ju treba spáliť, zošrotovať, zadupať do čiernej zeme, Janovic vydal svoju prvú zbierku pre deti. Volala sa *Malá samobsluha* a „nezrozumiteľnými“ metaforami balamutiacimi detské mysle sa len tak hmýrila. Autodafé, ako som napísal v Kultúrnom živote v roku 1963 na jej obhajobu, sa však nekonalo. Nie však preto, že by vtedajší kompetentní dostali rozum a neplietli sa do toho, čomu nerozumeli. Nekonal sa preto, že Tomáš Janovic prišiel s poéziou, ktorá nebola len „dínom“, pripomenutím jedinečnosti detského sveta, ale aj „dánom“, t. j. obranou jeho slobodnej existencie. Jednodu-

cho knižka prežila. Jej múdrosť bola primúdra na to, aby ju vtedajší zodpovední úradníci dokázali pochopiť.

A už len slovko na záver.

Ak by sa mala konať ešte raz prezentácia výberu z básnického diela Tomáša Janovica, žijúceho klasika modernej slovenskej poézie pre deti, malo by to byť pod jesennou oblohou na slávnom radvanskom jarmoku a nie v knižnej kútiche LIC. Tu by totiž nikomu neprekážalo, keby medzi bystrickými mládencami s vareškami v rukách pobežoval aj náš osemdesiatročný mladík a len tak dínom-dánom, ako sa na radvanskom jarmoku patrí, vycápal svojimi varechami nielen mladé dámy, ale aj tie, ktorým varechy – hlavne rozprávkové – naháňajú hrôzu.

Ondrej Sliacky

Ilustrácia Tomáš Klepoch

Jazykovedec, ktorý si číta detské knihy

Dielo jazykovedca prof. PhDr. Jána Kačalu, DrSc., člena korešpondenta SAV, do roku 2010 člena Medzinárodnej komisie na výskum gramatickej stavby slovanských jazykov pri Medzinárodnom komitáte slavistov, od roku 1997 predsedu Ústrednej jazykovej rady, poradného orgánu ministra kultúry SR, laureáta Radu Ľudovíta Štúra II. triedy, patrí k významným úspechom novodobej slovenskej jazykovedy. Jeho rozsah je udivujúci, pretože je zamerané nielen na výskum súčasného spisovného jazyka, jeho gramatického systému, ale aj sémantiky, syntaxe, lexikológie, dejín a teórie spisovnej slovenčiny. Prof. Ján Kačala, narodený

8. apríla 1937 v Dobšinej, dokázal však limity radového vedeckého pracovníka prekonať tým, že ako riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v rokoch 1981 – 1991 vytvoril organizačnú bázu pre koncepčný rozvoj modernej slovenskej jazykovedy. Čím menej mu organizačná zaujatosť ústavom zabráňovala venovať sa vlastnej vedeckej činnosti, tým viac podporoval projekty svojej vedeckej komunity. Dôkazom toho je pokračujúca práca na dielach, ako je *Historický slovník slovenského jazyka*, *Slovník slovanských nářečí*, *Slovanský jazykový atlas*, *Veľký slovensko-ruský slovník*, *Dynamika slovennej zásoby súčasnej slovenčiny*, začala sa pripravovať koncepcia Slovníka súčasného slovenského jazyka. Avšak aj napriek manažérskej vyťaženosti sám v tomto čase viedol prácu na základných kodifikačných príručkách slovenského jazyka *Syntax slovenského jazyka* (tú mu však nepriazeň na akademickom pracovisku zatiaľ nedožičila završiť), *Krátky slovník slovenského jazyka* (1987, 1989 + ďalšie dve vydania), *Pravidlá slovenského pravopisu* (1991, 1998, 2000, 2013).

Roku 1992 začal jazykovedu prednášať na Katedre slovenského jazyka a li-

teratúry Pedagogickej fakulty UK. Pod jeho vedením v rokoch 1993 – 2003 katedra čoskoro získala kredit výskumno-vedeckého pracoviska, ktorý si jeho zásluhou a intenzívnej publikačnej aktivity udržiava dodnes.

Svoje organizačné schopnosti prof. Ján Kačala využil aj ako hlavný redaktor jazykovedného časopisu *Kultúra slova* v rokoch 1971 – 1991 i ako predseda Akreditačnej komisie, poradného orgánu vlády SR v druhej polovici 90. rokov.

Nepochybne pod vplyvom pôsobenia na Pedagogickej fakulte začal dôvernejšie registrovať i literatúru pre deti a mládež. Zdvorilostný záujem o disciplínu, ktorá patrila na jeho katedre k profilovým, čoskoro prerástol do záujmu profesionálneho. Z tohto záujmu prirodzene profitovala predovšetkým literatúra pre deti a mládež, pretože k jej interpretom pribudla osobnosť, ktorá dovtedajšie literárne analýzy rozšírila o nový rozmer. Prof. Ján Kačala pri svojom vstupe na teritórium, ku ktorému mal blízko aj ako bývalý poslucháč Vysokej školy pedagogickej a po jej skončení ako stredoškolský profesor na Gymnázium v Pezinku, totiž na rozdiel od dovtedajších znalcov tzv. literárneho podsystemu pochopil, že jazyková zložka detskej knihy je takou istou hodnotou formujúcou emotívno-sociálne vedomie dieťaťa ako zložka literárna. Od konca 90. rokov začali sa tak v Bibiane objavovať recenzie, ale i texty s väčšou interpretačnou ambíciou, ktoré skúmali jazyk detských kníh. V čase, keď pod vplyvom politickej liberalizácie došlo i k liberalizácii, lepšie by to bolo nazvať ruinovaním jazykovej kultúry v masmédiách, ale aj v edičných strediskách, dalo by sa očakávať, že prof. Ján Kačala bude svoje texty koncipovať ako

servisné návody na spôsob „jazykových okienok“. Našťastie, Ján Kačala je koncepčná osobnosť, nie jazykový údržbár (sám by takéto označenie z úcty k jazykovým redaktorom a koeditorom nikdy nepoužil, napokon v Biblii pre deti a mládež – Čítanie zo starého zákona, 1996, a Čítanie z Nového zákona, 1998, ako jazykový interpret aplikoval nové písanie biblizmov a v knihe Povesti a príbehy z medenej Bystrice a okolia, 2017, podrobil jazykovej revízii reálie historickej povesti), a tak pred zdanlivo populárnejšou aktivitou uprednostnil priam detailný jazykovo-štylistický rozbor. Ním totiž – ako dokladá jeho kniha *Jazyk majstrov* (2014), v ktorej popri osobne blízkych autoroch literatúry pre dospelých analyzoval aj niektoré súčasné literárne diela pre deti a mládež – dokázal, že jazyk detských kníh je nielen obrazom konkrétnej jazykovej komunikácie detí a mládeže v našej dobe, ale je aj dokladom jeho vstupu do procesu ďalšieho vývinu kodifikovanej podoby národného jazyka.

Takže popri všetkých spomenutých i nespomenutých jazykovedných zásluhách prof. Jána Kačalu jeho záujem o súčasnú detskú knihu je ďalším dôvodom, prečo na aprílovej celoslovenskej konferencii o súčasnej literárnej, výtvarnej a dramatickej kultúre pre deti a mládež mu pamätný list pri príležitosti jeho osemdesiatych narodenín odovzdal riaditeľ BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, Peter Tvrdoň, a spolu s prezidentkou Slovenskej sekcie IBBY Timoteou Vráblovou a tajomníčkou sekcie Evou Cíferskou sa mu poďakoval za dlhoročnú spoluprácu s touto významnou medzinárodnou inštitúciou pri rozvíjaní slovenskej detskej kultúry.

ONDREJ SLIACKY

Ked' sa hrabe, ako sa má

*Jazykový a štylistický pohľad
na prózu Dany Hlavatej*

Našej mame hrabe

ján kačala

Prozaické dielo Dany Hlavatej s príznačným a s použitím slangového slova koncipovaným a navyše rýmovane stvárneným názvom *Našej mame hrabe* je rozprávaním o životných osudoch nedospelého hrdinu, trinásťročného Maroša Milého, jeho mladšieho brata Dávida a ich matky Miriam, žijúcich bez otca v skromnej dvojgarsonke, ako aj o ich bezprostrednom rodinnom a žiackom okolí, umiestnenom do prostredia petržalského sídliska. V rodinnej tematickej línii prozaického diela má ústredné postavenie úsilie chlapcov nájsť svojej matke nového životného partnera, aby deti samy neboli takým ústredným predmetom jej výchovnej pozornosti a všestrannej – často aj obmedzujúcej – starostlivosti. Pri uskutočňovaní tohto utajeného úsilia narážajú na značné nedorozumenia aj sklamanie a matka si napokon – tiež utajene – nájde celkom nečakaného partnera v tom istom dome aj bez ich pričinenia.

Z jazykovej a štylistickej stránky je to veľmi štatnaté rozprávanie, plné nezáväzného detského zveličovania, fantázie aj neškodných klamstiev a neobychajne bujnej obraznosti v celom vyjadrovaní vystupujúcich detských hrdinov. V dialógoch detí s dospelými má popredné postavenie problematika „otvárania okien“ deťom do sveta dospelých, ktorá často má podobu lúštenia a neraz komického odhaľovania významu istých slov a výrazov vyskytujúcich sa priamo v rozoberanom prozaickom texte. V jazyku diela sú zhodne so stvárňovanou tematikou výrazne zastúpené slangové prvky, ďalej expresívne a hovorovo ladené jazykové prostriedky a frazeologizované aj autorské prirovnania, pričom základný detský uhol pohľadu autorka v oblasti slovnej zásoby obohacuje aj o niektoré knižné, prevzaté alebo odborné výrazy; tým jazyk tejto knihy do istej miery pripomína rozprávačovo vyjadrovanie v Jarunkovej *Hrdinskom zápisníku* spred vyše polstoročia.

Jazykovedca v tejto próze upúta celkový autorkin prehĺbený záujem

o jazyk, prejavujúci sa nielen v praktickom umeleckom predstavení bohatstva a štylistickej rozmanitosti lexikálnych jednotiek, tvarov a syntaktických konštrukcií súčasnej spisovnej slovenčiny aj slovenčiny vo všeobecnosti, ale predovšetkým v priamom metajazykovom autorskom narábaní s jednotlivými slovami a frazeologizmami. Myslíme tým nielen už spomenuté odhaľovanie významu použitých slov a ich ustálených spojení priamo v texte, ale aj dištančné vyjadrovanie sa hlavných postáv, prejavujúce sa v citovaní výrokov iných konajúcich postáv, detských aj dospelých (ako ty hovoríš, dedo – s. 88; Muži nestarnú, ako sám vraví – s. 43), ďalej sem patrí komentovanie slov použitých v dialógu alebo v pásme rozprávača, konfrontovanie rozličných významov niektorých použitých slov a na tom založená jazyková hra.

Výrazným činiteľom v jazykovom a štylistickom zvládnutí predstavenej témy je aj zreteľné diferencovanie centrálnych postáv príbehu pomocou ich vyjadrovania. Základnú úlohu tu má pásmo rozprávača a vlastné rozprávačove dialogické repliky. Jeho vyjadrovanie zjavne v rozhodujúcej miere napĺňa autorkin ideový a estetický zámer a spôsob jeho jazykového a štylistického stvárnenia, v ňom sa sústreďujú všetky základné charakteristiky celého autorkinho jazyka a štýlu. Osobitne možno pri ňom vyzdvihnúť výraznú tendenciu po obraznom a silne expresívnom a tým aj nápadnom vyjadrovaní, bohatom využívaní frazeologizmov a prirovnaní, celkovom hyperbolizovaní videnia vecí aj priam cieľavedomom zveličovaní situácií a ich jazykového stvárňovania. Rozprávač svoje úsudky často podporuje aj knižnými, prevzatými alebo odbornými výrazmi a na druhej strane ich dotvrdzuje či spresňuje

výplnkovými slovami typu *fakt, teda, akože* v pozíciách častíc alebo zámenom *taký* v pozícii prívlastku syntakticky nadradeného podstatného mena, napríklad: Ale to, čo vymyslel Vido, to stálo *fakt* za to. (s. 53) – S brachom sa ale nebijeme. Nikdy. *Teda*, skoro nikdy. (s. 85)

Priamym pokračovaním obraznej a expresívnej línie v rozprávačovej reči sú slangové prostriedky, využívané dôsledne, ale zároveň primerane estetickému zámeru autorky. V tomto bode je rozprávačovým náprotivkom spolužiak Tomáš, ktorého reč je priam preplnená slangovými slovami a výrazmi, ale aj početnými prezývkami svojich spolužiakov, nadávkami a ďalšími silnými slovami. Marošovho brata Dávida osobnostne charakterizuje najmä vhodnosť a vo vyjadrovaní striedmosť a uvážlivosť, a keďže chce byť v dospelosti spisovateľom písucim básne, aj istá originalita vo výbere lexikálnych prostriedkov aj v celkovom prístupe k posudzovanému javu. Pre mladší vek ho rozprávač stavia do polohy menej skúseného posudzovateľa vecí a situácií. Ich matka Miriam sa v reči vyznačuje presným a priliehavým výberom slova aj typu vety a úsudkom zodpovedného, skúseného a zároveň životom skúšaného človeka. Slová z mládežníckeho, prípadne žiackeho slangu sú v jej reči zastúpené iba zriedkavo, a to v rozhovoroch s jej deťmi. Miriamin otec, dedo Teodor, sa prejavuje nenúteným, do veselého tónu nasmerovaným jazykom s početnými originálnymi frazeologizmami a výrazmi, ktorých význam neraz treba mladšej generácii vysvetľovať. V ďalšej časti našej state prinášame doklady na uvedené charakteristické znaky autorkinho jazyka a štýlu.

Príklady na zveličené vyjadrenia:

Hovoriť jej o tom, že monitor má už sto rokov zabudovaný filter, je zbytočné. (s. 15) – Decká sa tam hrali na skrývačku. S Vidom som to nehral sto rokov! (88) – Nevie, čo chcel /ocko/ riešiť, ale do dvojgarsónky sa naozaj nezmesť. A na balkóne by mu bolo v lete teplo, v zime by prechladol. (142) – Všetci o všetkom vedia, len Vido a ja sme mimo. Pozreli sme sa s bratom na seba. Videl som, ako aj jemu skoro bradu odtrhlo, ako rýchlo mu klesla ku kľúčovej kosti. (145) – Dedo otvoril ústa od prekvapenia. Videl som, ako mu vyletela pokrievka hlavy. Fakt som ho dorazil. – Mamy sú fakt divné. A naša mama najčudnejšia. Predstavil som si, ako nás bude s Dávidom zase gniaviť, ako nás bude stíkať a bozkávať. (90) – „Ahoouoote, chlapci!“ zakričala mama z výšky ôsmeho poschodia a rozťahla krídla. Teda ruky. – „Prečo kričí na celú Petržalku? Preboha, ak to niekto počul, pomyslí si svoje.“ (90) – „To si odskáčeš, jaternica Ema,“ zasipel Tomáš a buchol pästou po Eminej lavici. „Budeš oči pučiť. Mávať tými svojimi sloními ušami!“ (46) – „A potom,“ mama sa rozkašľala. Dnes už aspoň po stý raz. Išlo jej priedušky rozdrapiť. (81)

Obrazné vyjadrovanie môžeme ukázať na príkladoch: „Prší. Oblaky predejavilo. Leje sa z nich ako cez sito,“ poeticky povedal Vido, keď stál pri dverách balkóna a len tak v boxeroch. (113) – Ale Dávid akoby ma nepočul. Na to, že nás otec na taký dlhý čas vypustil zo zorného poľa, celkom zabudol. (113) – „A ty,“ mama zlostne zapichla pohľad aj do brata. Na chvíľu som sa ocitol v zóne bezpečia, „umytí riad, vysypať smeti a tiež si spolu pohovoríme.“ (27 – 28) – „A mám aj nejaké úspory,“ z deda sa to len sypalo. Zastavil sa, akoby uťal, v polovici vetty. (127) – To, čo sme sa dnes dozve-

deli, to nás celkom odrovnalo. Neboli sme schopní uvažovať. Niektó nám stál na kábli. A možno ho celkom presekol. (148) – Prečo by chodila ku kaderničke, ktorá jej urobila na hlave glóbus? (75) – Mama nezačína byť už len otravná, ale jej otravnosť je na druhú. (17) – Brat na mňa kukol, akoby padol z višne. Jasné, že nič nechápal. (14)

Odhaľovanie významu slov alebo frazeologizmov priamo v prozaickom texte nachodíme v príkladoch: Povedal som si,... že možno mám u Emy šancu. A že sa jej páčim. Aj keď som, ako som už nie raz počul na svoju adresu, samá ruka, samá noha. *Najprv som si myslel*, že som ako z nejakej rozprávky, až *potom mi docvaklo*, že *to znamená ani ryba, ani rak*. Ale *ani tomu som nerozumel*. Teda nie na sto percent. Jednoducho povedané, tie trafené reči o rybách a rakoch *znamenalí, že som dospievajúce decko, ktoré ešte nič nevie o živote*. Ja som si však bol istý, že viem všetko. Teda, skoro všetko. (92) – „Nebudete ma tu lustrovať,“ povedala mama. *Nerozumeli sme*, čo je lustrovať, ale šiesty zmysel nám našepkal, že skončila. S odpoveďami. (133) – „Akože neviete? Museli ste sa predsa s tým človekom...“ dedo zvrátil obrvy, a čo je to vlastne za *persónu?*“ *nechápali sme*, na čo sa pýta, nuž dedo doložil, „*za osobu?*“ Čo je to *za človeka?* Videli ste ho?“ (88) – „Mať štvorku na vysvedčení... v siedmej triede, to je nonsens!“ – *Tušil som*, čo je nonsens, no mne sa to nezdalo ako nejaká tragédia. (30) – „Vido len hovorí,“ zastal som sa brata, „že by si mala o seba viac dbať, mamina.“ – „*Dbáť?* Preboha, *kde si zobral taký výraz?*“ – „*Čítam*. Nezaбудni, že naša mama je knihovníčka... Alebo knihovníčka? *Píše sa to s krátkym alebo dlhým i?*“ (42) – „Čo je?“ pri-skočila k posteli nášho deda Teodora.

„Čo si sa tak rozkašľal? Prečo?“ – *Ne-
chápal som, čo je to za otázku. Neve-
del som, že má byť básnickou.* (125) –
Ráno si kúpi noviny... a prečíta ich od
prvej strany po poslednú. Až po tiráž.
*Minule som sa ho spýtal, čo to je. Vraj
drobulinkým písmom napísané,* kto
noviny vydal a kto do nich napísal člán-
ky. Aj to, kto je ich šéfredaktorom. (13)

Do tejto línie autorskej práce s ja-
zykom patrí aj porovnávanie syntag-
matických spojení v prenesenom výz-
name a v pôvodnom význame, ako to
nachodíme na s. 30 – 31: Lahol som si

k nim a smiali sme sa, skoro sme du-
šu vypustili. Teda mamina povedala, že
mi *vypustí dušu na bicykli*, aby som na
ňom počas zaracha nelietal po vonku,
no nakoniec si to rozmyslela. – S ta-
kýmto kontrastným postupom súvisí
ďalej to, že autorka aj do samého det-
ského vyjadrovania vkladá kontrastné
videnie a posudzovanie vecí a situácií,
ako to vidíme napríklad na s. 26 a 27:
„Mami, ja ti *neklamem*,“ *klamal som*.
Zlosť vystriedala obava. – „Aj teraz *kla-
meš!*“ mama sa na mňa oborila. Aká je
malá, taká vie byť *jedovitá*. A tá *zlosť*,

LADISLAV NESSELMAN / Mária Haštová: Kamarát Cezar

že sa vôbec do nej zmestí... – Kričala na mňa. Z očí jej šľahali plamene. Pomyslel som si, že *by som nechcel byť požiarnikom*. Aspoň teraz nie. – Mama, akú mala krátku ruku, takú *predĺženú facku* mi strelila. Až mi hlava poskočila. – Na s. 60 je príklad: To sa tak niekedy hovorí, že niekto odišiel. *Lahšie* sa to vyslovuje... *ťažšie* sa s tým žije.

Od takého postupu je už len krôčik k upotrebeniu jazykovedných termínov v prozaickom texte: „Máme skočiť z ôsmeho poschodia? Kvôli jednej smotane?“ znudene sa spýtal Vido. Jasne dal najavo, že my si na zdravú výživu nepotrpíme. Fazuľová polievka musí byť so smotanou. Zachechtal som sa na tom, čo povedal Dávid. Môj bracho má niekedy fakt *dobrý slovník*. Občas sa mu ním podarí mamu rozosmiať. Možno raz naozaj bude spisovateľ. Taký, čo píše vo veršoch. (37) – Inokedy si hlavný hrdina overuje význam použitého slova v slovníku: Plešina sa mu robila len na temene hlavy. Hovoril, že tie kúty, čo má na čele, sa volajú fjordy. Musel som si *pozrieť v slovníku*, čo to je. Jasné, že som to mohol vedieť aj z geografie, ale ja ju fakt nemám rád. (125)

S takýmto prístupom súvisí aj hodnotenie použitých výrazov: „Dobrý deň,“ pozdravili sme pána Volára, ktorý sa ani neusmial, len pokýval hlavou. „Ahoj, Ema.“ – Čau. Brý,“ Vido *pozdrav skrátil*. (37) – Môj tupý brat odpovedal. Určite pri tom nepoužil mozog. – „Jogurt. Obyčajný. Ten malý. Do fazuľovej. So zemiakmi,“ *sekal slová, akoby bol naprogramovaný*. Mal som chuť skočiť mu na tenisku. (38) – „Prečo sa mám zajtra pekne obliecť?“ – „Lebo... lebo za tebou príde naša pani učiteľka. Požičať si nejaký sladký román,“ vymyslel si Vido. *Žral som jeho pohotovú odpoveď*. Mne žiadna na um neziš-

la. (42) – Mama povedala, že Vido sa kreuje, ale ja som tomu veľmi nerozumel. (18)

Konfrontovanie rozličných významov slova alebo spojenia slov, prípadne rovnozvučného všeobecného a vlastného mena, vyúsťujúce do jazykovej hry, máme pred sebou v príkladoch: Zmocnil sa ovládača televízora a *prepínal kanály* tak rýchlo, *akoby jemu prešlo*, a nestíhal som evidovať, kde čo bolo. (58; v prirovnávacej ve-te by sa bol mal použiť tvar podmienovacieho spôsobu minulého času, t. j.: akoby jemu bolo prešlo) – „Chalani, skočte do obchodu po smotanú! Urobím fazuľovú polievku.“ – „*Máme skočiť z ôsmeho poschodia? Kvôli jednej smotane?*“ znudene sa spýtal Vido. (36 – 37) – *Dávid* zjedol šesť palacinek a zapil ich acidofilným mliekom. Z tej jeho kombinácie *by ma dávalo*, ale *Dávid* tvrdil, že *Dávidovia nedávajú*. Aj on klame. (29; neosobnú podobu osobného slovesa *dávať* v tvare *dávalo by ma* treba hodnotiť ako autorský novotvar, možno iba príležitostný) – Náš ocko bol *milý*. Až neskôr som pochopil, že *milý bol* len *akože*. Jediné, čo nám nechal, bolo *priezvisko*. *Milý*. (7) – A nič sa neboj, ty si ešte nejakého nájdeš. A takého, čo by aj za čosi stál. Ten tvoj bývalý... *Ďuro... je Ďuro*. Ešte bude roniť krvavé slzy. (6).

Ako to naznačuje už nadpis práce, próza zahŕňa bohatý výber slangových slov a výrazov, starších aj novších. Niektoré príklady: bracho, chalani „chlapci“, kamoš, riadna kosa „veľká zima“, rodičko, baby „dievčence; ženy“ („Mamina, si najkrajšia baba na svete,“ povedal som a... myslel som to vážne. – s. 71), babské reči „dievčenské alebo ženské reči“, foter „otec“, vyhodit' z balkóna dvoch pirátov „prostriedky zábavnej pyrotechniky“, jasnačka „jas-

né“ ako vyslovenie súhlasu, Bingo! „Výborne!“, zemák, matika, matikárka, guľa „nedostatočná známka“ (A nieže sa nepripravíte! Nikomu nič neodpusťím, budú lietať gule. – s. 64), bonzák, mať, zrušiť zaracha „zákaz niečoho ako trest“, kempovačka; zo sloviess: (aj) titulné hrabať niekomu, prepnúť niekomu „nemať v poriadku rozum“, byť prepnutý „byť nenormálny“ (Ten váš sused bude nejaký prepnutý. – s. 86), byť zabrzdený „byť rozumovo spomalený“ (Ty si fakt zabrzdený, Vido. Hovorím, že toto je dobré... Naša mama nechce byť sama. Chápeš, akože bez muža. – s. 39), zavalit somarinu „povedať hlúposť“, blicnúť si „ísť poza školu“ („Keby som to bol ja, volá fotrovi, či som si neblicol,“ s odutými ústami povedal Tomáš. – s. 44), vymáknúť niekoho „nájsť niekoho schovaného alebo náhodne ho objaviť“, navážať sa do niekoho „kriticky posudzovať niekoho; zabrdáť do niekoho“, zdrhať „utekať odniekiaľ“, riešiť aj riešiť niekoho alebo niečo (teraz riešime mamu – s. 40 „zaoberáme sa mamou“; „Nerieš,“ povedala mi a odvrátila odo mňa zlostný pohľad. – s. 46), zabiť niečo „pokažiť“, hicovať „mať horúčku“ „Je chorá. A riadne hicuje,“ ukázal som brachovi teplomer. – s. 79), makať „pracovať; usilovať sa“ („Makaj, makaj,“ kričal Dávid na kone. – s. 86), machrovať „predvádzať sa“.

Slangovú povahu majú aj viaceré frazeologické spojenia; napríklad: docvaknúť niekomu „pochopiť niečo“, točiť o niečom „rozprávať sa o niečom“ (Nechápal som, o čom točí. – s. 45), mať niekoho v paži „neprejavovať o niekoho záujem“ (Nemáš ani poňatie, ako ma šťve, že ma má Ema v paži. – s. 82).

Príznačkovú vrstvu slovnej zásoby vo výraznej miere naplňujú citovo za-

farbené, čiže expresívne slová, často prifarbené aj príznakom hovorovosti. Rozhodujúca váha expresívnosti sa sústreďuje na slovesách; uvedieme niektoré príklady: jačať, precediť cez zuby, vykotkodákať niečo, odvrknúť niečo, vytárať niekomu niečo, zamrmlať, zamumlať, zachechtať sa, rozpučiť sa od smiechu („No poď, maminka, musíme si spolu pohovoriť,“ povedal môj brat vážnym tónom a ja som sa div nerozpučil od smiechu. – s. 30), lopotiť sa, doletieť „náhlivo prísť niekde“ (Mama doletela do izby, ani si topánky nevyzula. – s. 26), odpratať sa (Po špičkách sme sa odpratali od dverí, každý na opačnú stranu, a akože sme si nevšímali zvonenie. – s. 41), komandovať niekoho, odskákať si niečo, vypiť si niečo „vytrpieť si pre niečo“, zasipieť niečo, zasyčať niečo „v zlosti povedať“ („To si odskáčeš, jaternica Ema,“ zasipel Tomáš a buchol pästou po Eminej lavici. – s. 46), vrhnúť pohľad, kukáť („Čo kukáte? Je to normálne? Aby baby mlátili chalanov?!“ – s. 47), gániť (Tomáš na nich vyčítavo gánil. – s. 47), civieť na niekoho (Mama... sa nás spýtala, či dobre vyzerá. Civeli sme na ňu ako puky. Nikdy sa nás čosi také nespýtala. – s. 62), odpáliť „odísť“ (Odpál. Ak si si nevšimol, hráme futbal. – s. 48), zhadzovať niekoho „ponižovať niekoho“ (Zahryznem sa do teba, ak ma budeš pred ostatnými zhadzovať. – s. 48), skydnúť sa (Tomáš so psom v náručí rovnováhu neudržal. Skydol sa na zem. – s. 49)

Bohatý záber frazeologizmov s rozmanitou jazykovou stavbou ilustrujeme týmito príkladmi: Začali sme kuť odvážny plán. (39) – Ak Ľuboš Strečný niečo nepokazí, môžeme ju mať z krku, rozmyšľali sme s brachom. (62) – Tak, siedmáci, už prihára... pripravte sa na najhoršie. (64) – Dedovi do-

cvaklo. Hneď vedel, kto je, čo je. Krvi by sa mi nedorezal. (91) – Keď je zdravá, dosť nám pili uši. (87) – Je jasné, že bola chorá. Nebola vo svojej koži. (83) – A že sa rozbehla tak rýchlo, to nám s Dávidom hralo do karát. (43) – Poď, kým príde mama, vyrovnáme si s ňou účty. (53) – Stavím sa, že ten Strečný bol dnes v knižnici. A dám krk na to, že ju pozval... čo ja viem, na kávu. (56) – Píše básničky. Ale také smiešne. Nemajú hlavu ani päťu, ale dá sa na nich zasmiať. (18)

Niektoré podoby frazeologizmov v rozoberanom prozaickom diele sa používajú v aktualizovanej podobe: A prečo by som jej mal pomáhať? Ja by som ju utopil v lyžičke octu. (114; ustálená je podoba v *lyžičke vody*) – Čo sa dialo až do konca hodiny, som nevnímal. Nezместil som sa do kože. Keby som ju mal na zips, vyletel by som z nej. (117; ustálené je znenie *vyskočiť z kože*).

V celkovej exponovanej expresívnej línii rozoberaného prozaického diela idú aj početné prirovnania. Sú v nich zastúpené ustálené prirovnania, spĺňajúce kritériá frazeologických spojení, ako aj nové, netradičné či autorské prirovnania, odrážajúce nové poznanie okolitého sveta, novú skúsenosť, nové civilizačné výdobytky a založené práve na detskom úsilí o originálne videnie sveta okolo nás a o jeho jazykové uchopenie. Z rýdzo jazykovej stránky prirovnania majú podobu jednoduchého vetného člena (príslovkového určenia spôsobu alebo miery) alebo vedľajšej vety s uvedenou syntaktickou funkciou a slúžia na zvýšenie názornosti podávanej informácie alebo – častejšie, pri sledovaní estetického zámeru – na zvýšenie obraznosti či expresivity daného vyjadrenia a na dosiahnutie maximálnej originality v reči.

Niektoré príklady: Vymaľovala sa ako kraslica na Veľkú noc. (77) Vyzerá ako prachovka. (48) – Cively sme na ňu ako puky. (62) – Naša mama sa tak krásne smeje! Ako detská hrkálka. (55) – Je malá. Ale milá. Aj keď teraz vyzerá ako sršeň. (29) – Len mi akosi narástol nos. Mám ho ako odkvapovú rúru. (29) – Sem-tam čosi napísala do testu, a keď zemepisárka pozbierala testy, bola červená ako kapia. (45)

Ako exkluzívne možno hodnotiť prirovnania v príkladoch: Tomáš si nechotne sadol na stoličku a rukou ukazoval, akoby bol nejaký king. Čakal, že zožne ovácie, ale nik mu nezatlieskal. (115) – Frajersky sa opieral o biely Ford Fiesta a tváril sa ako nejaký macho. (40; zo španielčiny, s výslovnosťou *mačo*) – „Ale už nehovorí,“ zaspel som cez zuby. Dávid sa zaksichtil. Chvíľu vyzeral ako mimoň. (80)

Spomenutú „učenú“ vrstvu slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny predstavujú slová a výrazy s príznačkom knižnosti, početné prevzaté slová a odborné termíny z viacerých vedných, technických a záujmových odborov. Patria sem slová: monitor, filter / na obrazovke/, skajp, surfovať na internete, notebook, odkliknúť niečo, kreovať niečo, joga, karate, agama, leguán /jaštery/, francúzsky buldoček, skunk, surikata /malé zvieratká/, metabolizmus, klinický prípad, psychiatria, klaustrofóbia, leukémia, fatamorgána, zátylok hlavy, podstielka, fascinovane (pozerať na niečo), exkluzívny (My totiž v exkluzívnej dvojgarsónke nemáme ani kuchynský stôl. – s. (29), mäta pieporná, paradajky, ale nie cherry, cesnakový dresing, protihlukové dvere.

SYNTAX / Posudzovaného prozaického diela sa vyznačuje jednoduchou

LADISLAV NESSELMAN / Mária Haštová: Kamarát Cézár

stavbou vety, krátke vety sa k sebe pripájajú často bezspojkovo na základe vecnej, časovej, miestnej súvislosti alebo príčinnej následnosti. Autorka s obľubou osamostatňuje niektoré vedľajšie vetné členy (príslovkové určenia rozličného druhu, predmet aj prívlastok) a utvára z nich formálne samostatné vety; tým zvyšuje ich významovú váhu v texte, ale zároveň v istých prípadoch aj neodôvodnene seká text. Súčasťou autorkinho syntaktického repertoáru často sú slovesné aj menné jednočlenné vety, eliptické vety a nedokončené výpovede (apoziofézy). Živosť a jednoznačnosť, krátkosť až úsečnosť jednoduchých viet, prípadne priehladnú stavbu súvetí ukazuje príklad zo s. 13:

„No a potom sa dedo pustí do robôt okolo domu. Opravuje klietku pre zajace, rúbe drevo, kosí v záhrade, čo-

si stružliká, zájde do lesa alebo, ako on hovorí, na klebety k susedom. Mama ho skôr upodozrieva, že k susedke, ale dedo Teodor sa len smeje a vtedy sa mu tak divne trasie hlava. Má ju, ako on vraví, priveľkú na na taký tenký krk. Jednostaj si natahuje fúzy. Volá ich bajúzy. Oči sa mu smejú a babky v dedine ho majú rady. Náš dedo je superchlap. O ockovi to povedať nemôžem. Aj keď Vido stále verí, že sa tučná teta ocka preje a raz nám ho vráti. Nevie, či by som ho ešte chcel. A či by mama s tým súhlasila. Do dvojgarsónky by sa nezmestil. Už nás je tam dosť. A mama, čo my s bratom kvitujeme, nám žiadneho cudzieho chlapa do nej nikdy neprivedla. Keby sa nejaký našiel, s brachom by sme mu to zarazili.“

Príklady na eliptické vety: *Dosť možné, že som mal reagovať skôr, ale neve-*

del som, či urobím dobre. (46) – *Raz darmo*, sídliskové reči sa šíria ako mor. – „*Ako si mohol? Zažil si, žeby sme vám ja alebo ocko strelili zaucho? – No nič*, odtieraz žiadne počítačové hry a filmy v televízii vám budem vyberať ja. (50)

V súlade s jednoduchou stavbou vety a súvetia je aj autorkino striedme využívanie polopredikatívnych konštrukcií založených na neurčitých slovesných tvaroch. Autorka bežne využíva najmä činné a trpné prídastie v úlohe prívlastku a doplnku, ďalej neurčitok v rozličných vetnočlenských pozíciách, ale výskyt prechodníka v próze je veľmi úsporný; v celom texte na 156 stranách sme našli iba sedem dokladov. Rovnako úsporné je aj využívanie opisného pasíva; našli sme naň iba niekoľko príkladov a tie sú využité vyslovene funkčne. Napríklad na Volárov výrok, že prichytil skutočného páchatela krádeže sladkokyslých uhoriek v jeho pivnici, zareaguje dedo Teodor výkonom: „*Môj ty bože!*“ preľakol sa dedo. Hral to ako profesionál. Žiadne dedinské divadlo. „*Bol spáchaný trestný čin?*“

Aj do syntaktického stvárnenia tematiky prenikajú prejavy hovorovosti a slangovosti. Príznaikom hovorovosti sa vyznačuje napríklad slovosled vo vetách Maminka, *to si si čo urobila s hlavou?* (69) – Dedo, *to si si čo kúpil?* (33) Príznakovosť slovosledu je v tom, že opytovacie zámeno, ktoré pravidelne stojí na začiatku dopĺňajúcej opytovacej vety, stojí tu príznakovovo až na štvrtom mieste v poradí slov, pričom na prvom mieste stojí odkazovacie slovo *to* s funkciou častice, vyjadrujúcej subjektívny postoj podávateľa. Príznakom hovorovosti zisťujeme aj vo vetách typu Som hlúpy, *si myslíš, či čo?* – *Ti hra-be?* (69) a podobných, v ktorých v pozícii začiatočného prízvučného slova stojí neprízvučné jednoslabičné slovo,

t. j. príklonka, v danom prípade zvratná morféma *si* ako súčasť slovesa *myslieť si* alebo krátka forma datívu osobného zámena druhej osoby *ti*.

Slangový príznač má veta *Poviem ti bomba novinu!* (147), v ktorej slovo *bomba* platí ako slangový prostriedok nielen svojou významovou nezvyčajnosťou vo vzťahu k podstatnému menu *novina* a neobyčajnou expresivitou, ale aj svojou syntaktickou funkciou nezodného substantívneho prívlastku stojaceho v pozícii pred nadradeným substantívom.

Napokon pripomíname jazykové javy, ktoré hodnotíme ako nenáležité v spisovnom texte. V súvisi so syntaktickou problematikou sa žiada upozorniť na nevhodné umiestnenie odporovacej spojky *ale* na inom ako prvom mieste vo vete. Ide o príklady typu *Navštívili sme jednu internetovú zoznamku. Nikoho schopného sme ale pre našu maminu nenašli.* (36) – Spojky a spájacie výrazy v našom jazyku sú výrazným signálom začiatku vety. Výnimkou z tejto exkluzívnej pozície je iba odporovacia spojka *však*, tá sa však v súčasnej kultivovanej jazykovej praxi napospol zanedbáva a na jej miesto sa mechanicky kladie synonymná spojka *ale*. V citovanej vete treba teda uprednostniť alebo slovosled typu *Nikoho schopného sme však pre našu maminu nenašli.* (t. j. so spojkou *však*), alebo slovosled *Ale nikoho schopného sme pre našu maminu nenašli* – (so základnou odporovacou spojkou *ale*).

Syntaktickú chybu konštatujeme aj pri spôsobe vyjadrenia *Je vidieť*, že ste moji vnuci. Celí po mne. (89) Pre slovenčinu je z typologického hľadiska charakteristické, že pri slovesách s významom zmyslového vnímania použitých v pozícii vetného základu jednotnej vety v tvare prítomného času

sa uplatňuje takzvaná **nulová spona**, a to na rozdiel od paralelných tvarov minulého a budúceho času, kde funguje slovne realizovaný plnohodnotný tvar spony. Náležitý je teda iba vyjadrenie *Vidieť*, že ste moji vnuci. v prítomnom čase, kým v minulom a budúcom zasa vyjadrenie *Bolo vidieť*, že...

Rovnako charakteristické pre súčasnú – aj kultivovanú – jazykovú prax je zanedbávanie tvaru podmieňovacieho spôsobu minulého času a používanie podmieňovacieho spôsobu prítomného času. Takéto zanedbávanie osobitného slovesného tvaru zastiera časové stupne daných slovesných tvarov a skresľuje tak aj náležitý spôsob príjmu danej jazykovej informácie. Príkladom na to je povedzme súvetie *Keby si nám neukazoval tú Thajčanku, nenapadlo by nám dať zoznamovací inzerát za našu mamu.* (88) Slovesný dej vyslovený tvarmi *keby si neukazoval* a *nenapadlo by* jednoznačne signalizuje smerovanie do prítomnosti, v ktorej sa podmienenosť vyjadrených dejov dá naplniť či prekonať. No celkový kontext súvetia jednoznačne svedčí o tom, že daný výrok sa vzťahuje na minulosť a v nej sa dané podmienky už nedajú naplniť či prekonať. Na mieste je tu teda jednoznačne iba podoba podmieňovacieho spôsobu minulého času, a teda vyjadrenie *Keby si nám nebol ukazoval* tú Thajčanku, *nebolo by* nám *napadlo* dať zoznamovací inzerát za našu mamu.

Z tvaroslovnej problematiky upozorňujeme aj na potrebu používať pri zvieracích menách v mužskom rode v akuzatívne množného čísla formu zhodnú s tvarom nominatívu. Namiesto vyjadrení *Už na nijakých bocianov* neverím. (29) – *Sliepky si zobrala suseda, zajacov* sused. (156) treba teda v spisovnom jazyku uprednostniť

formy *Už na nijaké bociany* neverím. – ...*zajace* /si zobral/ sused.

Napokon pripomíname niektoré lexicálne chyby. „Módne“ sloveso *zatíkať* (napríklad na s. 75, 146) vo význame „nepriznávať, popierať“ pokladáme za mechanické prevzatie z češtiny a nie za obohatenie slovníka spisovnej slovenčiny. Aj v takomto prípade radšej treba načierať z bohatého slovníka spisovnej slovenčiny. Rovnako ani číslovka *jeden* vo význame „človek“ (Šúlal si cigaretu a stále sa usmieval. *Jedného* by z toho jeho pokoja rozdrapilo. – s. 154) sa nepokladá za súčasť spisovnej slovnej zásoby a v uvedených a podobných prípadoch treba uprednostniť jednoznačné vyjadrenie pomocou slova *človek*.

ZÁVER

Uvedené nedostatky vonkoncom nezatieňujú výrazné jazykové prednosti rozoberaného diela, ktoré z jazykovej a štylistickej stránky pokladáme za originálne obohatenie našej súčasnej slovesnej tvorby pre deti a mládež. Prináša živý obraz o spôsobe zmýšľania aj vyjadrovania dnešnej mladej generácie a jazykovedci ho môžu využiť ako spoľahlivý zdroj na čerpanie poznatkov o súčasnom stave literárneho jazyka a o spôsoboch využívania jazykových prostriedkov súčasnej spisovnej slovenčiny v literatúre určenej deťom a mládeži. Predstavuje bohatý záber do lexikálnych, tvarových aj syntaktických prostriedkov súčasnej spisovnej slovenčiny. Autorka v ňom trpezlivo narába s mládežníckym a žiackym slangom a primerane funkčne využíva aj početné ďalšie rozličným spôsobom príznakové prostriedky príznačné pre vyjadrovanie najmä detských hrdinov.

Aj do prózy pre dospelých sa mi vždy pripletie nejaké dieťa...

K životnému jubileu Jany Šimulčíkovej

Spisovateľka, poetka, prekladateľka a publicistka Jana Šimulčíková patrí medzi autorky, ktoré sa na pôde autorskej a publicistickej tvorby i osobného života pohybujú sebaisto, diskrétno a cieľavedome. Prechádza sa súkromnou krajinou vlastného srdca a akoby mimochodom dvíha okolo seba kamienky so znakmi nevšednosti. Toľko ich obracia v dlaniach, toľko ich zohrieva, kým jej nevyhovedia svoje najnútornejšie tajomstvá. Jej tvorba je založená na dôvere. Na dôvere v silu každodenných príbehov, ktoré sa nedelia na veľké alebo malé, pretože každý z nich je dôležitou súčasťou neopakovateľnej mozaiky ľudského života. Je skromná, srdečná a neprehliadnuteľná. Pobavený úsmev, dievčenský smiech a iskra v očiach hovoria o jej neutíchajúcom záujme o dnešný svet, o mladých ľuďoch a deti, ktoré jej v príbehoch i básničkách letia rovno do otvoreného náručia.

„Za to, aby som bola spisovateľkou, som sa modlila už v detstve, keď som napísala svoju prvú rýmovačku,“ hovorí autorka v rozhovore s Elenou Ťapajovou. „Utvrdila ma v tom pani učiteľka Štefánia Orlovská, keď mi štrnásťročnej napísala do pamätníka, že verí, že zo mňa vyrastie spisovateľka. Ďalším posmele-

ním bol pre mňa krúžok mladých autorov na vysokej škole pod vedením Pavla Bunčáka. Môj literárny debut uzrel svetlo sveta tak neskoro, že sa ho sotva mohla moja slovenčinárka dožiť.“ Pod menom Juklová však už od študentských rokov publikovala básne v Smene, Mladej tvorbe i v obľúbenej mládežníckej rozhlasovej relácii Modrá vlna, ktorú roky viedol Ernest Weidler. Medzi autorkami prvé debuty patrili leporelá pre deti, ktoré vznikli počas jej päťročného pôsobenia vo vydavateľstve Mladé letá, kam nastúpila po absolvovaní štúdia slovenčiny a nemčiny na Vysokej pedagogickej škole v Bratislave. Výrazne na ňu zapôsobil bezprostredný kontakt s takými osobnosťami, ako Maša Haľamová, Eleonóra Gašparová, Mária Ďuričková, Ján Poliak, Ján Turan i stretnutia s Kristou Bendovou, Jaroslavou Blažkovou, Klárou Jarunkovou, Jozefom Pavlovičom, ba i s Máriou Rázusovou-Martákovou. Ďalšie tvorivé desaťročné pracovné obdobie, prerušované niekoľkomesačnými materskými dovolenkami, strávila v redakcii časopisu Slovenka, kde prispievala recenziami nových kníh, úvahami, fejtónmi a rozhovormi s osobnosťami našej i českej kultúry. Medzi jej nezabudnuteľ-

né zážitky patrili stretnutia s Mikulášom Hubom, Ivanom Mistríkom, Karlom Högerom, Janou Brejchovou či Vlastimilom Brodským. Na stránkach Slovenky sa zrodil aj jej prvý, čitateľsky úspešný román na pokračovanie *Kým príde ženích*. „Písala som ho z týždňa na týždeň, len hmlisto tušiac, čo bude nasledovať ďalej. A keďže k nám v tom čase ešte neprišli nekonečné telenovely, ohlas čitateľiek bol skutočne neuveriteľný.“

Aj vďaka tejto prvej autorskej skúsenosti a literárnej zručnosti získanej pri prekladoch z nemčiny (preložila viac ako tridsať knižných titulov) sa autorka osmelila napísať svoj prvý, dlho odkladaný dievčenský román *Dievča s bocianými nohami*, ktorý v roku 1981 vyšiel v edícii Čajka vo vydavateľstve Mladé letá. Za krátky čas sa rozpredal jeho desaťtisícový náklad. Román sa v roku 2007 dočkal aj druhého, prepracovaného vydania a úspešne nadviazal na to najlepšie v žánri dievčenského románu, či to už bola Jediná Kláry Jarunkovej alebo Fontána pre Zuzanu Eleonóry Gašparovej. Problematike dospievajúcich sa venovala aj v knižkách *Na hojdačke* (2000), *Nebud' labuť!* (2003) a *Kukučie mláďa* (2004).

Okrem prvých dvoch leporiel pokračovala v tvorbe pre deti aj pôvabnou knižkou *Ružový program pre sestričku* (1987), ktorú napísala počas svojej štvrtej materskej dovolenky, keď sa jej narodila najmladšia dcéra. Objavujú sa v nej prvky autopsie, použila v nej mená svojich detí a niektoré zážitky z Oravy, odkiaľ pochádza jej manžel. „Zaujímavé, že čitatelia to vymyslené v mojich príbehoch považovali zvyčajne za autentické a naopak,“ hovorí autorka. „Keby som nemala tri dcéry, nemohla by som písať dievčenské romány, hoci z ich života je v nich veľmi málo. Aj do prózy pre dospelých sa mi akosi vždy pripletie nejaké

dieťa, čo mi u väčšiny autorov, ak nepíšu pre deti, chýba.“

V tvorbe pre dospelých si autorka vybrala témy so silným rodinným kontextom s naliehavými témami, ako je domáce násilie či problematika neúplnej rodiny. Zaujíma ju myšlienkový a citový svet ženy s jej zápasmi vo vyhrotených situáciách, jej vnútorné konflikty citu a rozumu, zodpovednosti, vžitej morálky, pohodlnosti a túžby po slobode. Autorka poukazuje na nezmyselnosť označovania knihy od ženskej autorky so ženskou hrdinkou nálepkou ženskej literatúry. „Považujem to za rovnaký nezmysel, ako keby sme všetky knihy, v ktorých je hlavnou postavou muž, označili za román pre mužov. Udivuje ma tiež brojenie proti sentimentu, akoby sentiment (akokoľvek kultivovaný) bol horší než brutalita, vulgárnosť, cynizmus a hyenizmus, ktorými sa snaží šokovať čitateľa časť postmodernistickej spisby,“ hovorí autorka.

Všetky životné etapy Jany Šimulčíkovej a autentické ľudské skúsenosti idú ruka v ruku s jej autorskou tvorbou. Tak vznikli jej vydarené knižky poézie pre menšie deti *Veselý telefón* (2004) s ilustračným sprievodom Aleny Wagnerovej a *Už dočiahnem na kľučku* (2008) s pôvabnými obrázkovými metaforami Ľuboslava Paľa. V oboch knižkách autorka zvedavými detskými očami objavuje okolitý svet plný tajomstiev, opiera sa o zažitý vzťah dospelého k dieťaťu. Nepotrebuje sa mu podkladať, je jeho spoluhráčkou a partnerkou v spontánných výmysloch. Je empatická a chápe, berie dieťa do vrúcneho objatia i pod svoju ochranu.

Jana Šimulčíková sa narodila 25. júla 1937 v Prahe. Pri jej jubileu jej želáme veľa zdravia, tvorivej energie a sviežej tvorivej inšpirácie.

LUBICA KEPŠTOVÁ

milena šubrtová

Brněnský Špilberk, jedna z dominant moravské metropole, byl založen ve druhé polovině 13. století jako sídelní hrad, ale již v 17. století přerostl v pevnost, která nechvalně proslula jako tzv. žalář národů. V tamních kasematech byli vězněni nejtěžší zločinci, k nimž později přibyli i političtí odsouzenci; naposledy pak čeští vlastenci za nacistické okupace. Od 60. let 20. století je hrad sídlem Muzea města Brna a jeho někdejší smutnou úlohu připomíná již jen stálá expozice v kasematech. Místo, které bylo po staletí spojováno s utrpením, se stalo důležitým centrem turistického ruchu a kulturního života. A nezapomíná se zde ani na nejmladší návštěvníky. Již 14 let Špilberk každoročně od adventního období až do jara následujícího roku pořádá výstavu věnovanou některému ze známých ilustrátorů dětských knih.

Tajemné příběhy na Špilberku

Vystřídala se tu například díla Aloise Mikulky, Miloše Nesvadby, Jiřího Trnky či Josefa Lady. Ta dosud poslední expozice, která probíhala od prosince 2016 do konce února 2017, se nazývala *Tajemné příběhy Pavla Čecha*.

Pavel Čech je výtvarníkem s nezaměnitelným rukopisem. Žije a pracuje ve svém brněnském rodišti, ohlasy na jeho dílo však již dávno přesáhly moravský region a knížky s jeho ilustracemi vycházejí v Česku i zahraničí. Čech je držitelem celé řady ocenění (Magnesia Litera, Zlatá stuha, Muriel), jeho publikace jsou i v dotiscích rychle vyprodány. Jaká byla cesta Pavla Čecha k umělecké tvorbě a čím si získal takovou oblibu?

Na začátku Čechovy umělecké dráhy stála potřeba kreslit, malovat a vymýšlet vlastní příběhy. Nenavštěvoval žádnou výtvarnou školu, vyučil se zámečníkem a jeho učiteli byly hlavně samotné knížky a jejich ilustrátoři. Z obdivu ke Gustavu Dorému, Dušanu Kállayovi, Albínu Brunovskému a Oldřichu Kulhánkovi se pustil do detailně propracovaných kreseb a grafiky. Později se přidala fascinace barvami, která ho přivedla k malbě. Sám zkoušel a objevoval pro sebe různé výtvarné postupy a techniky. Patnáct let pracoval jako hasič, v každé volné chvíli maloval a teprve od roku 2004 začal tvořit ve svobodném povolání.

Čechovo dílo představuje kompaktní celek, v němž ilustrační a spisovatelská tvorba srůstá s malířskou. Brněnská výstava zpřístupnila Čechovo dílo v plné šíři uměleckých aktivit a v chronologickém průřezu od nejstarší k současné tvorbě. Bylo tak možné pozorovat vývoj jeho výtvarného přístupu, ale rovněž věrnost tématům a hodnotám, jež Čech zpřístupňuje. Čechovi čtenáři měli příležitost zahlédnout na jeho obrazech postavy, které se z nich přestěhovaly do knih, či vnímat děje, které jsou převyprávěny v obrazech. Příběhovost je pro Čechovu výtvarnou tvorbu charakteristická: jeho obrazy v sobě mají epický potenciál a příběhy se v podobě citátů z knih, přepsaných Čechovým krasopisem, nezřídka přelévají až na samotné obrazové rámy.

Autorův fikční svět s archetypálními postavami, rekvizitami a symbolickými prostory odkazuje k nadčasovým významům. Čechovi dětští a dospívající protagonisté se pohybují ve spleťtých zákratech městských uliček i v bludišti vlastního nitra; v zahradách, jimž dětská fantazie propůjčuje pohádkově dobrodružný rozměr; na ostrovech skrývajících kromě majáku i nečekaná překvapení. Neokázalé hrdinství Čechových postav prozrazuje vliv dobrodružných románů Ernesta Thompsona Setona a Jaroslava Foglara. Ostatně Foglarovi vzdal Čech i přímý hold, a to například obrazem *Stínadla* (2005) s detailně zpracovanou panoramatickou mapou fiktivní městské čtvrti a obrazem *Odchod Jaroslava Foglara* (1999), kde s mysteriозností Čapkovy povídky *Šlěpěje* nechává milovaného autora zmizet uprostřed zasněženého nočního dvorku.

Kurátor výstavy Robert Janás ji koncipoval s citem pro poetiku a filozofii

Čechových děl. Celou expozici propojily herní a hravé prvky. Výstavou vedla stezka s úkoly pro zvědavé děti, v jejím středu se nalézal labyrint, uvnitř kterého se skrýval hrdina Čechovy pohádkové série pavouk Čenda. Zatímco dospělí návštěvníci obdivovali Čechovy urbánní prostory s četnými schodišti, průchody, věžemi, děti si na hrací ploše s dřevěnými stavebnicovými kostkami mohly vytvořit vlastní maketu města. Součástí expozice byl i pracovní stůl s lampou, paletou a štětci od barev, jako kdyby si od něj malíř jen na chvilku odskočil. Posílil se tak pocit blízkosti a důvěrnosti, který Čechovo dílo vyvolává.

Pohled na Brno, jenž se z hradeb Špilberku nabízí, není tak malebný jako zešerelá města z Čechových obrazů. Autorova schopnost popustit uzdu představivosti a objevovat krásu v maličkostech je však nakažlivá, takže lidé opouštějící poslední únorový víkend výstavu (poté, co spořádaně vystáli hodinovou frontu na autogram), upírali oči buď k obloze, nebo k městské dlažbě, na níž přece také může ležet klíč k neobvyklému dobrodružství, klíč k návratu do dětství.

iveta gal drzewiecka

Knižná garderóba

Ilustrátorská tvorba v roku 2016

Známe príslovie tvrdí, že šaty robia človeka. Čosi pravdy na tom bude – náš odev prezrádza mnoho o tom, kto sme a ako sa vidíme, s akými hodnotami sa identifikujeme, dokonca aj to, ako sa práve cítime. Literatúra, zvlášť tá, ktorá je určená najmladším generáciám, je na tom podobne. Práve od jej „šiat“, do ktorých je zaodetá, sa často odvíja chuť či nechúť mladého čitateľa objavovať jej tajomstvá. Sympatie k ilustráciám uľahčujú zblížovanie s literárnym dielom, nesympatie môžu spôsobiť jeho rázne zamietnutie. Čo si teda obliekali „literárne duše“ v minuloročnej sezóne?

TRADÍCIE I KLASIKA V NOVOM ŠATE

V minulom roku naši vydavatelia oprášili viacero „kultových“ ilustrátorských diel: dva zväzky *Rozprávok pre Elise* od Imra Weinera-Kráľa, *Kozliatka* Márie Rázusovej-Martákovskej s nezabudnuteľnými kresbami Ľubomíra Kellenbergera i detskú klasiku Márie Ďuríčkovej *O Gul'kovi Bombul'kovi*

so žartovnými obrázkami českého divadelníka a výtvarníka **Miloša Nesvadbu**. Vo vydavateľstve Tatran začala s pôvodnými ilustráciami veľikána slovenského výtvarného umenia **Martina Benku** vychádzať reedícia Dobšinského *Prostonárodných slovenských rozprávok*. Podobný, po dizajnerskej stránke menej vydarený skutok si na konto pripísalo Ottovo nakladateľstvo (vydania Dobšinského rozprávok pod titulmi *Najkrajšie slovenské rozprávky* a *Slovenské ľudové rozprávky*, ktorých hodnotu znížila nestriedma ornamentalizácia grafickej úpravy). Návraty slávnych diel našej ilustrátorskej histórie sú dozaista záslužným vydavateľským počínom, ktorý poteší predovšetkým milovníkov krásnej knihy, môžu však signalizovať chýbajúcu víziu v ilustračnom sprítomnení starších literárnych predlôh či žánrov tradičnej slovesnosti. Knižná prax poukazuje na anachronické prežívanie lyrizovaných epickorealistických postupov (ilustrácie **Daniely Ondreíčkovej** v *Rozprávkach z pokladu Pavla Dobšinského*, prerozprával Peter Mišák; ilustrácie českej autorky **Dominiky Čapkovej** k *Najkrajším slovenským rozprávkam*

v adaptácii Z. Kuglerovej). Popri obľube líškavých obrázkov v komerčnej kategórii „najmilších a najkrajších rozprávok“ sa iba ťažko presadzujú menej krikľavé, o to vážnejšie úmysly sprostredkovať dieťaťu hodnoty tradičnej kultúry. Z hľadiska individuálnych ilustrátorských výkonov je zaujímavá (no ako celok pomerne nevyvážená) päťväzková séria *Moje krásne rozprávky* (jednotlivé diely ilustrovali **Jana Hrčková Stankovianska, Juraj Martiška, Lenka Javorská, Bystrík Vančo** a **Marek Mertinko**). Za povšimnutie stojí *Slovenský detský rok* (Elena Slobodová), ktorý čitateľov mesiac po mesiaci sprevádza ľudovými zvykmi a tradíciami. Mladá ilustrátorka **Zuzana Hlavatá** v jeho výtvarnom spracovaní stavila na celkom tradičný, „historizujúci“ výraz kolorovanej perokresby. Štýl ilustrácií isto nie náhodou pripomína modernistických portrétistov našich folklórnych tradícií (Jana Hálu, Karola Ondreičku a ďalších), ktorých motívy sa objavovali na dnes už zažltnutých pohľadniciach. Príťažlivé dizajnové spracovanie, ktoré evokuje spomienkové vystrihovačky, však poukazuje na ich nedávnu genézu.

Aj predlohy, ktorých literárne kvality overil už dlhší čas, môžu v modernom šate vyzerat sviežo a šmrncovne. Mladistvá vizáž im dokáže vdýchnuť nový život, prenesie ich v čase k súčasnej generácii mladých čitateľov. Od **Juraja Balogha** dostal modernú podobu *Pišťáček*, detská klasika Dušana Duška. S jej atraktívnym komiksovým stvárnením sa dnešné deti bez problémov stotožnia. Čukovského *Doktora Jajbolíta* zasa nanovo stvárnil **Lubo Palo**, a hoci sa príliš neodkláňa od obvyklých ilustračných postupov, príhody sympatického zverolekára sa mu podarilo vylíčiť pestro, veselo a vtipne.

Šikulovým vrabčiakom *Ďuro, pozdrav Ďura* nakreslil nové pierka **Juraj Martiška**. Jeho vzdušné kolorované perokresby výstižne spodobujú prelietavé spoločenstvo svojráznych vrabčích charakterov. Podobná personifikovaná povahokresba charakterizuje aj humorné ilustrácie poľskej autorky **Joanny Klimaszewskej** v novom vydaní Rakúskej *Mačacej krajiny*. Nesmierne senzuálnou lyrickou maľbou v minulom roku do zlatého fondu ilustrovanej literatúry pre deti a mládež opäť prispela **Jana Kiselová-Siteková** (básnická zbierka Jaroslava Seiferta *Ma mička*). Aj keď sa spomínaní ilustrátori nevydali cestou extravagancie, vytvorili hodnotné ilustračné diela a opätovne potvrdili oprávnenosť svojich pozícií na najvyšších priečkach domácej ilustrátorskej tvorby.

DLHŠIE NEVETRANÉ SKRINE

Málo nápadité šaty ale aj gýčovité róby u nás už dlhé roky nosia knihy pre najmenších. Tematická jednotvárnosť a výrazový konzervativizmus ich obrazovej stránky zrejme iba kopíruje situáciu v súčasnej literárnej tvorbe pre deti najútlejšieho veku. Absentujúca reflexia ich aktuálnych schopností a potrieb má za následok v lepšom prípade fádnosť, v tom horšom vedie k triviálnym alebo nevкусným výtvarným riešeniam, ktoré sa schovávajú za poučné či zábavné ambície, teda „dobré“ úmysly komerčných vydavateľstiev. Tie svojím dosahom na spotrebiteľa nastavujú estetickú i edukačnú „normu“ ilustrácie (žiaľ, pravidla pokrivenú). Ďalším faktorom, ktorý nie vždy pozitívne vplýva na výtvarnú podobu detskej literatúry, je jej aktuálna náchylnosť k intermediálnym prienikom z rôznych oblastí detskej popkultúry

(B. Hronská: *Ťuki a jeho dobrodružstvá*, il. Slovenská produkčná; súbor leporel *Rok v Spievankove*, text A. Skalová, il. **Kristína Hroznová**).

Objaviť v kníhkupectve originálne leporelo je takmer nemožné. Tento knižný žáner sa vníma úžitkovo a didakticky, z čoho sa odvíja netvorivé variovanie veselých „detských“ motívov a anonymný výraz produktovej ilustrácie. O svojej funkčnosti sa leporelá snažia presvedčiť roztomilosťou (I. Sedlák: *Ježko Pichliačik*, il. **Ján Vrabec**) alebo naopak, neosobným verizmom (séria **Miroslava Stacha** s témou dopravných prostriedkov), no inak sa tento knižný žáner „úspešne vyhyba“ výraznejším výtvarným kvalitám i vážnejšej pozornosti našich špičkových ilustrátorov. Málokedy sa objaví autor-sky osobitejšie dielko, ako *Môj psík nezbedník* s ilustráciami a textom **Kataríny Gasko**. Psíčkarskej téme sa venuje i **Marek Mertinko** v beztextovom leporele *Ja a môj pes* (ide o prvý titul zo série *Slušné správanie*). Na protikladných vyobrazeniach „ako áno“ a „ako nie“ vysvetľuje žiaduce správanie sa k domácomu miláčikovi, no aj keď je zámer chvályhodný, jeho realizáciu už poškodila „nezáväzná“ karikaturzácia a príliš schematické uchopenie témy.

Uhladenej „čítankovej konvencie“ sa držia ilustrácie v knižkách, ktoré majú deťom pomôcť vo fáze prechodu do školy. V tomto režime vychádzajú redície starších titulov s obrázkami obľúbených ilustrátoriek (**Olga Bajusová**, **Daniela Ondreíčková**, **Alena Wagneřová** a i.), ale aj nové knihy (V. Dobášová: *Do školičky, do školy kráčať vôbec nebolí*, il. **Peter Cpin**). Uživateľskej nenáročnosti takéhoto prístupu sa s rôznou mierou výtvarných zručností prispôsobujú aj príležitostní ilustrátori (J. Pavlíková: *Básničky zo školskej lavi-*

JANA KISELOVÁ-SITEKOVÁ / Jaroslav Seifert:
Mamička

ce, il. **Natália Zavadáková**; A. Olšovská: *Hádanku vám zahádam*, il. **Monika Brummerová**). Deskriptívne, naratívne, ornamentálne či emocionálne preťaženému tradicionalizmu „pekne namaľovaných obrázkov“ sa naopak podarilo vyhnúť **Kataríne Gasko**, ktorá je autorkou digitálnych grafík ku krátkym príbehom a básničkám L. Vymazalovej *Netreba sa školy báť*. Jej ilustrácie nie sú zbytočne uvravené, nedusia dieťa opisnými detailmi a všetkými farbami dúhy. Naopak, volia prehľadnosť a jednoduchý kompozičný plán.

Ani pri básničkách výtvarníci zväčša neopúšťajú tradičný rámec epicko-realistického ilustrovania. Hoci nežná poetika ilustrácií **Márie Dusíkovej** harmonizuje so zámerom obojstrannej knižky Márie Števkovej *Uspávan-ky/Prebúdzanky*, jednako sa nemožno zbaviť dojmu, že by detskej poézii pristal väčší priestor na rozvinutie evokatívneho potenciálu slova. Vo vizuálnom stvárnení „poézie na dobrú noc“ bola o čosi úspešnejšia **Mária Nerádo-ová**, ktorej sa podarilo namiešať správny pomer láskavosti a vtipu v ilustráciách k Janovicovej zbierke *Zažmúr očká*. Ich figuratívna a chromatická umiernenosť lepšie reflektuje to, čo dieťa potrebuje pred spaním – utlmenie senzuálnych podnetov a láskavý rozhovor s rodičom. Na toto však pozabudli „vizuálne hlučné“, excitované ilustrácie **Drahomíra Trstana** v Hevievých *Buvibásničkách*.

JARNÉ UPRATOVANIE V ŠATNÍKU

Našťastie, nie všetky knihy pre najmenších nosia šaty po svojej staršej sestre. Najmä mladí autori sa už neotáčajú len za domácimi tradíciami, ale sledujú aj aktuálne dianie vo sveto-

vej ilustrátorskej tvorbe. Častokrát nečakajú na vydavateľskú zákazku a komponujú vlastné autorské knihy, v ktorých ponúkajú neopozierané témy a príbehy. Poskytnúť obrazu veľkorysejší priestor sa však naši vydavatelia stále boja.

Po pôsobivých experimentoch s digitálnymi technológiami či expresivitou maliarskeho média volí **Katarína Macurová** skromnejšie výtvarné prostriedky a upriamuje sa na starostlivo koncipovanú obrazovú naráciu. Myšlienkovo brilantná autorská kniha *Prečo nekvitneš?* je v prvom rade utešeným a humorným obrázkovým príbehom s minimalistickým textom, v druhom pláne však prostredníctvom hry s viditeľným a neviditeľným otvára úvahy o otázkach viery a nádeje, relativity uhla pohľadu, svetov, ktoré sú navzájom závislé, i keď o sebe nevedia. Kvality knihy potvrdzuje už aj jej vydanie vo viacerých jazykoch. Z aspektu použitej digitálnej techniky je zase zaujímavá autorská kniha grafickej dizajnérky **Petry Štefankovej** *Moje malé more*. Rozvíja príbeh o záchrane veľryby, ktorý sa odohráva vo fantázii malého chlapca. V knižke sa striedajú jednoduché lineárne kresby a farebné grafiky vytvorené technikou 3D modelovania. Kým prvé ako keby čakali na „omaľovanie“, dopísanie a dofantazировanie v mysli dieťaťa, druhé vďaka svojim farbám, akcentovanej plasticite a zvláštnemu podmorskému osvetleniu pôsobia hyperbolicky i surrealisticky. Svojou ornamentálnou štylizáciou pripomínajú detské, z preglejky vyrezávané skladačky a možno aj tvorbu významných slovenských sochárov Vladimíra Kompánka a Jána Jankoviča. Hoci je tento knižný projekt výtvarne pozoruhodný, jeho „preštylizovanosť“ môže v konečnom dôsledku pôsobiť

kontraproduktívne, obmedziť interpretačné pole.

ROZPRÁVKOVÉ ŠATY Z RUČNE MAĽOVANÉHO HODVÁBU

Veľa nových autorských rozprávok sa môže pochváliť peknými maľovanými šatami. Etablovaní ilustrátori sa už zvyčajne do väčších výrazových a štylistických experimentov nepúšťajú, držia sa „štandardných“ techník a metód výtvarnej interpretácie textu. Ilustrácie tohto žánru si aj napriek tomu u nás dlhodobo udržiavajú vysokú úroveň. Zvlášť pre ženské autorky je typický „hodvábny“ prejav, materinsky nežný spôsob stvárňovania rozprávkových príbehov. Takto už tradične postupuje **Alena Wagnerová**, ktorá v minulom roku ilustrovala *Mlynčeky tety Hrozienky* (Marta Hlušíková). Mäkké, miestami nostalgické, miestami vtipné obrázky podporujú kľúčové momenty textu a zdôrazňujú to, na čo sa dnes často zabúda – hodnotu starých vecí a potrebu byť vlúdnymi k seniorom. I v tejto knihe sa ukazuje, že autorka svoj výtvarný výraz priebežne aktualizuje, prispôsobuje meniacemu sa mladému čitateľovi, dokonca udržiava tempo s trendmi v „mladej“ ilustrácii: do poeticky zasnených akvarelov pridáva hru s písmom, narába s plynutím a dynamikou obrazového rozprávania. Príznačná ženská láskavosť a starostlivosť sála aj z ilustrácií generácie mladšej **Simony Čechovej** v rozprávkových dobrodružstvách *Troch mačiatok tety Mily* (M. Lazarová). Teplo domova, ktorý u tety Mily našli maľáci súrodenci, ilustrátorka podporila harmóniou hrejivých farieb, milo naivnou kresbou či nežnými dekormi.

Po *Zorničke* ilustrovala **Eva Chupíková**, slovenská výtvarníčka žijúca

v Olomouci, aj jej bračeka *Filipka* – voľné pokračovanie rozprávky Z. Štelbaskej. Ilustrátorka presvedčivo stvárnila nielen fascináciu malého chlapca životom lesa, ale najmä neobmedzenú detskú predstavivosť a fantáziu, ktorá v bohatstve zmyslových podnetov produkuje svoje vlastné rozprávkové bytosti a príbehy. Pokoj, ktorý vyžaruje z pavučinkových štruktúr a zemitých tónov, pripomína nielen dôležitosť kontaktu s prírodou, ale aj to, že nuda nemusí byť v detskom živote nevyhnutne negatívnym fenoménom. Na prírodnú tematiku *Bylinkových rozprávok* (P. E. Martinková) reagujú ilustrácie **Martiny Blašákovéj**. Florálne motívy síce disponujú dostatočnou botanickou vecnosťou, ilustrátorka sa však súčasne vyhýba prílišnému naturalizmu. Rozvíja skôr evokatívnu stránku jednotlivých rozprávok a do jemne kolorovaných kresieb vkladá pomocou koláže imaginatívne prvky.

Ilustrátori rozprávok občas využijú i excentrickejšie výtvarné polohy. Nezvyklá znakovovo-expresívna maliarska gestika charakterizuje napríklad ilustrácie **Anny Cigánovej-Podobovej** v knihe rozprávok *Magnetová hora* (P. Uher). Otázkou však zostáva, či pre dieťa nie je takáto „antiestetická“ umeleckosť príliš abstraktná a odťažitá.

NESMRTELNÁ KOMBINÁCIA ČIERNEJ A BIELEJ

Popri „farbe“ sa ilustrátori kníh pre deti a mládež čoraz častejšie upriamujú k rozličným výrazovým polohám kresby. Prirodzene, i v tejto oblasti možno nájsť tradičné prístupy aj experimentálnejšie iniciatívy. Motivickou nekomplikovanosťou disponujú kresby **Juraja Martišku**, ktoré veľmi decentne vykresľujú momentky z „rozprávko-

VERONIKA KLÍMOVÁ / Daniel Pastirčák: Rozprávka o lietajúcej Alžbetke

vých“ zážitkov hlavného hrdinu v knihe A. Zöllnerovej *Chlapec a červený dom*. Ich čarovnú atmosféru výtvarník podčiarkol chvejivou stopou pera. Pevnú a zároveň jemnú ruku predviedla debutantka **Miriam Šebianová**. *Čarovný oblek Maxa Nixa*, prvýkrát publikovaný slovenský preklad troch rozprávkových príbehov americkej spisovateľky Sylvie Plath, sprevádzajú rozíhrané kresby, ktoré oživujú drobné farebné akcenty a digitálne vložené textúry. Obrázky oslovujú svojskou poetikou, rozprávkovou fantáziou aj humornými momentmi. Detsky naivná figuratívna štylizácia vytvára zaujímavý kontrast k minuciózne prepracovanej šrafúre. S princípom kontrastu sa takisto pohráva **Katarína Slaninková** v ďalšej knihe B. Kardošovej *Traja kamoši a fakticky fantastický poklad*. V monochromatizme sa jej podarilo dosiah-

nuť bohatý a pestrý výraz, a to najmä vďaka kombinácii umelecky pôsobivej a remeselne vycibrenej kresby s graficky neohrabaným vyznením „škrabopisu“ kvázilaických zápiskov a náčrtkov. Ilustrácie sú bohaté na detaily, sofistikovane prepájajú viaceré pohľadové perspektívy, konfrontujú heterogénne grafické formy. Z umeleckej stránky možno oceniť prieskum naratívnych možností ilustračného zobrazovania, dôležitejšie je však ilustrátorkino zaujatie príbehom, ktoré je nákazlivé a na čitateľa účinkuje vťahujúco. Podobným spôsobom buduje dynamiku obrazového rozprávania i **Jozef Gertli Dablár** v detektívnom príbehu P. Weiss *Tajomný mlyn v Karpatoch*. V súbore ilustrácií zaujímavo prepája prvky karikatúry a komiksu, encyklopedicky deskriptívneho zobrazovania, senti-

mentálnej krajinomalby a topografických náčrtkov.

Expresivitu detského grafického prejavu využívajú aj ďalší ilustrátori. Zámerne naivná kresba je často motivovaná snahou zosilniť dojem autenticity literárnych hrdinov a ich príbehov, preto sa skvelo hodí k literárnemu žánru denníka. Estetickými nárokmi sa zdanlivo nezaťažujú ilustrácie **Ley Točekovej** v knihe J. Belana *Prihraj, Carlos*. Komické, infantilne prosté kresbové záznamy autorka vyvažuje komplexnejšími a dekoratívnejšími výjavmi. V dynamickej premenlivosti knižných obrázkov sa odzrkadľuje chlapčensky humorné videnie sveta i túžby a sny malého futbalistu. (Ne)všedné starosti dvoch sídliskových tínedžerov v príbehu Dany Hlavatej *Našej mame hrabe* ilustračne stvárnila **Jana Mesiariková**. Grafické listy v zaujímavom žltočieranom dizajne nadväzujú na dejovú líniu iba veľmi voľne, takmer „neilustratívne“. Autorka uprednostila asociatívnosť rýchlych skíc, rukopisných poznámok, atramentových flakov a odtlačkov alfabetických znakov, ktorá sa ďalej rozvíja v ich priestorovom i semiotickom kolážovaní.

Záľubu dospelievajúcich dievčat v sladkastých obrázkoch odzrkadľujú kresby **Lucie Zajac Vallovej** v románovej sérii Leny Riečanskej *Storky* (na prvý román *Ach, tá Jaja*, ktorý vyšiel v roku 2015, nadviazali v minulom roku voľné pokračovania *Soňa, čo sa deje?*, *Monika to roztočí* a *Som, aká som*). Ak by ilustrátorka s týmto vekovým špecifikom narábala s väčším nadhľadom, mohli by obrázky, ktoré teraz balansujú na hrane gýčovitého sentimentalizmu, nadobudnúť celkom nový, hlbší významový rozmer. To sa naopak ukázkovo podarilo debutantke **Dominike Mačákovej** vo výtvarnom stvár-

není denníkovej prózy M. Staviarskej *Opováz sa toto prečítať*. Ironizovaním a ikonizovaním banálnych objektov, teda princípami, ktoré úzko súvisia s estetikou pop-artu a postmoderny, vtipne a invenčne podala protiklady hodnotových rebríčkov dospelých a dospievajúcich.

V COOLOVOM TRIČKU

K riešeniam, ktoré využívajú podnety a výdobytky relatívne mladých vizuálnych odborov (fotografie, komiksu, karikatúry, grafického a propagačného dizajnu, animovaného filmu a pod.), sa zvyčajne prikláňajú tvorcovia, pre ktorých ilustrovanie detských kníh nepredstavuje výsostnú doménu profesijného pôsobenia. Prienik populárnych vizuálnych foriem do knižných ilustrácií, ktoré vznikajú zväčša pomocou digitálnych technológií, je príznačný najmä pre „lahšie“ – zábavné a oddychové žánre literatúry. Ich „súčasný“, moderný vzhľad ich predurčuje na stvárnovanie príbehov zo života detí situovaných do prítomnosti – či už celkom „civilných“ (humorné kresby **Luiba Paľa** v knihe P. Karpinského *Adela, ani to neskúšaj*), alebo aj tých, ktoré sú okorenené fantazijnými prvkami (expresívne digitálne grafiky **Jany Malatincovej** v knihe B. Jobusa *Zvon*). Ako ukázal mladý tvorca komiksov **Tomáš Cíger** v ilustráciách k populárno-náučnej knihe M. Vaneka *Opera nehryzie*, aktuálnejší a bezstarostnejší výtvarný výraz dokáže sprostredkovať i celkom tradičné a „vážené“ kultúrne hodnoty.

Predovšetkým v oblasti dobrodružnej literatúry sa produkuje mnoho priemerných, „mainstreamových“ ilustrácií, ktoré používajú stratégie komerčnej vizuálnej produkcie. Väčšinou sú po remeselnej/technickej stránke vydarené, efektné i zábavné – ale nič viac, nema-

jú potrebný myšlienkový presah, ktorý by sa žiadal v prípade hodnotnejšej knižnej ilustrácie. Takými sú napríklad „paperbackové“ kresby **Ondreja Sovu** v knihe *Kapitán Padák – Straty a Nálezy* (K. Baluchová), **Jakuba Šimjaka** v dobrodružno-fantastických *Potvorobijcoch* (M. Kubicko), **Tomáša Hasaja** v dobrodružnom denníku *Život Adama – zápisky rebela z piatej triedy* (P. Opet). Limituje ich nenáročná žartovnosť, no hlavne transparentná kalkulácia s prvosignálnymi reakciami diváka. V tomto smere sú ešte manipulatívnejšími senzáciechtivé, nemierne hyperbolizované ilustrácie karikaturistu **Viktora Csibu** k veselej konfrontácii detského a „dospeláckeho“ sveta z pera G. Futovej *Lebo musím*. Povrchovým efektom sa nevyhla dokonca ani kniha s vážnejšou témou – rozprávka spomínanej spisovateľky *O Bezvláske*, ktorej príbeh **Miroslav Regitko** celkom nepochopiteľne, bez ohľadu na ambivalenciu akéhokoľvek znevýhodnenia, vsadil do dokonalého sveta v štýle amerických animátorských štúdií. V krčovitej snahe o humornosť naopak ľahko neobratne pôsobia ilustrácie **Filipa Horníka** v knihe Z. Boďovej *Netopierik, zombíci & čudo z Marsu*.

Možnosti, ktoré poskytuje digitálna tvorba obrazu, sú priam ideálnymi na ilustrovanie tém modernej civilizácie a jej technológií. Ilustrátor-sky vydareným je fantazijný príbeh I. Auxtovej *Červený vírus a kučeravý Sebastian*, v ktorom talentovaný grafik **Matúš Maťátko** experimentuje s prelínaním chladného výrazu technickej kresby a bombastických foriem komiksu a street artu. Výsledkom je nápadité grafické riešenie knihy, živé vyobrazenie invázie strašnosmiešnych robotických bytostí, pútavé i v detailoch („primitívne“ písmo a farebný profil

programátorského rozhrania, tlačový raster a pod.). Príbuznú tematiku rieši aj **Emília Jesenská** v ilustráciách ku knihe S. Havelkovej *O upratovacom robotovi a iné (čudné) rozprávky*. I keď autorke nemožno uprieť snahu o originalitu, ilustrácie na mnohých miestach pôsobia preplnene a chaoticky, pričom celkový dojem nevylepšuje ani konečné grafické zlúčenie textu a obrazu.

HAUTE COUTURE SLOVENSKEJ ILUSTRÁCIE

Minuloročná sezóna priniesla do nášho ilustračného fondu viacero pozoruhodných knižných „kúskov“, o ktorých možno bez obáv povedať, že naplňajú prísne kritériá „vysokého krajčírstva“. Ich vizuálnu stránku charakterizuje originalita, koncepcne a remeselne precízne spracovanie ilustrácií a výnimočná pozornosť, ktorá bola venovaná detailom a finalizácii grafického dizajnu knihy – teda „šitie na mieru“ literárnej predlohy a jej adresáta.

Jedným z takýchto „kúskov“ je výtvarene čistá, miestami až minimalistická kniha *Svetozár* (námet Z. Mitošinová, text A. Gregušová). Ilustrátorka **Alica Raticová** v nej stvárnila príbeh spolužitia ľudí a holubov, ktoré sú vo všeobecnosti považované za otravný a nežiaduci mestský fenomén. Autor-ky knihy sa pokúšajú o ich rehabilitovanie, zdôrazňujú ich pozitívne stránky a takmer zabudnutú funkciu pri doručovaní poštových správ. Raticovej ilustrácie opätovne využívajú imitáciu techniky farebnej monotypie, ktorá si vyžaduje jednoduchú, takmer znakovú figuratívnosť, kompozičnú prehľadnosť i redukciu farebnosti. Vzdušné, nežne poetické obrázky prajú evokáciám zo strany diváka i navodeniu atmosféry priateľstva a tolerance, čím podporujú zámer literárnej predlohy.

Obsiahnuť nekonečný priestor detskej fantázie je azda najťažšou úlohou pre „už veľkých“ ilustrátorov. Výborne sa to podarilo **Martine Matlovičovej** v pôvabnej knižke *Chlapec s očami ako hviezdy* (P. Le Kvet). Výtvarníčka nadviazala na surrealistickú snovosť a absurditu rozprávkovej predlohy. Maľby zhmotňujú vnútorný svet dieťaťa, ktorý nie je viazaný zákonitostami a pravidlami vonkajšej reality. Autorka je takisto známa tým, že nerešpektuje konvenčné zásady výtvarného komponovania, vnútornej homogenity obrazu či „správnej“ kresby a maľby – tvorí tak, ako to vnútorne cíti. Práve táto tvorcovská črta jej umožňuje, aby k detskému svetu pristúpila „prírodovedecky“, preskúmala jeho morfológiu a biodiverzitu. V tomto duchu sa nesú aj ilustrácie **Petry Lukovicsovej** ku knihe I. Lesaya *A-ko-že (Lesankin fantastický svet)*. Kombináciou dekoratívne vyznievajúcej kresby, kaligrafických ťahov akvarelu a vložených fotorealistických prvkov vyjadrila hravosť detskej imaginácie.

Daniela Olejníková je ilustrátorkou svetového formátu, ktorej aj v detskej literatúre sedia hlbavejšie predlohy a existenciálne témy. Presne taký je fantastický príbeh M. Vadasa *Útek*, ktorý možno interpretovať nielen v súvislosti s aktuálnou témou emigrantstva, ale aj univerzálnejšie, v kontexte spoločenských predsudkov voči inakosti akéhokoľvek druhu. Ako to už býva u ilustrátorky zvykom, Olejníková neprekresluje epickú líniu príbehu, skôr sa sústreďí na živé sprítomnenie exotickej atmosféry fiktívnych krajín, ktorými prechádza hlavný hrdina. Platia v nich zvláštne prírodné zákonitosti a neraz absurdné morálne pravidlá, čomu zodpovedá i metafyzický dojem z obrazových panorám. Ilustrácie na-

plňa množstvo figuratívnych detailov, grafických vzorov a štruktúr, „typicky olejníkovských“ odtieňov farieb. Obrazy napriek rozvinutej senzuálnosti a evokatívnosti neprehlušujú samotný literárny príbeh. Práve naopak, umožňujú vyniknúť pocitom a myšlienkam hlavného hrdinu a potrebný kontext platívny priestor poskytujú aj čitateľovi – možno preto, že sa výtvarníčke podarilo zachovať „pozorovateľský“ odstup. Opätovne treba oceniť autorkin pohyb na škále konkrétnosti a abstrakcie a jej vynikajúcu prácu s metaforami, symbolmi a „bielymi“ miestami textu. Ďalšou knihou smerujúcou k hľadaniu pravých hodnôt v živote človeka je rozprávka D. Pastirčáka *O lietajúcej Alžbetke*, ktorú ilustrovala **Veronika Klímová**. Tá naopak použila iba minimum prostriedkov – tónovú maľbu modrým a červeným atramentom a zámerne nešíkovaný výtvarný rukopis dieťaťa, ktoré jasne „vidí“ to, čo je v živote hlavné a podstatné. Napriek tomu sa jej podarilo vytvoriť podobne nondirektívny priestor na konkretizáciu literárnych myšlienok v intímite osobného príbehu čitateľa.

ZÁVEROM

Čo ešte dodať ku „kultúre odievania“ minuloročných kníh? Podobne ako v ľudskom spoločenstve, aj v regióne literatúry pre deti a mládež boli „outfity“ pestré a ich estetická úroveň rôznorodá. Našli sa knihy fádne a nevýrazné, knihy oblečené výstrednejšie, knihy elegantné aj knihy štýlové. Vzniklo mnoho pekných a výtvarne hodnotných kníh. Neprekvapuje, avšak alarmuje fakt, že „do ulíc“ súčasne vyráža veľa kníh nevkusných a čoraz viac aj takých, ktorým košíelku podomácky ušili amatérski krajčíri.

AJ TAK...

Za Libuškou Friedovou

17. 10. 1925 Zdounky pri Kroměříži – 22. 5. 2017 Bratislava

Bolo to pred tridsiatimi tromi rokmi. Pracovala som v detskej redakcii Slovenského rozhlasu asi rok, už som mala na starosti vlastnú reláciu, večerníčky, ale aj tak som sa stále cítila ako elévka. Tento pocit bol ešte intenzívnejší, keď som v roku 1984 sedela ako tajomníčka v porote anonymnej autorskej súťaže. V tých rokoch boli rozhlasové súťaže medzi autorami populárne. Aj do súťaže na texty večerníčkov prišiel najmenej metrový štôs

rukopisov, vyše sto príspevkov. Erudovaní odborníci, páni Július Noge, Henrich Pítko a Ondrej Sliacky, debatovali o hŕstke finalistov ukrytých za heslami. Počúvala som, učila som sa, pre mňa to bolo niečo ako postgraduál z teórie a praxe súčasnej detskej literatúry. Nakoniec sa porotcovia rozišli s tým, že si finálové texty ešte raz prečítajú, berúc do úvahy argumenty, ktoré zazneli v debata, a na druhý deň vynesú verdikt. Tak sa stalo.

Určili tri víťazné texty a pootvárali obálky. Najviac ma zaujímalo, aké meno bude v obálke, na ktorej stálo heslo AJ TAK. Bolo v nej meno Libuša Friedová. Spisovateľka, ktorá sa narodila rok predtým ako Slovenský rozhlas a ktorá mala v rozhlasovom rozprávkovom archíve už úspešné seriály o Petrikovi a jeho ružovom skútriku (1969) a o Mášenke a jej domácich škriatkoch (1970). Tak sme sa zoznámili. Do rozhlasu, vtedy zbrusu novej obrátenej pyramídy, prišla pani v stredných rokoch, brunetka s elegantne uviazaným hodvábnym šálikom a neodolateľným úsmevom. Jedno bolo jasné: svoje Rozprávky o bábkovom kráľovi a bábkovom šašovi napísala s potešením a láskou. Súťaž-nesúťaž, napísala by ich AJ TAK. Ale AJ TAK ju potešilo, že sa porote zapáčili. A dúfa, že sa budú páčiť aj deťom a že by ich mohol načítať pán Karol Machata, lebo on má ten najkrajší rozprávkový hlas. Takéto želanie sa nedalo nesplniť. Vtipný, múdry a poetický večerníčkový seriál Libuše Friedovej v majstrovskej interpretácii Karola Machatu mal premiéru v roku 1985. Neskôr k nemu pribudli ďalšie: *Každý lieta inakšie* (1990), *Slávik, ktorý sa usmieval* (1991), *O malej Evičke a slávnom Rexovi* (1992), *Rozprávky s podkovičkami* (1996), rozprávková hra s pesničkami *Neobyčajný týždeň* (2007), *Rozprávka z klavírnej ulice* (2012), *Rozprávka o skvelom pánovi Bondíkovi* (2013). Už len keď píšem všetky tie názvy, zrazu sa usmievam. Čo rozprávka, to príjemná spomienka. Libuškin radostný životný pocit je nákazlivý. To sme všetci videli a zažili „live“, keď si v roku 2007 preberala Cenu Trojuža za celoživotné dielo, keď si v roku 2008 preberala na piešťanskom festivale Zázračný oriešok Cenu detskej poroty. Vždy sa s ňou tešila, čo tešila – JASALA! – celá sála. To, že radosť sa spoločnou radosťou násobí, sme všetci videli na vlastné oči

a zažili na vlastnej koži. A to boli len konáre, iba koruna – lebo kmeň a korene Libuškinho stromu radosti tkveli, prirodzene, v kruhu jej rodiny a blízkych priateľov. Takýto radostný pocit ma jednoducho ovládne vždy, keď otvorím ktorúkoľvek Libuškinu knižku. Keby vyučovanie radosti bolo učebným predmetom, pre Libušu Friedovú by bol profesorský titul asi málo.

V apríli 2017 mal premiéru večerníčkový seriál podľa knižky Babka a kocúrik Gíra. Knižka vyšla ešte v roku 2011 a je mi obzvlášť blízka, asi aj preto, že je tak silne autobiografická. Viem, koľko radosti a psiny si Libuška užila so svojím čiernym kocúrikom. A s akou pasiou písala o ich spolunažívaní. Vzniklo šarmantné – a pre pozorného čitateľa aj tak trochu filozofické – rozprávanie pre malých aj veľkých, v ničom nezaostávajúce za nesmrteľnou Čapkovou knižkou o Dášenke. Rovnaká radosť z rozprávania, z príťažlivosti príbehov, rovnaká láska a úcta k všetkým živým tvorom, rovnaká životná múdrosť: nebrať život na ľahkú váhu, ale neúnavne ho skrášľovať úsmevom. Práve v tom spočíva vtip toho Libuškinho AJ TAK.

Chystaná premiéra bola dobrou príležitosťou, aby sme sa s Libuškou Friedovou na jar stretli. Tentoraz u nej v Ružinove. Privítala ma ako vždy elegantná a ako vždy s očarujúcim úsmevom. Potešila sa, že rozprávky prečíta pani Zuzana Kronerová, vraj dcérina spolužiačka. Aký je ten svet malý a milý! Spomínali sme na Gíru, potom na Libuškinu šťastné detské roky na Morave, na bratov Baťovcov v Zlíne – Libuškiných voľakedajších šéfov, a potom aj rozpísanú spomienkovú knihu a tiež nový rozprávkový nápad. Tváril sa pritom tak tajnostkársky, ako sa na pravú rozprávkárku patrí, a ja som sa neodvážila ďalej vypytovať. Vravela som si, že mi to raz AJ TAK prezradí...

BEATA PANÁKOVÁ

Bibiana je odborný časopis zaoberajúci sa kultúrou pre deti. A čo by sa stalo, keby raz obrátil svoju pozornosť na ich tvorbu? Ved' deti reflektujú im určenú kultúru, pričom však reagujú inak a na iné javy a udalosti súčasnej spoločnosti než profesionálni autori. Ak si niekto dá námahu a prečíta si niekoľko prác z celoštátnych súťaží, určite si upraví názor na toľko kritizované deti a zároveň zaznamená až obludný nezaujem o ich skutočné osudy. Pritom máme súdy, ombudsmanku pre deti, životná úroveň sa zlepšuje, a predsa sú niektoré deti nešťastné.

Mám pred sebou niekoľko prác z jednej školy, ktorá získala viacero cien a diplomov. Samotný fakt svedčí nielen o záujme žiakov o písanie, ale otvára aj problém, prečo žiaci jednej učiteľky môžu získať viacero vysokých ocenení a iné školy svojich žiakov ani neprihlásia do súťaží. Niežeby som bola ich obdivovateľka (teda tých súťažích), ale výpovedná hodnota prihlásených prác spočíva často v takých skutočnostiach, ktoré my dospelí nevidíme, resp. nechceme vidieť, tobôž už o nich rozmýšľať.

Konkrétne. Pod záštitou prezidenta republiky prebehla súťaž na tému *Práva detí očami detí*. Tému o *právach detí* určite nájdeme zakódovanú vo viacerých knihách pre detského čitateľa. Ale skutočne zažité bezprávie detí sa v plnej nahote ukázalo až v súťažných prácach. Bolo spojené s kritickým pohľadom na konanie rodičov, policajtov, sociálky, kurately atď. Dvanásťročné dieťa pred našimi očami stráca všetky ilúzie o dospelých. Sklamali ho všade, nenechali mu ani len nádej, že sa niečo môže zmeniť. Citujem: „Budete toto čítať aj Vy, pán prezident? Videla som Vás v telke, dávali ste jednotku rómskemu chlapcovi. Tešil sa. Podľa Vás, akú známku si zaslúžim ja za všetko pretrpené? Keby som mala moc Vášho úradu, aká by bola moja rada ostatným? Vyhýbajte sa zlým ľuďom! Kúpte si psíka, čítajte, píšete, hrajte na flaute (alebo inom), natáčajte... a rozprávajte svoj osud len tým, čo majú v srdci lásku a cit“. A pridáva rady od dospelých, ktorým už dávno neverí: „Aby zlo zvíťazilo, stačí, ak dobrí ľudia neurobia vôbec nič...Držme sa pravdy, spravodlivosť príde...Božie mlyny melú pomaly, ale isto“. A práca sa končí radou i rečníckou otázkou: „Ja s mocou presiden-

ta by som pomáhala deťom, ktoré trápia dospelí. Anjeli strážni sa môžu aj zodrať v robote! Tak pomôže nám ešte niekto?" Kto odpovie na záverečnú otázku dieťaťa, ktoré už roky prežíva traumu v rodine, kde dominantný otec dokazuje, že „on vie, ako na to“, aby sa tragédia predlžovala? Práca bola ocenená. Ale čo ďalej? Bolestné vyznanie dieťaťa bude mať asi podobný osud ako detské knižky. Po prečítaní ju odložíme ad acta!

A ešte niekoľko poznámok k súťaži *Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko*. Na prvý pohľad obligátna a vyčerpaná téma sa ukázala ako motivačná a inšpirujúca. Deti, často kritizované za ľahostajnosť, dokázali napísať pôsobivé vyznanie láskyplného vzťahu k rodnej reči. A dokonca vtipne! Miestami prekračujú vžitý mýtus o poníženej úcte k veľkým osobnostiam, pričom však nedochádza k dehonestujúcim či znevažujúcim konštatáciám. Naopak. Deti si všímajú,

že za jazyk bolo treba bojovať a dnes sa považuje za samozrejmú, že máme aj slovenské mená, pričom v triede sú samé cudzie, že používame anglické termíny, ktoré nevieme zameniť za slovenské, že... Deti nie sú ani nevšímavé, ani ľahostajné. Dokážu byť prísnyimi pozorovateľmi, pričom nešetria ani seba. Sú nekompromisné, sebakritické, ironické a vtipné. Citujem text napísaný podľa zásady *píš, ako počuješ, resp. hovoríš*: „Z nástenky čítam. „Anton Bernolák vytvoril spisovný jazyk na základe západoslovenského nárečia“. A ja tu bývam! Pijeme mlieko, jeme massu a vychácky na Zobori zaistá, že nebudeš mať stehná jako knelle...!“

A čo na záver? Čítanie textov detských autorov bolo nielen zábavné, ale aj dojímavé a dokonca poučné. Asi by sme ich mali čítať častejšie a pozornejšie. Možno by sme naše deti konečne aj spoznali a dostali sa do ich hláv a srdiec.

BIB v Kórejskej republike

V rámci medzinárodného festivalu detských kníh NAMBOOK 2017 bola v galérii Pyeonghwarang otvorená výstava *Grand Prix BIB 1967 – 2015*, Kórejskí ilustrátori ocenení na BIB-e a *Ilustrátori ocenení na BIB-e 2015*. Okrem tejto výstavy sú v rámci NAMI ISLAND sprístupnené výstavy držiteľov cien NAMI Concours 2017, výstava troch dánskych ilustrátorov a výstava kníh a ilustrácie držiteľov cien H. CH. Andersena 2016. Výstava potrvá do 12. novembra 2017.

(va)

VIERA ŠVENKOVÁ

Anička má prázdniny

Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2016, il. Anna Gajová, 64 s.

Dvojdómá autorka skúsenejšej generácie, o ktorej bude reč, sa v posledných rokoch prezentuje vysokou produktivitou v oboch literárnych odvetviach. Dobrým dôkazom by mohol byť rok 2016, keď vyslala na knižný trh dva tituly pre dospelých a jeden pre deti. Práve ten je pokračovateľom série knížiek o múdrom a zvedavom dievčatku (*O múdrej Aničke* 2012, *Anička má bračeka* 2013, *Anička a smejko* 2015) so zámerom oslovíť predškôľakov.

Titul jasne napovedá, čo bude témou štvrtej prózy. Anička má prázdniny. Trávi ich idylicky ako väčšina detských literárnych hrdinov, na vidieku u starých rodičov v dome s veľkou záhradou. A, samozrejme, v spoločnosti psa s neodškriepiteľne najtradičnejším psím menom Dunčo. Jej život tu pozostáva z mikrookamihov poznávania sveta. Na prechádzkach so starým otcom, Dunčom a istý čas aj malým bratom Janíkom sa veselo zoznamuje so svojim okolím – faunou, flórou. Zbiera hriby, pochutnáva si na zmrzline, vychováva Dunča a teší sa z krásnych kvetov v záhrade. Inými slovami, užíva si prázdniny. Popri všedných činnostiach si v rozhovoroch s dospelými vždy osvojí nové slová. Tie často skomolí, no vždy pozorne počúva a nechá si všetko vysvetliť od dospelých (ako dnes už málokto deťá).

V knihe nejde o žiadne veľké dobrodružstvá, hrdinské činy či ponory do detskej psychiky. Autorka text komponuje princípom všedného dňa s tradicionalistickým poňatím (témy, postáv, prostredia, času, deja, kompozície, štylistiky...). Neexperimentu-

je. Druhý plán tu netreba hľadať, detský čitateľ/poslucháč to bude mať o to ľahšie. Zo stránok doslova vyskakuje harmonický obraz patriarchálneho života rodiny jedného dievčaťa. Nielen rodičia a starí rodičia sú tu prototypmi idealizovaných protagonistov – vždy trpezliví, citliví a vnímaví, vždy časovo dostupní, ale aj deti sú poslušné, bez náznakov abnormalít. Všetko funguje, slnko svieti, dominuje smiech a všade je prítomná láska. V závere prázdnin síce hrdinka povinne smúti za starými rodičmi a ich zvieratami, no teší sa na rodičov, brata a na škôlku. K bezproblémovej zrozumiteľnosti textu prispievajú veselé ilustrácie Anny Gajovej, založené na dvoch výtvarných princípoch, ktoré sa opakujú na každej strane.

Často ani nie polstranové voľne nadväzujúce epizodické riešenie textu spĺňa kritériá kladené na tento druh knihy. Kniha je (aj) preto vhodným čítaním pre menovanú skupinu – ničím neubližuje, nič v nej závažnejšie neškripe, dá sa odporučiť prvočitateľom a ich rodičom.

Čo však s neodbytnými otázkami kritikejšieho čitateľa, rodiča a učiteľa, ktoré sa natískali počas celého čítania?! Dáva ešte niekto svojim deťom mená Anička a Janík a psom Dunčo? Nezdá sa pravdepodobnejšie, že popri Vanessách, Emmách, Kiarach, Lukasoch, Mattiasoch, Tomasoch sa ešte aj ten pes volá Johnny? Nie je frekvencia „archetypálnych“ mien podobná ako možnosť stretnúť sa, učiť, či vychovávať dieťa – také pozorné, usmievavé, učenlivé a bez celého zoznamu psychických dysfunkcií, alergií a superspecifických diagnóz –, akou je Anička? Kam sa stratili mobily, videohry, tamagoči či hovoriace, plačúce a smejúce sa bábiky a ich spotvorené verzie (viď monstery, zombíci)? Dá sa ešte udržať dieťa mimo týchto výdobytkov? Kde sú tí večne

uponáhľaní rodičia a pracujúci starí rodičia, ak majú z dôchodku prežiť čo len z rúk do úst? Existujú ešte harmonické rodiny/svety ako tie Viery Švenkovej? Ide skutočne o spoločenskú prózu pre deti zakotvenú v realite alebo o konvenčnú rozprávku, v ktorej ilúzia je tou najžiadanejšou ingredienciou?

Samozrejme, je aj možnosť, že menované pochybnosti vyplývajú len z pocitu občas dobou frustrovaného čitateľa, rodiča a učiteľa. V tom prípade ich čitateľ recenzie nemusí brať na vedomie a skončiť pri predchádzajúcom odseku, prípadne pri optimistických veršikoch zo zadnej strany väzby knihy evokujúcich závideniahodnú bezstarostnosť: *Slnko páli, prišlo leto,/ záhrada je plná kvetov./ Náš Dunčo hneď zarána/ loptu v tráve naháňa./ Anička sa môže hrať,/ knižku pozná naspamäť.*

PETER NAŠČÁK

L. FRANK BAUM

Čarodejník z krajiny OZ

Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre, 2017.
Dramaturgia Slavka Cíváňová, hudba Peter Vlček, réžia Peter Oravec. Účinkujú Martina Slobodová, Miloš Kusenda, Rudo Kratochvíl, Michal Kalafut, Roman Valkovič, Rado Hudec, Oľga Schrameková, Ivan Gontko, Henrieta Kolláriková, Danica Hudáková a iní.

Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre uviedlo v premiére ďalšiu širokospektrálnu rozprávku v módnej muzikálovej (či iba hudobnej?) úprave s použitím modernej videoprojekcie. Pre rodinný typ predstavenia si tvorcovia zvolili slávnú rozprávku amerického autora L. Franka Bauma pod názvom *Čarodejník z krajiny OZ*. Hoci dielko vzniklo na začiatku

20. stor., dodnes vábi nielen k novým knižným vydaniam, ale aj k divadelným a filmovým spracovaniam. Iba prednedávnom rozprávku na námet tejto knižky inscenovalo bratislavské divadlo Nová scéna, kde základnú myšlienku diela zaodeli do súčasného rúcha, dúfajúc, že tým sa posilní a aktualizuje odkaz pôvodného príbehu. Prístup nitrianskej dramaturgie a réžie bol odlišný, pretože sa snažili vyťažiť maximum z pôvodnej rozprávky s tým, že ju nezmenia, iba obohatia o hudobnú zložku s novými piesňovými textami z pera S. Cíváňovej.

Informácia, že ide o širokospektrálne divadelné dielo, má svoje opodstatnenie. Réžisér totiž využil všetky prístupné divadelné prostriedky, nielen celý divadelný súbor, kostým, bábky a osvetlenie, ale aj hudbu, farebnosť, videoprojekciu, neodmysliteľný dym a mydlové bublinky, prepadliská, nosné konštrukcie atď., teda takmer všetko, čo unieslo malé javisko Starého divadla. Už vizuálna stránka divadelného predstavenia prezrádzala, že ju robí človek so zmyslom pre fantáziu a detské myslenie, ktorý ešte nezabudol na svoje dávne detské divadelné zážitky.

Inscenácia bola postavená na farebných kontrastoch. Začala sa fádnu sivou farbou domova malej Dorotky, potom ju vystriedala čierna, modrá, zelená a napokon v pozadí zažiarila dúha vo všetkých farbách ako znak happyendu, víťazstva dobra, rozumu a odvahy. Tomu sa do istej miery prispôbovali aj ostatné inscenačné atribúty. Scéna s použitím videoprojekcie vytvárala fantazijný rozprávkový svet, vyžarujúci radosť, strach, dobro i zlo. Amatérsky pôsobila iba úvodná scéna s plachtami na šnúre. Žiadalo by sa tu nápaditejšie riešenie. Do režijného zámeru integrálne zapadali kostýmy, lebo režisér

spolupracoval s ich autorom Von Dubravayom a prispôbovoval ich svojim predstavám.

Chrbtovú kosť divadelnej hry tvorili dobré dialógy, teda text, ktorý mal výrazné charakterotvorné prvky, odlišujúce jednotlivé postavy. Zmysel pre humor sa preukázal napr. v reči zlej čarodejnice, používajúcej hovorové prvky a nitriansky dialekt, čo zmenšovalo a zjemňovalo jej hrôzostrašnú rolu. Výraznú úlohu zohrala hudobná zložka. Rytmická, veselá i dramatická hudba Petra Vlčka neraz strhla obecnosť k potlesku.

Napriek tomu, že režisér Peter Oravec nemá veľké skúsenosti s bábkovým divadlom, jeho pes Toto, Plecháč (plechový drevorubač), Bojko (lev) i Hastroš (strašiak) boli rovnocennými partnermi hercom, pretože aj oni často vystupovali zo svojich kostýmov, aby vyjadrili niektoré ľudské vlastnosti či problémy. Masky a bábky tvorili integrálnu súčasť príbehu, neboli iba doplnkami či ozdobami. Buď žili ako postavy, alebo dopĺňali charakter rozprávkového prostredia, ako napr. havrany, piadimužiči a pod.

Dobro a zlo v rozprávke sa ostro rozlišovalo charakterom i konaním postáv, ktoré ich predstavovali. Dobrá čarodejnica Glinda bola ružová ako mnohé bábiky a jej predstaviteľka Henrieta Kolláriková jej dodala aj naivnú podobu, pripomínajúcu známu Barbie. Rolu zlej čarodejnice Elfaby zahrala Danica Hudáková s chuťou a s vedomím, že nie je iba zlá ježibaba, ale aj zvodná žena, ktorá určite potešila mužskú časť publika. V nemalej miere k tomu prispel aj dráždivý kostým. No jej postava vystrašila menšie prítomné deti, takže hru by bolo vhodné odporúčať divákovi od sedem rokov. Pseudočarodejník Oz (Rudo Kratochvíl) pôsobil skôr smiešne ako strašne, čo zase potešilo detského diváka. V každom prípade zlo bo-

lo zlikvidované na nemalú radosť všetkých prítomných, tak ako to v správnej rozprávke má byť.

Ako vo všetkých réžiách Petra Oravca, aj tu bolo cítiť vplyv majstra Jozefa Bednárika. Tentoraz nielen v stavbe scény a tvare kostýmov, ale aj v zodpovednej práci s hercami. Bábkoherci boli prinútení hrať aj bez bábok a dokonca spievať. Disciplinovaný prejav účinkujúcich síce nestačil na profesionálnu muzikálovú úroveň, no oceniť treba ich veľkú snahu.

Hudobná rozprávka, ako si ju pomenoval tvorivý tím, nadchla prítomné publikum k ováciám, aké sú známe iba v Divadle Andreja Bagara. Páčila sa veľkým i malým a možno predpokladať, že sa stane rodinným predstavením. Tvorcovia by však mohli uvažovať o miernom skrátení najmä s ohľadom na detského diváka.

V konečnom dôsledku sa treba tešiť, že režisér nezvolil cestu aktualizácie a modernizácie pôvodnej predlohy a že iba osviežil text hudobnými vsuvkami. Odkaz rozprávky, že vládca má disponovať rozumom, srdcom a odvahou, bol dostatočne čitateľný aj dnešnému divákovi. Po Klammovej vojne je to ďalší umelecky zvládnutý titul v nitrianskom Starom divadle.

MARTA ŽILKOVÁ

ERICH KÄSTNER

35. máj alebo Konrád cvála do Oceánie

Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2016, il. Horst Lemke, 142 s.

Je zaujímavé sledovať rozprávky prichádzajúce z rozmanitých krajín, kultúr a z rôz-

ných časových období. Napriek ich proveniencii si dokážu získať čitateľa hoci aj z iného kontinentu. Rozhodujúcim faktorom v budovaní mostov medzi fanúšikmi fantázie je akýsi univerzálny jazyk, ktorý pozitívne stimuluje zmysly každého z nich. Mám na mysli podvedomú túžbu dieťaťa po väčšej či menšej dávke dobrodružstva, exotickosti, po hrdinských činoch, odvahe, víťazstve dobra, smiechu či vytváraní nerozlučných priateľských spoločenstiev. A, samozrejme, tento pocit sa nemusí dostavovať (a ani sa nedostavuje) LEN u mladých čitateľov. Čo je však na tomto žánri ešte pôsobivejšie, je skutočnosť, že implementácia uvedených zreteľov zákonite vytvára žánrové schémy, no napriek nim sa k čitateľovi vždy dostanú aj texty, ktoré prekvapia svojou originalitou.

Dovoliť si k takým zaradiť aj nekonvenčnú knižku s názvom *35. máj alebo Konrád cváľa do Oceánie* od jedného z najuznávanejších nemeckých autorov Ericha Kästnera (1899 – 1974). V úvode možno naznačiť istý problém s jej žánrovým zaradením – čitateľ sa najčastejšie stretne s označením humorný román, hoci príbeh bez väčších ťažkostí „znesie“ aj nálepku nonsensová rozprávka. Kniha balansuje medzi oboma, keďže v istom zmysle pripomína Gulliverove cesty, Pippi Dlhú Pančuchu a zároveň nonsensovú rozprávku *Alice v krajine zázrakov*. Konštrukčnými prvkami prózy sú hlavne humorný nezmysel a fantazijnosť. Oba vyplývajú z titulu či celého dobrodružného putovania protagonistov a zodpovedajú kritériám oboch žánrov.

Celý príbeh sa odohráva 35. mája, keď „musí človek rátať s každou krajinou“ – ako varuje čitateľa rozprávač už v úvode. V centre príbehu stojí Konrád, ustarostený

školák a jeho strýko Pinč, miestny lekárnik a ešte stále starý mládenec. Táto veselá dvojica spolu pravidelne trávievala štvrtky, preto sa aj náš príbeh odohráva práve vo štvrtok. Rozprávková nedostač sa dostaví, keď Konrád dostane za úlohu do piatka napísať sloh o Oceánii, o ktorej toho veľa nevie. Našťastie má bláznivého strýka, ktorý si pozve do bytu excirkusového koňa menom Negro Kaballo, poznajúceho skratku do Oceánie cez Pinčovu skriňu z 15. storočia. Výprava, obohatená o jedného cenného člena, sa tak môže vydať za dobrodružstvom do Oceánie. Trojica ide podľa inštrukcií stále „rovno za nosom“ a prechádza úžasnými krajinami. Prvá z nich, Lenivcov, by s istotou učarila každému dieťaťu. Obyvatelia tu zväčša len spia. Keď potrebujú ovocie, na jednom strome nájdu spolu čerešne, jablká, hrušky i slivky, ktoré navyše vôbec netreba trhať – stačí zatiahnuť správnu páku a strom im vydá olúpané jablko, hotový slivkový koláč so šľahačkou alebo aj kompót. Ak chcú hemendex či omeletu, stačí kývnuť na kotkodákajúce sliepky, ktoré vajcia znášajú rovno na panvicu. Ani dážď tu nie je prekážkou. Dáždniky vyrastú zo zeme v momente, keď sa spustí. Nemenej pôsobivé sú aj ostatné krajiny. Trojica na jednom turnaji stretne napríklad Karola Veľkého, Napoleona či Cézara, Achilla a Hannibala. Detského čitateľa zaručene pobaví Prevrátený svet, v ktorom majú napríklad školu „pre ťažko vychovávateľných rodičov“, kde vyučuje dieťa alebo Elektropolis – automatizované supermesto. Medze fantázii sa tu nekladú a bolo by ešte o čom písať.

Všetky Kästnerove nezmyselné výmysly potvrdzujú originálny zmysel pre humor a znalosť detskej psychiky. Humorné nie sú len krajiny plné paradoxov, ale aj netradič-

né postavičky a ich reč, (ktorá text obzvlášť zatraktívňuje aj dospelému intelektuálnemu čitateľovi). Uchvacuje správanie strýka Pinča, nemožné vtesnať do mantinelov spoločenskej konvenčnosti. V mnohom pripomína recesistické výstrelky Pippi Dlhej Pančuchy, ktorá spávala s hlavou pod perinou a nohami na vankúši. Strýko Pinč totiž nevedel variť, a tak jedával napríklad dusenú šunku so šľahačkou alebo čerešňovú bublaninu s anglickou horčicou. A keď kráčal ulicou (s typickou vychádzkovou paličkou a klobúkom), jednou nohou išiel po ceste a druhou po chodníku. Azda najsuggestívnejšie sú jeho rozhovory s čiernym koňom Negrom Kabalom, ktorý rovnako nosil klobúčik a jazdil zásadne na kolieskových korčuliach. Dialógy sú plné brilantných gagov. Dvorná Kästnerova prekladateľka Iva Vranská Rojková tu odviedla poctivý kus práce. V humorných dialógoch sa jej podarilo zachovať dobový jazykový punc (napr. formálnu uhladenosť, komunikačné konvencie) 30. rokov 20. storočia, keď dielo pôvodne vyšlo, a zároveň neskĺznuť do prehnanej a dnešnému mladému čitateľovi nepríťažlivej archaickosti. Nonšalantne si poradila s okazionalizmami a aj vďaka nej jazyk s veľkým náskokom prevýšil mnohé súčasné prózy pre deti.

Príbeh je sprevádzaný pôvodnými kresbovými ilustráciami Horsta Lemkeho, ktoré adekvátnou skratkou participujú na jeho humornosti a výborne dielo dopĺňajú.

V neposlednom rade by bolo azda vhodné pripomenúť, že ide o prvé slovenské vydanie a súčasne piaty počín zo série prekladov Ericha Kästnera (*Lietajúca trieda* 2011, *Lienka a Anton* 2012, *Emil a detektívi* 2013 a *Emil a tri dvojčatá* 2015), ktorú odštartovalo Vydavateľstvo Spolku slovenských spi-

sovateľov. Že diela nemeckého spisovateľa, novinára a scenáristu patria do zlatého fondu svetovej detskej literatúry, potvrdzujú aj prestížne ceny, najmä svetová Cena Hansa Christiana Andersena z roku 1960.

PETER NAŠČÁK

PATRICK NESS

My ostatní tu len tak žijeme (*The Rest of Us Just Live Here*)

Bratislava, Slovart, 2016, prekl. Michal Jedinák, 288 s.

Americký spisovateľ Patrick Ness (1971), píšuci pre dospelých aj pre deti a mládež, sa dostal do pozornosti čitateľov predovšetkým trilógiou *Chaos Walking series* (2008 – 2010). Veľký úspech zažil o rok nato s románom *A Monster Calls* (v prekl. *Sedem minút po polnoci*, 2015). Vydavateľstvo Slovart po roku prichádza s ďalším prekladom románu pre tínedžerov *My ostatní tu len tak žijeme*.

Kniha zaujme hneď tmavomodrým obalom, ktorý svieti v tme. Pozoruhodná je aj autorská stratégia, v ktorej sa autor snažil spojiť dve dejové línie. Kompozíciu románu tvorí 21 kapitol, pričom sa každá kapitola začína krátkym odsekom tvoriacim prvú vedľajšiu dejovú líniu (spolu 21 odsekov tvorí jeden príbeh). Pod týmto odsekom sa tvorí druhá, ale hlavná dejová línia. Tieto dva príbehy sa miestami prelínajú. Ide o invenčné ozvláštnenie štruktúry textu.

Prvý krátky príbeh je o výnimočných ľuďoch, nazvaných „nezávisláci“, ktorých popisuje ako zvláštnu partiu „s frajersky šprťackými účesmi, šatami z charitatívneho bazára a s menami ako z päťdesiatych rokov.

[...] *Sú celkom milí, nikdy nie sú zlí, ale keď sa ukážu upíri alebo mimozemská kráľovná zháňa zdroj večného svetla či čosi podobné, vždy sa medzi nimi nájde vyvolený. [...] Každým sú to hrdinovia nejakého príbehu. [...] Lenže nezávislácke decká často zomierajú. Musí to byť na figu*“ (s. 21). V syntagme citovaného úryvku „*zdroj večného svetla či čosi podobné*“ a taktiež v poslednej uvedenej vete je viditeľný ironický tón rozprávača. Prvá dejová línia totiž predstavuje paródiu na žáner fantasy o upíroch, nemŕtvych a duchoch. Druhý príbeh je o priateľstve štyroch kamarátov, o ktorých rozprávač hovorí: „*My ostatní tu len tak žijeme, pretože sme na periférii a väčšinou do príbehu nezasahujeme*“ (s. 21). Tento hlavný príbeh má reálny základ (dochádza teda k synkretizmu žánrov).

Positívne hodnotím aj autorov zámer písať o „tých ostatných“. Minimum priestoru venuje vyvoleným postavám, ktoré zachraňujú svet pred nesmrteľnými v prvej dejovej línii. Autor sa teda nezameral na vyvolených hrdinov, ktorí bývajú zväčša hlavnými postavami, ale napísal román o obyčajných ľuďoch ako protagonistoch príbehu. To zároveň predstavuje hlavnú myšlienku textu, ktorá sa snaží zdôrazniť výnimočnosť každého človeka, čím sa naruša prvotný protiklad výnimoční/vyvolení verzus tí ostatní/obyčajní.

To všetko predstavuje autorov zámer, ktorého spracovanie nie je veľmi výrazné. Príbeh je najmä o štyroch kamarátoch, ktorí nezachraňujú svet, ale snažia sa riešiť svoje

každodenné problémy, ako sú láska, maturita, vysoká škola, dospievanie a podobne. Dej sa odohráva počas štyroch a pol týždňa pred maturitou, čo v konečnom dôsledku naplní jednoduchý príbeh minimálnym estetickým zážitkom (rande, hádky, sprejovanie mosta, tetovanie, koncert, ples, chata, odovzdanie diplomov, piknik). Pozornosť púta najmä hlavná postava Mikey, ktorý je zároveň rozprávačom (prevažne vlastného) príbehu. Mikey chce „iba zmaturovať. Prežiť posledné leto s priateľmi. Odísť na vysokú. A (viac než) aspoň raz pobozkať (a aj čosi viac) Hennu“ (s. 30). Autor sa snažil zachytiť psychický stav Mikeyho, ktorý trpí obsedantno-kompulzívnou poruchou správdzanou úzkosťou, menejcennosťou a samovražednými sklonmi. Príbeh je doplnený o témy sexu, masturbácie, homosexuality, politiky, karierizmu, pretvácky, alkoholizmu, anorexie, pri ktorých sa vďaka triezvemu štýlu vyhol sentimentu podobne ako pri zobrazení psychického stavu Mikeyho.

To, do akej miery sú tieto obyčajné postavy výnimočné, či nezávisláci zachránia svet pred nemŕtvymi, alebo ako dopadne psychický stav a priateľstvá Mikeyho, je obsiahnuté už v samotnom diele. Román je určený recipientovi od 15+, avšak podľa nás text neosloví dospelého čitateľa. Zaujímavosťou knihy je, že autor vydražil mená postáv v rámci charitatívnej akcie *Autori pre Filipíny* s cieľom vyzbierať peniaze pre Červený kríž.

DAVID DZIAK

CENY UDELENÉ V SÚŤAŽI

NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA 2016

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

vydavateľstvu za celkovú výtvarnú a technickú kvalitu knihy

Artforum, spol. s r.o., Bratislava
za knihu

Italo Calvino: Neviditeľné mestá

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

autorovi za vynikajúce ilustrácie

Daniela Olejníková za knihu

Marek Vadas: Útek

a

Katarína Slaninková za knihu

Babča B. Kardošová: Traja kamoši a fakticky fantastický poklad

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

autorovi za vynikajúcu grafickú úpravu

Palo Bálík za knihu

Italo Calvino: Neviditeľné mestá

CENA ZVÄZU POLYGRAFIE NA SLOVENSKU

tlačiarňi za mimoriadne polygrafické spracovanie

TBB, a.s., Banská Bystrica

za knihu

Jana Geržová – Juraj Mojžiš a kol.: Daniel Fischer

CENA BIBIANY

vydavateľstvu za najkrajšiu detskú knihu

Artforum, spol. s r.o., Bratislava

za knihu

Pero Le Kvet: Chlapec s očami ako hviezdy

CENA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE ZA ŠTUDENTSKÚ PRÁCU

Antónia Antalová

„Ej, zalužický poľo...”

Adam Špilák

za prácu **Vladimír Boudník: Lod'**

A) VEDECKÁ A ODBORNÁ LITERATÚRA

Magda Stanová: Algorithms in Art

Graf. úprava Magda Stanová, vyd. Nakladatelství AVU, Praha a CEE PhotoFund, Humenné, tlač QT Studio, s.r.o., Praha

Nina Gažovičová: Lesson of relativity

Fot. kol. a archív, graf. úprava Lubica Segečová, vyd. Art RePublic, Bratislava, tlač Tiskárna Helbich, a.s., Brno

Ján Steinhübel: Nitrianske kniežatstvo

Graf. úprava Pergamen, s.r.o., Trnava, vyd. Vydavateľstvo RAK, s.r.o., Budmerice, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

Kol.: Ročenka slovenskej architektúry 2014/2015

Fot. kol., graf. úprava Matúš Lelovský, vyd. Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r.o., Bratislava, tlač FINIDR, s.r.o., Český Těšín

Vladislav Rostoka – Dušan Junek:

Typo:Grafik:Um / T №1

Il. kol., fot. kol. a archív, graf. úprava Vladislav Rostoka, vyd. VELDAN, spol. s r.o., Trnava, tlač Neografia, a.s., Martin

B) KRÁSNA LITERATÚRA

Jaroslav Seifert: Mamička

Il. Jana Kiselová-Síteková, graf. úprava Mária Rojko, vyd. Vydavateľstvo BUVIK, s.r.o., Bratislava, tlač Róbert Jurových – Nikara, Krupina

Italo Calvino: Neviditeľné mestá

Il. Daniela Olejníková, graf. úprava Palo Bálík, vyd. Artforum, spol. s r.o., Bratislava, tlač Tiskárna PROTISK, s.r.o., České Budějovice

Milan Lasica – Marek Ormandík: Piesnenie

Il. Marek Ormandík, graf. úprava Pergamen, s.r.o., Trnava, vyd. Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r.o., Bratislava, tlač FINIDR, s.r.o., Český Těšín

Víto Staviarsky: Záchytka

Il. a graf. úprava Katarína Rybnická, vyd. Mgr. art. Mária Staviarska, Prešov, tlač Tlačiareň Kušnír, Prešov

C) LITERATÚRA PRE DETI A MLÁDEŽ

Ivana Auxtová: Červený vírus a kučeravý Sebastián

Il. Matúš Matátko, graf. úprava Martina Rozinajová, vyd. Perfekt, a.s., Bratislava, tlač Tiskárna PROTISK, s.r.o., České Budějovice

Pero Le Kvet: Chlapec s očami ako hviezdy

Il. Martina Matlovičová, graf. úprava Martina Rozinajová, vyd. Artforum, spol. s r.o., Bratislava, tlač Tiskárna PROTISK, s.r.o., České Budějovice

Imro Weiner-Kráľ: Rozprávky pre Elise 1 – Príbehy kocúra Mineta

Il. Imro Weiner-Kráľ, graf. úprava Marek Kianička, vyd. Mgr. Peter Chalupa – Petrus, Bratislava, tlač Tiskárna PROTISK, s.r.o., České Budějovice

Babča B. Kardošová: Traja kamoši a fakticky fantastický poklad

Il. Katarína Slaninková, graf. úprava Jana Papierniková, vyd. Vydavateľstvo SLOVART spol. s r.o., Bratislava, tlač FINIDR, s.r.o., Český Těšín

Marek Vadas: Útek

Il. Daniela Olejníková, graf. úprava Studio Limb, s.r.o., Bratislava, vyd. OZ BRÁK, Bratislava, tlač Tiskárna PROTISK, s.r.o., České Budějovice

E) KNIHY O VÝTVARNOM UMENÍ A OBRAZOVÉ PUBLIKÁCIE

Jana Geržová – Juraj Mojžiš a kol.: Daniel Fischer

Graf. úprava Marcel Benčík a Daniel Fischer, vyd. Daniel Fischer, Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave, Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r.o., a Kruh súčasného umenia Profil, Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

Ján Ábelovský – Nina Gažovičová – Aurel Hrabušický: Július Koller

Fot. Martin Marenčin, graf. úprava Eva Kašáková, vyd. Aukčná spoločnosť SOGA, Bratislava, tlač Tlačiareň Dóša, s.r.o., Bratislava

Marián Pauer: Karol Plicka

Graf. úprava Braňo Gajdoš, vyd. Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r.o., Bratislava
v spolupráci so Slovenským národným múzeom,

Martin a Slovenským filmovým ústavom, Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

Kol.: Milan Čorba

Fot. kol. a archív, graf. úprava Ján Šicko a Peter Gála, vyd. Divadelný ústav, Bratislava, tlač Polygrafické centrum, s.r.o., Bratislava

Andrej Bán: Na juh od raja

Fot. Andrej Bán, graf. úprava Pavel Kordoš, vyd. Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r.o., Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

Kol.: Sen ≠ skutočnosť. Umenie & propaganda 1939 – 1945

Fot. kol. a archív, graf. úprava Boris Meluš, vyd. Slovenská národná galéria, Bratislava, tlač Dolis, s.r.o., Bratislava

G) ŠTUDIJNÉ PRÁCE POSLUCHÁČOV VÝTVARNÝCH A POLYGRAFICKÝCH ŠKÔL

Zuzana Šebelová: Astronómium

Il. a graf. úprava Zuzana Šebelová, vyd. Vysoká škola výtvarných umení, Bratislava, tlač Neumahr, s.r.o., Bratislava

Nina Zibolenová: Čierne dotyky

Il. a graf. úprava Nina Zibolenová, vyd. a tlač Súkromná stredná umelecká škola, Žilina

Daniela Vagašová: Denník jednej slečny

Il. a graf. úprava Daniela Vagašová, vyd. Vysoká škola výtvarných umení, Bratislava, tlač Devin printing house, s.r.o., Bratislava

Antónia Antalová: „Ej, zalužicki poľo...“

Il. a graf. úprava Antónia Antalová, vyd. Vysoká škola výtvarných umení, Bratislava, tlač Doubleop, s.r.o., Bratislava

Vladimír Boudník: Loď

Il. a graf. úprava Adam Špilák, vyd. a tlač Súkromná stredná umelecká škola, Žilina

Hermann Hesse: Siddhártha

Il. a graf. úprava Michaela Bieliková, vyd. a tlač Súkromná stredná umelecká škola, Žilina

VÝSTAVY V BIBIANE

SÚČASNÁ SLOVENSKÁ ILUSTRÁCIA DETSKEJ KNIHY

(Nominačná výstava na BIB 2017)

Výstava originálov ilustrácií detských kníh, z ktorých komisia vyberie slovenskú kolekciu ilustrátorov nominovaných na 26. ročník Bienále ilustrácií Bratislava 2017.

Kurátorka výstavy – Viera Anoškinová

Termín: 9. 6. – 12. 7. 2017

EMÓCIE

Výstava Emócie predstavuje naše základné emócie, ktoré nie sú len nepostrehnuteľnými poryvmi duše. Naopak, sú to prastaré riadiace mechanizmy pohýňajúce naše telá k akcii. Veď všetky živé organizmy smerujú od nebezpečných a nepríjemných situácií k príjemným a upokojujúcim. Prekvapenie, smútok, hnev, radosť a strach sú životným základom ušľachtilej nadstavby, akou je cit pre pravdu, zvedavosť alebo aj frustrácia.

Námet, scenár a dramaturgia – I. Abrahamfyová, výtvarno-priestorové riešenie – D. Mládenková

Termín: 7. 4. – 8. 10. 2017

OKOHRA

Čo oko vidí a je celkom inak. Čo oko nevidí a je to tam. Interaktívna výstava pre deti ponúka návštevníkom odhaľovanie ilúzií vnímania. Deti sa stanú pátračmi a skúmajú, či je pravda, čo ich oči vidia, zoznámia sa pri tom s reprodukciami umelcov, ale aj s tým, ako nás dostane optický klam.

Námet, výtvarno-priestorové riešenie, dramaturgia – S. Sadilková, scenár – Ľ. a E. Pavlovičové

Termín: 10. 3. – 13. 8. 2017

RUSKO MOJIMI FARBIČKAMI

Výstava víťazných prác detí základných škôl, ktoré sa zúčastnili výtvarnej súťaže o Rusku, vyhlásenej Veľvyslanectvom Ruskej federácie na Slovensku pod záštitou veľvyslanca Alexeya Leonidoviča Fedotova.

Termín: 25. 5. – 4. 6. 2017

SUMMARY

Professor Zuzana Stanislavová from Prešov University evaluated the past year's literary production for children and youth in the introduction to the 2nd issue this year of *Bibiana*, the national revue of art for children and youth. She stated that almost a hundred children's books, including a solid percentage of good, excellent and even outstanding works were published in 2016. The excellent ones include a story authored by Daniel Pastirčák, *Rozprávka o lietajúcej Alžbetke* (*The Story of the Flying Alžbetka*) and the book *Útek* (*The Flight*) where the author, Marek Vadas, responds to the contemporary African migration exodus as seen by a child.

Prof. Stanislavová included in the "top seven" also a social story of a girl from a shelter house for women and children *Adela, ani to neskúšaj* (*Adela, Don't Even Try It*). The author, reputed Slovak writer Peter Karpinský, presented an impressive psychological portrait of a girl who, in spite of all pitfalls of a cruel life manages to handle them through her humanness.

The Slovak IBBY, alongside BIBIANA, The International House of Art for Children, and the Ministry of Culture of the Slovak Republic organize the annual Children's Book Days. The 34th edition of the meeting of writers, visual artists and librarians focused on children took place in the spaciety of Piešťany in the local library, in the Piešťany House of Art and in the Piešťany Elektrárň power plant. Almost two dozen writers, artists and representatives from eighteen libraries prepared an unforgettable experience for young readers. "We are a family and we can feel it everywhere we go," noted Timotea Vráblová, President of the Slovak IBBY, in a report by writer Toňa Revajová, called *O Piešťanoch po Piešťanoch* (*About Piešťany after Piešťany*).

This year we remembered the unlied 90th birthday of Ladislav Nesselman, an excellent Slovak illustrator of children's books, wrote art historian Viera Anoškinová in commemorating his works in a paper titled *Ilustrátor, ktorý stále žije* (*An Illustrator Who Lives On*).

Professor Ondrej Slacky was one of the speakers at the national scientific conference *Literárna, ilustračná a dramatická tvorba pre deti a mládež v roku 2016* (*Literary, Illustration and Drama Production for Children and Youth in 2016*) that was held at the Faculty of Pedagogy, Comenius University in Bratislava on 26 April 2017. His presentation discussed the newest professional papers

on children's literature. He made a favorable evaluation also of the single scientific journal called *O dieťati, jazyku, literatúre* (*On Children, Language and Literature*) dedicated to products for children and youth that is published at the Faculty of Pedagogy, Prešov University in Prešov.

Tomáš Janovic, one of the founders of modern Slovak poetry for children, celebrated his 80th birthday in May. In a brief Happy Birthday wish, inspired by one of Janovic's aphorisms – *Let's live so that others enjoy being a part of our life* – Prof. Zuzana Stanislavová appreciated his unique accomplishments benefiting Slovak literature.

Professor Ján Kačala, one of the leading Slovak linguists and professor with the Faculty of Pedagogy, Comenius University in Bratislava, also celebrated his 80th birthday. In the paper *Jazykovedec, ktorý si číta detské knihy* (*The Linguist who Reads Children's Books*) the editor-in-chief of *Bibiana* appreciated his scientific interest in literature for children and youth. The linguistic study *Keď sa hrabe, ako sa má* attests to Ján Kačala's passion. In this study Prof. Kačala analyzed the language and style of the prose *Našej mame hrabe* by writer Dana Hlavatá about the contemporary generation of teenagers.

The next paper by Ľubica Kepštová from the Literary Information Centre in Bratislava highlighted the 80th birthday of Jana Šimulčíková, a journalist and writer for children and youth.

Art historian Iveta Gal Drzewiecka from the Faculty of Pedagogy, Prešov University, published her study *Knižná garderoba* (*Book Outfits*) that analyzed the illustration production in Slovak children's books of 2017. "Just like it happens in communities of people," she noted in the conclusion, "in the realm of literature for children and youth the outfits were varied and colorful and of various aesthetic standards. There were dull and plain books, and there were books wearing more daring outfits, and also elegant and stylish books. A multitude of beautiful and artistically-valuable books were published. Unfortunately, there were also many tasteless books "walking in the streets" and also a growing numbers of books whose garments were stitched together by amateur tailors.

In the last pages of the issue, Beata Panáková, reviewer and translator, gave the last farewell to Libuša Friedová (1925–2017), a writer who loved this world, its books and children.

